

№ 4 (206) Квітень 2013

Здано до друку 01.04.2013 р.

Засновник і видавець: Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-601, 01601, Україна

Журнал зареєстровано Держкомвидавком України
09.06.1994 р., свідоцтво KB № 691

Постановою президії ВАК України
від 10.02.2010 р. № 1-05/1
журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до "Переліку
наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора
і кандидата наук" (економічні науки)

Журнал рекомендовано до друку
та до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана та
Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)

Видається у комплекті з електронною версією
на CD-диску додатка "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

КОНТАКТИ

Адреса редакції:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
(адреса для листування:
Редакції періодичних видань,
вул. Інститутська 9, Київ – 601, 01601, Україна)
Тел./факси: (044) 524-96-25, 525-38-25
Тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 527-31-77
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Електронна версія журналу буде доступна
на офіційному сайті Національного банку України
у жовтні 2013 року.

Передплатний індекс 74132

© Національний банк України, 2013

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

В.Міщенко

Наукові дослідження в системі Національного банку:

основні здобутки за 10 років 3

А.Сомик, В.Плачинда

Економічні та наукові дослідження в центральних банках 9

С.Ліпінська

Шевченківські дні в НБУ 36

Хроніка найважливіших подій і рішень. Лютий 2013 року III стор.
обкладинки

БАНКИ УКРАЇНИ

В.Новіков, В.Крилова, М.Ніконова

Практика роботи з проблемними активами банків:

світовий досвід і реалії України 15

М.Гриценко

ГУАМ і "Банкир" назвали переможців 42

О.Заєць

Дмитро Гриджук – "Фінансист року – 2012" 44

Д.Гладких

Ключові показники діяльності банків України за підсумками 2012 року 45

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків,
внесені у лютому 2013 р. 53

Банки, включені до Державного реєстру банків у лютому 2013 р. 53

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ПЕТРИК О.І. (голова)	МОРОЗ А.М.
АРБУЗОВ С.Г.	ПАТРИКАЦ Л.М.
БАЖАЛ Ю.М.	ПРАСОЛОВ І.М.
БАРАНОВСЬКИЙ О.І.	РАСВСЬКИЙ К.Є.
БОРОВЕЦЬКИЙ Ришард	РИЧАКІВСЬКА В.І.
ВОВЧАК О.Д.	САВЛУК М.І.
ВОЖЖОВ А.П.	СЕНИЦЬ П.М.
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.	СМОВЖЕНКО Т.С.
ГЕЄЦЬ В.М.	СОРКІН І.В.
КІРСЄВ О.І.	СТЕЛЬМАХ В.С.
КОВАЛЕНКО О.І.	ТРИДІД О.М.
КОЗЬМЕНКО С.М.	ФЕДОСОВ В.М.
КРУГЛИК С.В.	ШАРОВ О.М.
ЛЮТИЙ І.О.	ШЕВЧУК А.В.
МІТТНІК Стефан	ШУЛЬГА Н.П.
МІЩЕНКО В.І.	ЩЕРБАКОВА О.А.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИКАЦ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Заступник начальника відділу	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактори:	МАТВІЙЧУК Ю.Г., ПАЦЕРА М.М.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Дизайнери:	ХАРУК О.В., НЕВСЬКИЙ Д.О.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Розповсюдження:	ТРИКІША А.І.
Фото:	ГОРБІВНЕНКО А.Т., МІНЕНКО С.С., НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.
Черговий редактор	ЗАЄЦЬ О.С.

Дизайн: редакція періодичних видань НБУ
Надруковано з готового оригінал-макета
відділом організації видавничого забезпечення
Головного управління
господарського забезпечення
Національного банку України

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0
Обл.-вид. арк. 10.2

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів –
рекламодавець.

Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2013 року 70

ГОТІВКОВО-ГРОШОВИЙ ОБІГ

В.Нестеренко, І.Галичин

Готівковий обіг України: від античних часів – до сьогодення 22

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Н.Слав'янська, А.Незнамова

Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект
чи державна необхідність? 31

Р.Підвисоцький

Черкаський інститут банківської справи УБС НБУ – навчальний заклад
із глибокими традиціями та інноваційними методами навчання 37

МАКРОЕКОНОМІКА

С.Козьменко, Т.Савченко

Формування експліцитного правила монетарної політики
для національної економіки 54

БАНКІРИ І МИСТЕЦТВО

Національному заповіднику "Гетьманська столиця"
презентовано пам'ятні монети 61

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

М.Пацера

Захист прав споживачів фінансових послуг: виклики для України 62

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют,
який встановлюється Національним банком України
один раз на місяць (за лютий 2013 року) 67

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют,
який встановлюється Національним банком України
щоденно (за лютий 2013 року) 68

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України
у лютому 2013 року 71

Ринок державних цінних паперів України у лютому 2013 року 72

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

Діяльність платіжних систем на ринку України в 2012 році 65

10 років Центру наукових досліджень: підсумки/

Володимир Міщенко

Директор Центру наукових досліджень
Національного банку України,
доктор економічних наук, професор

Наукові дослідження в системі Національного банку: основні здобутки за 10 років

Відповідно до сучасних світових стандартів організації діяльності центральних банків у Національному банку України функціонує науковий підрозділ – Центр наукових досліджень. Його місією є наукове за-

безпечення виконання функцій Національного банку України та основних напрямів розвитку вітчизняної фінансової системи. У квітні 2013 року виповнюється 10 років із дня його заснування. Про витоки створення підрозділу, здобутки та перспективи розвитку йдеться в статті директора Центру наукових досліджень, який успішно очолює його з 2005 року.

Також у цьому номері журналу пропонуємо увазі читачів добірку наукових та аналітичних статей працівників Центру.

Наукові дослідження центральних банків є важливим напрямом їх діяльності. Відповідно до кращих світових стандартів функціонування центральних банків сучасна організаційна структура Національного банку України забезпечує здійснення всіх видів досліджень, необхідних для забезпечення аналітичного та фундаментального підґрунтя прийняття управлінських рішень та ефективної реалізації всіх визначених чинним законодавством завдань.

Економічні дослідження в Національному банку України здійснює Генеральний економічний департамент. Вузкоспеціалізовані поточні та прикладні дослідження за всіма напрямками діяльності Національного банку виконуються в усіх його ключових підрозділах: Генеральному департаменті грошово-кредитної політики, Генеральному департаменті регулювання грошового обігу, Генеральному департаменті банківського нагляду, Генеральному департаменті інформаційних технологій та платіжних систем, департаменті нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду, департаменті бухгалтерського обліку, департаменті фінансового моніторингу, Банкотно-монетному дворі та інших.

Фундаментальні наукові дослід-

ження Національного банку курирує Центр наукових досліджень (надалі – Центр), який здійснює їх безпосередньо, а також координує цю роботу в Університеті банківської справи Національного банку України.

МІСІЯ ТА ФУНКЦІЇ ЦЕНТРУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Центр створено 30 квітня 2003 року рішенням Правління Національного банку. Його першим директором став кандидат економічних наук Олександр Кіреєв, який очолював Центр до березня 2005 року.

Місією Центру є наукове забезпечення виконання функцій Національного банку України та основних напрямів розвитку вітчизняної фінансової системи. Основні функції полягають у:

- проведенні наукових досліджень, спрямованих на отримання і використання нових знань для підвищення ефективності виконання функцій Національного банку України, діяльності фінансової системи країни, зокрема банківської;
- організації, підготовці та проведенні наукових конференцій, семінарів, круглих столів з актуальних питань розвитку фінансової системи України;

- координації та контролі за проведенням наукових досліджень у системі Національного банку України відповідно до Єдиного тематичного плану наукових досліджень Національного банку України (надалі – Єдиний тематичний план наукових досліджень, Єдиний тематичний план);

- встановленні та розвитку зв'язків із національними й іноземними науково-дослідними установами з метою обміну та впровадження перелогового досвіду;

- підготовці та публікації результатів проведених досліджень.

На ефективну реалізацію покладеної місії та функцій Центру спрямована робота трьох його відділів.

1. Відділ досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин. Проводить дослідження теоретичних засад і прикладних питань розвитку грошового обігу та грошово-кредитної політики, вивчає зарубіжний досвід діяльності центральних банків з питань, що належать до переліку тем у рамках Єдиного тематичного плану наукових досліджень і доручень керівництва НБУ.

2. Відділ досліджень фінансово-банківської системи. Проводить дослідження теоретичних засад і прикладних питань щодо розвитку фінансового сектору України та підвищення

його стабільності, макропруденційної політики, ефективності регулювання та нагляду, забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг. Вивчає зарубіжний досвід діяльності банківських і небанківських фінансових установ, особливості їх регулювання та інші питання, які належать до тем Єдиного тематичного плану наукових досліджень і доручень керівництва НБУ.

3. Організаційно-плановий відділ. Здійснює організаційне забезпечення діяльності Центру, зокрема, забезпечує формування та контроль за виконанням Єдиного тематичного плану і доручень керівництва НБУ, відповідає за підготовку та проведення наукових конференцій, круглих столів та інших заходів науково-дослідного спрямування, розміщення на Офіційному сайті НБУ та друк продукції Центру тощо.

ВИТОКИ СТВОРЕННЯ

Повертаючись до витоків створення Центру наукових досліджень, необхідно зазначити, що його наявність в організаційній структурі Національного банку України відповідає найкращому світовому досвіду. Наукові підрозділи (центри, інститути) функціонують у центральних банках Японії, Німеччини, Великобританії, Чехії, Фінляндії, Франції, Південної Кореї та багатьох інших країн.

В Україні необхідність створення Центру наукових досліджень Національного банку була зумовлена тим, що на той час поза увагою та функціональними обов'язками департаментів НБУ знаходилася ціла низка функцій, а саме: дослідження теорії грошей, кредиту, грошово-кредитної політики. Крім того, активізація інтеграційних процесів у фінансовому секторі, зокрема завдяки євроінтеграційному курсу та прогресу в переговорному процесі щодо вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ), лібералізація доступу іноземного капіталу в Україну, створення сприятливих умов ведення бізнесу, спонукали до вивчення світового досвіду та опрацювання пропозицій щодо можливих напрямів розвитку банківської системи. У цьому контексті досліджувалися питання визначення можливих результатів для банківської системи і фінансового сектору в цілому від вступу України до СОТ та ключові питання реформування банківської системи України в кон-

тексті євроінтеграції. Також актуальними були питання щодо розвитку фінансових інструментів у зарубіжній практиці та можливості для їх застосування в Україні, споживчого, іпотечного кредитування, кредитування малого та середнього бізнесу, розвитку фондового ринку, безготівкових форм розрахунків, зміни у підходах до регулювання та нагляду за банківською системою тощо.

Таким чином, очевидною була необхідність у структурному підрозділі Національного банку, який би проводив глибокі дослідження теорії, практики банківської справи та зарубіжного досвіду з актуальних питань на замовлення департаментів центрального банку.

Як засвідчила практика, створення окремого наукового підрозділу в Національному банку відповідало потребам часу. Вже протягом першого року роботи від провідних департаментів надійшло 62 пропозиції-замовлення на проведення досліджень. З огляду на широке коло питань при формуванні кадрового складу Центру основний акцент було зроблено на універсальності фахівців, тобто їх спроможності забезпечити виконання розробок з різних питань, що належать до компетенції кожного відділу, розумінні практичних проблем банківської системи, вмінні самостійно здійснювати наукові дослідження та узагальнювати їх результати (наявність наукового ступеня, знання іноземних мов).

Нині в Центрі працює 21 співробітник, із них 1 доктор і 10 кандидатів економічних та один — юридичних наук. Слід зазначити, що фахівці Центру активно взаємодіють із представниками структурних підрозділів Націона-

льного банку України не лише під час проведення наукових досліджень, а й під час виконання доручень керівництва НБУ, участі в робочих засіданнях, семінарах, конференціях тощо. Крім цього, співробітники Центру входять до складу різних внутрішніх та міжвідомчих робочих груп.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Під час визначення тематики наукових досліджень їх замовники та виконавці мають дотримуватися окреслених пріоритетних напрямів, які формуються з урахуванням найактуальніших для банківської системи проблем та затверджуються Правлінням Національного банку на три роки. У 2008–2012 рр. пріоритетними напрямками наукових досліджень були такі:

- реабілітація фінансового сектору України в посткризовий період;
- підвищення прозорості грошово-кредитної політики Національного банку;
- розбудова ефективної системи регулювання та нагляду фінансового сектору, зокрема банківського;
- удосконалення грошового обігу в Україні і трансформація платіжних систем.

На 2013–2015 рр. Правлінням Національного банку затверджено такі пріоритетні напрями наукових досліджень:

- забезпечення суспільної підтримки діяльності Національного банку;
- визначення системних ризиків та їх вплив на фінансовий сектор України;

Центр бере активну участь в організації та роботі багатьох науково-практичних заходів. Засідання за круглим столом на тему: "Відновлення фінансової стійкості банківської системи України: антикризові заходи". Квітень 2009 року.

— макропруденційне регулювання та нагляд;

— удосконалення грошового обігу та розвиток платіжних систем, створених Національним банком.

Наукові дослідження в Національному банку виконуються на підставі щорічного Єдиного тематичного плану, в якому узагальнено теми, що здійснюються як на замовлення структурних підрозділів Національного банку, так і за ініціативою Центру. Виконавцями Єдиного тематичного плану є Центр наукових досліджень, Університет банківської справи Національного банку України. За потреби можливе виконання спеціальних наукових розробок зовнішніми науководослідними установами на замовлення Національного банку.

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРОДУКТИ

Дослідницька діяльність є основним напрямом роботи Центру. Протягом 2005–2012 рр. у рамках Єдиного тематичного плану було опрацьовано 167 тем, із них на замовлення департаментів Національного банку — 128.

Формою представлення проведених досліджень є наукові звіти, аналітичні, інформаційні та доповідні записки, експертні висновки, монографії, статті, довідникові видання, методики, науково-методичні рекомендації та науково-аналітичні матеріали. Крім цього, продуктами Центру також є рецензії та відгуки на статті, автореферати дисертацій, а також виконання доручень керівництва НБУ.

У рамках пріоритетів наукових досліджень Національного банку України основними напрямками є проблеми та актуальні питання забезпечення грошово-кредитної політики, грошового обігу, стабільності фінансової системи та її подальшого розвитку, розбудови ефективної системи регулювання і нагляду за фінансовим сектором.

Зокрема, в Центрі було вперше започатковано вивчення проблем **забезпечення стабільності та надійності фінансової системи, зокрема банківського сектору**. За цим напрямом виконано наукові дослідження щодо:

- розробки організаційно-методичних підходів НБУ до формування системи оцінки фінансової стійкості;
- визначення переліку показників та методики розрахунку для про-

Фундаментальні наукові та інформаційно-аналітичні видання Центру з актуальних питань розвитку фінансового сектору.

ведення стрес-тестування;

— обґрунтування системи факторів для прогнозування динаміки індикаторів фінансової стабільності банківської системи;

— оптимізації моделей оцінки фінансової стійкості банківської системи.

За результатами проведених досліджень було напрацьовано теоретичну, методологічну базу та практичні підходи до оцінки і прогнозування фінансової стійкості банківської системи. З урахуванням світового досвіду підготовлено перший пілотний проект “Звіту про фінансову стійкість банківської системи”. У 2009–2010 рр. фахівці Центру брали участь у діяльності робочої групи зі складання Звіту про фінансову стійкість у рамках проекту НБУ — CIDA (Canadian International Development Agency — Канадське агентство з міжнародного розвитку). У результаті проведеної роботи у 2012 році було створено відповідний підрозділ — управління з питань фінансової стабільності, яке нині функціонує у складі департаменту економічної політики Національного банку.

У рамках зазначеного напрямку співробітниками Центру вивчаються також основні тенденції розвитку фінансового сектору України. Результати цього дослідження узагальнюються в аналітичному огляді “Тенденції розвитку фінансового сектору України”, в якому представлено основні статистичні показники розвитку банківського та небанківського секторів, фондового ринку та узагальнено можливі причини тих чи інших тенденцій розвитку окремих сегментів фінансового сектору. Зазначений огляд є постійним продуктом Центру.

З огляду на те, що європейська інтеграція, а також динамічний розви-

ток і поглиблення відносин між Україною та Європейським Союзом є пріоритетним вектором зовнішньої політики України, співробітниками Центру виконані дослідження щодо основних напрямів євроінтеграційного розвитку банківської системи України та перспектив упровадження в практичну діяльність банків вимог Базельського комітету з банківського нагляду.

На реалізацію пріоритетного напрямку досліджень щодо **вдосконалення грошового обігу та розвитку платіжних систем** Центром протягом 2006–2012 рр. виконано низку наукових праць, у яких розглянуто такі питання:

- оптимізації транспортних перевезень цінностей у системі Національного банку України;
- удосконалення методів прогнозування пропозиції готівки;
- удосконалення методичних і правових підходів щодо організації готівково-грошового обігу з метою забезпечення фінансової стійкості;
- удосконалення управління готівково-грошовим обігом України на сучасному етапі.

Крім того, виконано низку оперативних досліджень на замовлення Генерального департаменту регулювання грошового обігу та за дорученням керівництва НБУ, останніми з яких були аналітичні записки з проблем виведення готівки (національної та іноземної валюти) із позабанківського обігу, її включення до офіційного економічного обороту країни та вдосконалення номінального ряду банкнот і монет. Їх результати використовувалися робочими групами, до складу яких входили й фахівці Центру, зокрема, в групах із опрацювання Комплексної програми вдосконалення управління

готівково-грошовим обігом в Україні на 2011–2015 роки, з розроблення пропозицій щодо зменшення частки готівки в загальній структурі платіжних інструментів, при підготовці “Концепції вдосконалення організації роботи з готівкою в Україні на 2008–2012 рр.” та “Розробленні плану заходів щодо реалізації Стратегічної програми з удосконалення організації готівкового обігу в Україні на 2013–2018 роки”, а також при опрацюванні проєктів законодавчих актів, котрі регулюють функціонування платіжних систем і розвитку безготівкових розрахунків, прийнятих у 2012 році.

Особливе методологічне і практичне значення мало наукове дослідження, присвячене проблемі функціонування електронних грошей – “Світовий досвід та перспективи розвитку електронних грошей в Україні”. На основі узагальнення світового досвіду, зокрема США, країн – членів ЄС, Росії та Білорусі, фахівцями Центру було визначено перспективи запровадження та використання електронних грошей в Україні, вироблено пропозиції щодо нормативно-правового регулювання питань, пов’язаних із електронними грошима. Глибина та комплексність проведеного дослідження об’єктивно зумовили неабиякий інтерес до нього з боку науковців та практиків.

У контексті зазначеного напрямку у 2012 році за дорученням керівництва Національного банку України фахівцями Центру була опрацьована Стратегічна програма розвитку безготівкових роздрібних платежів в Україні на 2012–2014 рр. (схвалена постановою Правління НБУ від 14.06.2012 р. № 245). Ця програма спрямована на створення привабливого платіжного простору для широкого використання спеціальних платіжних засобів суб’єктами розрахунків під час здійснення безготівкових роздрібних платежів і розрахунків на території України та визначає:

- основні напрями розвитку національної платіжної системи;
- шляхи впровадження та методи використання технологій безготівкових роздрібних платежів тощо.

Ще одним важливим напрямом роботи є **актуальні проблеми грошово-кредитної політики**. За період діяльності Центру виконувалися дослідження з питань удосконалення координації грошово-кредитної та фінансової політики, концептуальних засад запровадження таргету-

вання інфляції в Україні, прогнозування та управління ліквідністю банківської системи, аналізу дії трансмісійного механізму, міжнародного досвіду щодо стримування припливу короткострокових “гарячих грошей”, впливу валютного курсу на зовнішньоторговельний баланс, визначення умов і заходів, необхідних для запровадження більшої гнучкості валютного курсу, розроблення економетричних моделей курсоутворення та макроекономічних ефектів змін у курсовій динаміці, підвищення ролі процентної політики в регулюванні грошово-кредитного ринку, сучасних тенденцій та перспектив розвитку монетарної політики Національного банку України, шляхів удосконалення інструментів комунікаційної політики Національного банку, формування ринку довгострокових гривневих ресурсів тощо. Проведені дослідження сприяли поглибленню теоретичних, методичних і практичних аспектів грошово-кредитної політики, генеруванню ідей для вирішення нагальних проблем на основі вивчення світового досвіду.

Особливої уваги заслуговує напрям щодо **розбудови ефективної системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором**. Центром було виконано низку наукових праць, присвячених зазначеній проблемі. З огляду на те, що субстандартні (subprime) кредити і механізм їх численного перепродажу лежали в основі розгортання нещодавньої світової фінансової кризи, було проведено наукове дослідження “Сек’юритизація іпотечних кредитів: теорія і практика”. Також співробітники Центру не залишили поза увагою питання похідних фінансових інструментів. Значної уваги науковці Центру також надали питанню стратегії роботи з проблемними активами банків. Зокрема, в 2009 році фахівцями відділу досліджень фінансово-банківської системи проведено круглий стіл за участі представників ключових департаментів Національного банку України, відомств і експертів Проекту ЄС “Посилення сектору фінансових послуг України”, за результатами якого були вироблені рекомендації щодо практики роботи з проблемними активами в Україні. У 2012 році на замовлення юридичного департаменту виконано наукове дослідження на тему “Стратегія роботи з проблемними активами банків”.

Враховуючи те, що однією з причин

руйнівних наслідків світової фінансової кризи для фінансових установ були недоліки в системі регулювання та нагляду за ними, науковцями Центру узагальнено актуальні світові тенденції щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором. При цьому основою для розроблення стратегії розвитку регулювання і нагляду за фінансовим сектором України мав би стати документ, який розкривав би стратегічне бачення щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні. З цією метою за активної участі фахівців Центру розроблено документ з аналізу політики – “Консультації щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні” – Зелену книгу.

Крім того, зважаючи на існування в Україні донедавна обмеженої практики щодо роботи з проблемними банками, за ініціативою Центру проведено наукове дослідження щодо управління активами та пасивами перехідного банку (bridge-bank). За результатами комплексного вивчення теоретичних і практичних засад управління активами та пасивами проблемних банків було підготовлено монографію “Bridge-bank як механізм роботи з нежиттєздатними банками”. Зауважу, що більшість результатів, узагальнених у цьому дослідженні, знайшли своє відображення в Законі України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”, який набув чинності 21.09.2012 р.

Єдиним тематичним планом також передбачено **проведення оперативних спеціалізованих досліджень на виконання доручень керівництва НБУ з проблемних питань удосконалення грошово-кредитної політики та розвитку банківської системи України**. Серед основних досліджених питань варто виокремити такі:

- удосконалення Офіційного інтернет-представництва НБУ;
- підвищення прозорості грошово-кредитної політики;
- удосконалення Основних засад грошово-кредитної політики, організаційної структури НБУ, валютної політики;
- зниження частки готівки в позабанківському обігу, диверсифікації складу міжнародних резервів, розроблення антикризових заходів;
- стимулювання кредитування економіки;
- розширення тематики освітніх

програм на каналі БТБ (Банківське телебачення);

- особливості надання державної підтримки позичальникам за іпотечними кредитами;

- захист прав споживачів фінансових послуг;

- підвищення рівня фінансової грамотності населення України;

- поліпшення інвестиційного клімату в Україні;

- проблеми, напрями та заходи розвитку безготівкових платежів в Україні та багато інших.

Результати зазначених оперативних досліджень стали науковою основою для прийняття управлінських рішень, обґрунтування законодавчих ініціатив Національного банку та генерування ідей для практичного впровадження робочими групами, що створювалися в Національному банку для вирішення окремих питань і виконання поставлених керівництвом завдань.

ПУБЛІКАЦІЇ

Більшість продуктів Центру – аналітичні і доповідні записки, наукові звіти, інформаційні матеріали, експертні висновки – є внутрішніми документами і призначені для користування керівництва та фахівців департаментів-замовників. Водночас значна частина наукових матеріалів публікується у вигляді науково-аналітичних матеріалів, монографій та наукових статей, частина з яких розміщена на Офіційному інтернет-представництві Національного банку в розділі “Публікації / Дослідницькі матеріали” (http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58373), а також опубліковані у “Віснику Національного банку України”. Основні з них представлені на паперових носіях (див. фото на стор. 5).

Серед публічних продуктів Центру наукових досліджень необхідно виокремити “Банківську енциклопедію” (автори – С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В.І.Мищенко, С.В.Науменкова), що вийшла друком у 2011 році. Це фундаментальне наукове видання, в якому представлено понад 700 основних категорій, понять і термінів, що використовуються у сучасній вітчизняній і зарубіжній банківській практиці та відображають основні напрями банківської діяльності, висвітлюють сутність і форми грошей та грошово-кредитних відносин, грошового обігу та грошо-

вого регулювання, валютних відносин, сучасні банківські технології, процеси та механізми здійснення банківських операцій, у тому числі операцій центрального банку, особливості організації банківської діяльності, банківського регулювання та нагляду, а також діяльність міжнародних фінансових організацій і досвід банківських систем зарубіжних країн. Енциклопедія здобула чимало позитивних відгуків фахівців фінансово-кредитних установ і науковців. На основі “Банківської енциклопедії” було створено “Глосарій банківської термінології”, який у рамках проекту підвищення фінансової грамотності розміщено на Офіційному інтернет-представництві Національного банку України.

Важливим внеском у реалізацію принципів прозорості і транспарентності діяльності центрального банку є монографія “Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін”, у якій висвітлено перспективи переходу Національного банку до нового режиму, що базується на цінновій стабільності, та проблемні питання реалізації грошово-кредитної політики в Україні.

Варто акцентувати увагу на основному публічному продукті Центру – науково-аналітичних матеріалах, які мають високий попит серед практиків і наукової спільноти. У науковому контексті більшість із цих публікацій були в Україні розробками-піонерами. Наприклад, із таких питань, як іпотечне кредитування, оцінка фінансової стійкості банківської системи, координація грошово-кредитної та фіскальної політики, розвиток фондового ринку, європейської інтеграції банківської системи, ліквідності банківської системи, електронних грошей, монетарного трансмісійного механізму, гібридного капіталу, підходів до роботи з проблемними банками тощо.

У цілому за 10 років діяльності Центром було опубліковано понад 300 праць. Серед них 36 науково-аналітичних матеріалів, 8 монографій, банківська енциклопедія, словник банківської термінології, статті в провідних вітчизняних і зарубіжних виданнях.

СПІВПРАЦЯ

Важливим напрямом роботи Центру є участь у розробленні стратегічних документів уряду (стратегій, концепцій, програм). Серед клю-

чових документів, до опрацювання яких долучалися співробітники Центру, варто назвати “Стратегію реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг в Україні на 2012–2017 рр.” У рамках її опрацювання розроблено пропозиції щодо зміни структури та формату, зокрема до цього документа включено вимоги “Загальних принципів захисту прав споживачів фінансових послуг” Організації економічного розвитку та співробітництва (ОЕСР), які були розроблені з урахуванням наслідків останньої кризи. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. № 867-р зазначену стратегію було схвалено.

Центр є відповідальним від Національного банку України за опрацювання проекту Розпорядження Кабінету Міністрів України “Про схвалення Стратегії розвитку фінансового сектору на період до 2018 року”. Слід зазначити, що Національний банк України послідовно відстоює позицію щодо необхідності розроблення Стратегії розвитку фінансового сектору України в цілому, а не окремих його складових (сегментів), що сприяє застосуванню системного (комплексного) підходу до вирішення проблем фінансового сектору України.

Фахівці Центру також брали участь у розробленні Стратегічної програми з удосконалення організації готівкового обігу, Стратегічної програми розвитку безготівкових роздрібних платежів, Комунікаційної політики Національного банку України щодо збирання і поширення статистичної інформації та публікацій, а також багатьох інших документів.

Важливою складовою роботи Центру наукових досліджень є *співпраця в рамках роботи внутрішніх і міжвідомчих робочих груп*, зокрема, серед останніх – участь у діяльності груп із підготовки та реалізації проекту Твіннінг (Twinning) “Посилення потенціалу Національного банку України через наближення до стандартів ЄС щодо діяльності центральних банків”, реалізації “Концепції вдосконалення організації роботи з готівкою України” та інших.

Також співробітники Центру брали активну участь у діяльності міжвідомчої робочої групи з розроблення та реалізації “Програми підвищення рівня фінансової грамотності населення України”. Зокрема, в рамках цієї діяльності Центром підготовлено

Засідання за круглим столом на тему: “Госпітальні банки: світовий досвід і можливості для України”, організатором якого був Центр наукових досліджень. Червень 2009 року.

аналітичні матеріали для керівництва НБУ щодо основних засад розроблення Стратегії (Програми) підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

На особливу увагу заслуговує діяльність колективу співробітників Національного банку України, що забезпечує ефективне функціонування створеної при Раді вітчизняних та іноземних інвесторів тематичної робочої групи “Банківські та фінансові послуги”. До її складу увійшло керівництво і директори ключових департаментів Національного банку України. У ході цієї роботи у 2011–2012 рр. було підготовлено пропозиції щодо поліпшення інвестиційного клімату у фінансовому секторі України.

Робоча група розробила відповідні пропозиції. Зважаючи на актуальність цього завдання та з метою забезпечення ефективності діяльності тематичної робочої групи “Банківські та фінансові послуги”, Національний банк України й надалі продовжуватиме роботу щодо вироблення конкретних заходів сприяння залученню й ефективному використанню вітчизняних та іноземних інвестицій у фінансовому секторі України.

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Постановою Правління НБУ “Про затвердження пріоритетних напрямів наукових досліджень Національного банку України на 2013–2015 роки” від 03.03.2012 р. № 73 було затверджено нові чотири напрями пріоритетних досліджень Національного банку, в рамках яких будеться робота Центру й Університету банківської справи Національ-

ного банку України щодо виконання Єдиного тематичного плану на 2013 рік. Планом передбачено виконання 24 наукових досліджень, із яких 15 будуть виконані Центром і 9 – Університетом банківської справи НБУ.

Зокрема, в рамках пріоритетного напрямку “Макропруденційне регулювання та нагляд” Центр зосередить свою увагу на дослідженні інструментів контрициклічного регулювання фінансового сектору, світового досвіду використання обов’язкових резервних вимог.

Одним із пріоритетних напрямів у 2013 році є “Визначення системних ризиків та їх вплив на фінансовий сектор України”, в рамках якого розпочато дослідження питань перспектив створення інституту фінансового омбудсмена, дедоларизації економіки України, розвитку інфраструктури та інструментів ринку деривативів в Україні. Буде підготовлено новий продукт – “Аналітичний огляд: тенденції розвитку фінансового сектору України”, що випускатиметься систематично. Крім цього, планується підготовка до друку двох монографій: “Інтеграційний розвиток банківської системи України” та “Концептуальні засади діяльності центрального банку”.

Пріоритетний напрям “Забезпечення суспільної підтримки діяльності Національного банку України” буде представлено дослідженнями світового досвіду щодо використання центральними банками інструментів комунікаційної політики, а також організації та проведення наукових досліджень у центральних банках. Актуальність останньої тематики продиктована вимогами часу щодо відповідності

досліджень світовим стандартам науково-дослідної діяльності центральних банків. У праці буде узагальнено досвід аналогічних іноземних підрозділів, вивчений фахівцями Центру під час робочих відряджень (Чехія, Франція, Нідерланди, Росія, Словаччина, Польща), а також матеріали аналітичних підрозділів центральних банків інших країн.

З метою реалізації пріоритетного напрямку наукових досліджень Національного банку “Удосконалення грошового обігу та розвиток платіжних систем, створених Національним банком”, у 2013 році Центром вивчаються питання, пов’язані з розвитком універсальних електронних платіжних засобів і приватними грошовими переказами. Крім зазначених тем, у Єдиному тематичному плані передбачено проведення спеціалізованих досліджень на виконання доручень керівництва НБУ з проблемних питань удосконалення грошово-кредитної політики та розвитку фінансової системи, а також здійснення наукового обґрунтування та експертизи законодавчих і нормативних документів за дорученням керівництва.

Таким чином, Центр наукових досліджень Національного банку України плідно здійснює покладену на нього місію щодо наукового забезпечення виконання функцій Національного банку України та основних напрямів розвитку вітчизняної фінансової системи. Для реалізації цієї місії й надалі виконуватимуться планові та оперативні дослідження з актуальних питань грошово-кредитної політики, макропруденційного регулювання та нагляду, розвитку фінансової системи України тощо. З метою підвищення ефективності своєї роботи Центр активно впроваджуватиме передовий досвід організації та проведення наукових досліджень у центральних банках інших країн світу. Найцікавіші результати роботи публікуватимуться для ознайомлення громадськості й обговорення. Функціонування Центру й надалі сприятиме не лише підтримці рішень Національного банку з основних напрямів його діяльності, а й підвищуватиме загальну поінформованість, фінансову грамотність населення та загальний рівень економічних і наукових дискусій у країні. Це, як свідчить світовий досвід, є важливим суспільним надбанням, яке продукує науковий підрозділ центрального банку.

Анжеліка Сомик

Начальник відділу досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень Національного банку України, кандидат економічних наук
E-mail: somik@bank.gov.ua

Вікторія Плачинда

Заступник начальника відділу досліджень грошово-кредитної політики та міжнародних валютно-кредитних відносин Центру наукових досліджень Національного банку України, кандидат економічних наук
E-mail: v.fedirko@bank.gov.ua

Економічні та наукові дослідження в центральних банках

Проаналізовано досвід проведення економічних та наукових досліджень у деяких центральних банках. Висвітлено роль та пріоритетні сфери наукової роботи, узагальнено особливості організаційної структури дослідницьких підрозділів центральних банків та їх функціональне призначення. Визначено позитивні аспекти заходів центробанків, які привели до вдосконалення дослідницької діяльності, підвищення якості та ролі досліджень.

Discussed is the experience in conducting economic and scientific research in some central banks. Determined are the role and priority areas of studies. Generalized are specific features of the organizational structure of research departments of central banks and functional areas of the departments. Determined are positive aspects of central banks' actions which led to the improvement of the research activity and quality and increased the role of studies.

Ключові слова: економічні та наукові дослідження, дослідницькі підрозділи центральних банків, роль досліджень, пріоритетні напрями досліджень, продукти досліджень, якість досліджень.

Key words: economic and scientific research, research departments of central banks, role of studies, priority directions of studies, research products, research quality.

РОЛЬ ДОСЛІДЖЕНЬ

Передумовою ефективного виконання центральним банком покладених на нього завдань є глибокі дослідження всіх сфер його функціональної діяльності. Результати теоретичних та емпіричних досліджень є підґрунтям прийняття рішень у сфері монетарної політики, банківського нагляду та регулювання, забезпечення фінансової стійкості, управління між-

народними резервами, розробки законо-творчих ініціатив тощо.

Встановленням є факт, що автори-тет рішень вищий, а позиції центрального банку міцніші, якщо суб'єкти ринку впевнені у їх глибокому науково-аналітичному підґрунті. Якісні дослідження слугують інструментом підвищення довіри до центрального банку, оскільки переконують суспільство у його спроможності впоратися з можливими проблемами на основі ґрунтовного

аналізу поточної діяльності, вивчення минулих уроків та якісного прогнозування майбутніх процесів і ризиків. Сучасні економічні та наукові дослідження в центральних банках спрямовані на випередження і дають змогу передбачити проблеми, відшукати шляхи їх вирішення до того, як вони виникнуть у майбутньому. Це сприяє формуванню політики та діяльності банку на принципі проактивності.

Всебічне ознайомлення суспіль-

ства з результатами та дослідницькими продуктами (звітами, прогнозами, аналітичними матеріалами, оглядами, бюлетенями, статистично-аналітичними випусками, науковими публікаціями тощо) поліпшує прозорість діяльності центрального банку, загальну поінформованість та фінансову грамотність населення, підвищує рівень економічних знань у суспільстві, сприяє розумінню процесів, які відбуваються у фінансовій сфері, ролі центрального банку в забезпеченні фінансової та цінової стабільності, розвитку економіки тощо.

Враховуючи значну роль досліджень, більшість центральних банків визнає їх одним із ключових напрямів своєї діяльності і активно його розвиває. Для цього у власній організаційній структурі центральні банки створюють підрозділи, котрі займаються економічними та науковими дослідженнями. Керівник головного дослідницького підрозділу, як правило, входить до складу органу центрального банку, що приймає управлінські рішення (правління, ради керуючих, ради директорів). Центральні банки вкладають значні кошти у кваліфікованих спеціалістів, розвиток власних баз даних, інформаційні технології, сучасні інструменти оперативного аналізу, прогнозування, моделювання. Все це дає змогу забезпечити високу якість здійснюваних досліджень. Ті центробанки, які тривалий час інвестували у розвиток власних досліджень, уже досягли значних успіхів у їх проведенні, підвищили ефективність своєї політики та ухвалюваних рішень, посилили свої авторитетні позиції, стали визнаними центрами економічних знань та ефективного управління державною установою.

Поширення результатів економічних досліджень не лише в межах країни, а й на міжнародному рівні є репутаційним інструментом зміцнення статусу центрального банку. Якщо банки-лідери (Європейський центральний банк, Федеральна резервна система США, Бундесбанк, Банк Англії) тривалий час здобували свою репутацію, то стати авторитетними членами міжнародного співтовариства новим, молодим центральним банкам, зокрема, Польщі, Чехії, Словаччини дали можливість саме високоякісні наукові дослідження. Вони стали підґрунтям їхніх активних позицій у прийнятті рішень, наприклад, у рамках євросистеми, та ефективного виконання функцій центробанків. Найпрогресивніші центральні банки пра-

нуть міжнародного визнання їх як установ, котрі є осередками економічних досліджень, завдяки дотриманню високих академічних стандартів проведення дослідницької роботи й ініціюванню інтелектуальних дебатів на тему економічної політики як усередині країни, так і за її межами.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Центральні банки ретельно обирають як сфери досліджень, так і певні дослідницькі проекти, базуючись на важливості тих чи інших питань з точки зору конкретного центрального банку. Масштаб здійснюваних досліджень залежить від ролі банків у національній та світовій фінансових системах, і, звичайно, він буде різним у центральному банку невеликої країни за перехідною економікою та, скажімо, Європейському центральному банку чи Федеральній резервній системі США.

У більшості центральних банків економічні та наукові дослідження здійснюються на основі публічних або внутрішніх документів на зразок програм (планів) економічних досліджень у розрізі пріоритетних напрямів досліджень. Програми (плани) роботи розробляються центральними банками, наприклад, Німеччини на два роки, Польщі — на чотири, Словаччини, Чехії, України — на один рік, Росії — щоквартально. Пріоритетні напрями досліджень затверджуються керівними органами центральних банків на термін три — п'ять років. Визначення пріоритетних напрямів дає змогу зосередити зусилля та впроваджувати результати досліджень у найпроблемніших та маловивчених сферах діяльності центрального банку.

Зазначимо, що ключовими та спільними для більшості центральних банків є сфери досліджень, пов'язані з монетарною політикою, фінансовою стабільністю, реальною економікою, бюджетною політикою, фінансовими ринками, банківським наглядом, розвитком методів досліджень тощо. Це далеко не вичерпний перелік ключових напрямів, у рамках яких на постійній основі проводяться оперативні та перспективні дослідження. Перші — на короткостроковий період, результати яких використовуються в поточній діяльності центрального банку. Другі, перспективні, — охоплюють широкі питання від базових теорій, розвитку методів досліджень, до поглиблення та напрацю-

вання новітніх економічних знань. Такі дослідження проводяться на середньотривалості перспективу з метою створення відповідного науково-методичного та емпіричного підґрунтя для вироблення політики центрального банку та проведення його операцій.

Щодо дослідницьких підрозділів центробанків, то підходи до їх створення різні. Одні центральні банки створюють кілька підрозділів, окремо для економічних та наукових досліджень (Німеччина, Японія, Австралія, Україна, Південна Корея, Фінляндія). Інші проводять економічні та наукові дослідження в рамках одного підрозділу (Польща, Австрія, Нова Зеландія, Словаччина, Грузія). Є центральні банки, в яких економічні та наукові дослідження проводяться багатьма підрозділами в рамках єдиного плану досліджень (Канада, США, Чехія, Великобританія). В кожній країні особливими є становлення дослідницьких підрозділів, їх функції та продукти, підходи до побудови організаційної структури та налагодження процесу досліджень.

Німеччина

У центральному банку Німеччини (Бундесбанку) в 2000 році було створено науковий підрозділ — Центр економічних досліджень на основі злиття підрозділу з економетричного моделювання та дослідницької групи банку, яка працювала у складі економічного департаменту. З 2005 року виникла гостра необхідність у проведенні наукових досліджень у сфері банківського нагляду та регулювання. На забезпечення цієї потреби з департаменту банківського нагляду та регулювання до центру було приєднано групу експертів. У цей період Центр економічних досліджень було перейменовано у **Центр досліджень**. В 2009 році з появою департаменту фінансової стабільності Бундесбанку частина його фахівців поповнила склад співробітників центру для проведення наукових досліджень з питань фінансової стабільності.

Формально Центр досліджень складається з трьох відділів, які спеціалізуються за певними напрямками: відділу економічних досліджень, відділу досліджень фінансової стабільності та відділу досліджень банківського регулювання і нагляду. Така організаційна структура відповідає трьом департаментам банку, котрі надають своїх працівників для тимчасової участі в спільних наукових проектах центру. Завдяки практиці залучення на період виконання досліджень працівників з інших

підрозділів Бундесбанку та зовнішніх дослідників (з університетів та центральних банків інших країн) постійний штат центру відносно невеликий порівняно з обсягами робіт, які проводяться. В цілому в центрі досліджень працює 25 постійних співробітників, з них 19 — дослідників, тоді як кількість залучених іззовні науковців та експертів може сягати 170 осіб.

Основоположною метою діяльності Центру досліджень Бундесбанку є проведення та координація наукових досліджень, які відповідають стратегічним інтересам і функціональним обов'язкам Бундесбанку, та надання інформаційної підтримки (у вигляді результатів досліджень з питань, пов'язаних із монетарною політикою, економічним аналізом, фінансовою стабільністю, банківським наглядом і регулюванням) тим департаментам, робота яких пов'язана з формуванням політики банку. Крім безпосередньо досліджень, центр також здійснює роботу з формування і ведення фінансових та економічних внутрішніх і публічних баз даних Бундесбанку.

Бундесбанк розглядає свій центр досліджень як ланку, котра поєднує процес розробки політики банку з академічним середовищем. Продуктами центру є дві серії “Робочих матеріалів” (Working Papers): з економіки та банківської справи і фінансів. Центр досліджень Бундесбанку також підтримує розвиток “Міжнародного журналу центральних банків” (International Journal of Central Banking (IJCБ)) з метою поширення результатів найкращих наукових та прикладних досліджень, які стосуються діяльності центральних банків, та налагодження комунікацій між дослідниками.

Польща

Національний банк Польщі у своїй діяльності прагне посісти позиції одного з провідних банків у Європейській системі центральних банків, ставши визнаним центром економічних знань та ефективного управління державною установою. Таке бачення свого розвитку прописано у “Плані діяльності Національного банку Польщі на 2010–2012 роки”. З цієї метою першим стратегічним завданням згаданого плану було визначено підвищення якості і значущості досліджень, економічного аналізу та статистичної діяльності, на реалізацію якого центробанком було розроблено та втілено низку заходів.

Відповідно до організаційної структури центрального банку Польщі потужним підрозділом економічних та наукових досліджень є **Економічний інститут** (Economic Institute). У ньому функціонує 10 відділів: 1) наукових досліджень, 2) прикладних досліджень, 3) стратегії монетарної політики, 4) прогнозування та проектування, 5) інфляційного аналізу, 6) макрорегулювальної політики, 7) державних фінансів, інституцій та регулювання, 8) світової економіки, 9) корпорацій, домашніх господарств та ринків, 10) інтеграції в зону євро.

Основними завданнями Економічного інституту є: проведення досліджень; розроблення, оновлення та підтримання макроекономічних моделей та інших аналітичних інструментів; підготовка макроекономічних прогнозів; аналіз різноманітних процесів; розробка проектів основних засад грошово-кредитної політики, підготовка звітів про виконання грошово-кредитної політики та матеріалів для правління і ради монетарної політики. Крім цього, за участі Економічного інституту в центральному банку Польщі проводяться конференції та відкриті семінари. Публікація наукових досліджень здійснюється в “Робочих матеріалах” (Working Papers). Дослідницькими продуктами Економічного інституту є також періодичні звіти, зокрема “Економічний клімат і підприємницький сектор”, “Ринок нерухомості”, “Економічна ситуація в країнах Центральної та Східної Європи”, “Інструменти монетарної політики Національного банку Польщі”, історичні тематичні випуски на зразок “Польська банківська система в 90-ті рр. XX ст.”, “Історія польського центрального банку” тощо.

У цілому наукові дослідження для центрального банку Польщі надходять із трьох джерел і є результатами:

1. Діяльності співробітників відділів наукових та прикладних досліджень Економічного інституту;
2. Процесу внутрішньої ротації. З 2009 року Національний банк Польщі ввів схему тимчасової ротації економістів з аналітичних підрозділів для переведення в один із вищевказаних дослідних підрозділів Економічного інституту для проведення конкретного дослідження на засадах відкритого конкурсного відбору;
3. Зовнішніх досліджень. Фахівці, не пов'язані з центробанком Польщі, також мають можливість брати участь у дослідженнях, необхідних для банку. За результатами конкурсу кращі з них

одержують грант Національного банку Польщі та можливість представити підсумки своїх досліджень у “Робочих матеріалах”.

Словаччина

Із 2003 року в центральному банку Словаччини функціонує **Департамент досліджень**, у складі якого працює 14 осіб, у тому числі директор та 12 дослідників. Основними функціями цього департаменту є: проведення економічних та наукових досліджень, їх публікація в “Робочих матеріалах”; публікація звіту про фінансову стабільність; підготовка презентацій та доповідей для голови центробанку; підготовка коментарів та обґрунтування для преси рішень центрального банку Словаччини, проектів заходів для вищого керівництва; представлення центрального банку Словаччини у комітетах та робочих групах, пов'язаних із ЄЦБ або іншими європейськими структурами; дослідження актуальних питань, які вносяться для розгляду на рівень ЄС, уряду Словаччини; проведення та участь у дослідницьких семінарах, конференціях.

Варто зазначити, що центральний банк Словаччини на реалізацію свого прагнення досягти світових стандартів проведення економічних досліджень та інтегруватися в дослідницьку спільноту центральних банків у 2003 році розробив Стратегію розвитку досліджень. У цьому документі узагальнено відмінності в стані досліджень центрального банку Словаччини порівняно з центральними банками решти країн Вишеградської групи (Чехії, Польщі, Угорщини) та фактори, які погіршують рівень досліджень, запропоновано заходи щодо поліпшення їх організації та проведення.

Через кілька років після впровадження стратегії департамент досліджень уже демонстрував серйозні результати роботи: за 2006–2011 роки було опубліковано 24 праці англійською мовою та 32 — словацькою. Значну роль у нарощуванні потужностей дослідницького підрозділу відіграла досконала система оцінки і контролю за проведенням досліджень, а також мотивації персоналу підрозділу. Зокрема, кожен співробітник департаменту досліджень працює на основі трудової угоди, де визначено, що кінцевим продуктом є опубліковане дослідження (в середньому по два дослідження за рік на одного працівника). Оцінювання роботи дослідника відбувається за рейтинговою системою, яка передбачає, що протя-

гом трьох років працівник має набрати мінімальну кількість балів (35) для продовження контракту. Бальна оцінка складається з балів за опубліковану працю (5 балів), статтю (3 бали) та виступ на міжнародній конференції (2 бали). Перше рейтингове оцінювання відбувається через три роки після працевлаштування, подальші — щорічно у підсумку за попередні три роки. Крім цього, оплата праці дослідника залежить від показників зростання професійності, якості, складності, завершеності проведених досліджень, цитованості автора, “скачуваності” авторських робіт із сайту центрального банку тощо.

Чехія

Метою економічних досліджень Чеського національного банку є забезпечення та поширення бази знань, необхідних для здійснення основної діяльності на рівні високих міжнародних стандартів. Основним дослідницьким підрозділом є **Департамент економічних досліджень**, створений у 2000 році.

Дослідження в центральному банку Чехії проводяться в рамках управління проектами за участі внутрішніх авторів — працівників спеціалізованих підрозділів банку, в тому числі департаменту економічних досліджень, а також із залученням зовнішніх фахівців. Проектні дослідження координуються департаментом економічних досліджень, який керує процесом визначення пріоритетів досліджень, надання і затвердження проектів, їх рецензування, обговорення на проміжних семінарах. Зокрема, впродовж 2002–2011 рр. було реалізовано близько 300 дослідницьких проектів (у середньому щорічно — 28). З них 68% було здійснено персоналом центрального банку Чехії (15% — департаментом економічних досліджень, 53% — іншими департаментами центрального банку). Зовнішніми дослідниками за вказаний період було виконано 32% проектів. Зовнішні дослідники — це представники університетів країни, міністерств і відомств Чехії, міжнародних організацій (Європейського банку реконструкції та розвитку, Європейського центрального банку, Міжнародного валютного фонду, Світового банку), зарубіжних навчальних закладів.

Однією з функцій Чеського національного банку, до якої залучається департамент економічних досліджень, є проведення щорічної тематичної конференції, практикумів та двох видів семінарів. У рамках практикумів проводяться відкриті дні досліджень

Чеського національного банку (CNB-Research Open Day), під час яких представляють на обговорення результати 3–4 основних досліджень за рік. Попередньо ці праці оприлюднюються (діють активні посилання в програмі відкритих днів досліджень), і наукова спільнота має можливість ознайомитися з анонсованими публікаціями, що підвищує плідність дискусій. Щороку в центральному банку Чехії проводиться 2–3 міжнародні семінари (CNB-CERGE-CSE Seminars) та 2–5 внутрішніх семінарів (CNB-Seminars), на яких обговорюється один із завершених наукових проектів).

Результати дослідницьких праць публікуються в “Робочих матеріалах” центрального банку Чехії (CNB Working Papers), “Дослідницьких і політичних записках” (Research and Policy Notes CNB) та “Дослідницькому бюлетені” (CNB Research Bulletin). За період функціонування департаменту економічних досліджень (протягом 2000–2011 років) у зазначених виданнях опубліковано понад 130 праць. За якістю проведених досліджень центральний банк Чехії входить до десятків найкращих центральних банків за показниками цитування (RePEc), перегляду, “скачуваності” дослідницьких праць. Варто зазначити, що добрим стимулом до підвищення якості досліджень та нарощування професійних знань є внутрішня база рейтингів дослідників, яка ведеться в центробанку Чехії. Рейтинг визначається на основі таких критеріїв: цитування, кількість публікацій, кількість завантажень праць дослідника із сайту центробанку, рівень видань, в яких вони опубліковані. Крім цього, здійснюється призове заохочення працівників за публікування статей в академічних рецензованих виданнях та участь у міжнародних конкурсах дослідницьких праць.

Японія

Наукові та економічні дослідження здійснюють **Інститут монетарних та економічних досліджень** (Institute for Monetary and Economic Studies (IMES)) і **Департамент досліджень і статистики**. Функціями останнього є проведення досліджень економічних процесів та фінансової ситуації в країні, складання та публікування статистичної інформації. Поточні й оперативні дослідження проводяться також в інших департаментах центрального банку — департаменті фінансової системи та банківського інспектування, департа-

менті фінансових ринків, департаменті платіжних та розрахункових систем тощо. Дослідницька діяльність Банку Японії включає збір та аналіз широкого спектра даних для надання допомоги у формуванні та реалізації політики, проведення операцій Банку Японії. Ця робота здійснюється на всіх рівнях центрального банку, включаючи головний офіс, відділення, місцеві офіси в Японії, закордонні представництва Банку Японії.

Інститут монетарних та економічних досліджень засновано у 1982 році як внутрішній підрозділ Банку Японії з нагоди відзначення сторіччя банку. Діяльність інституту спрямована на посилення теоретичних, інституційних та історичних аспектів питань в академічних галузях, включаючи економіку, фінансовий інжиніринг, право, бухгалтерський облік, інформаційні технології та історію фінансів і грошей з метою створення відповідних основ для належної та ефективної монетарної політики.

Інститут монетарних та економічних досліджень складається з:

- відділу економічних та фінансових досліджень, у складі якого є три групи: планування та координування, економічних досліджень та фінансових досліджень;
- відділу досліджень фінансової інфраструктури (групи: юридичних досліджень, бухгалтерських досліджень, IT-досліджень та міжнародної стандартизації Центру досліджень інформаційних технологій);
- відділ історичних досліджень (групи: архівів, музею грошей, досліджень історії грошей).

Інститут також збирає, зберігає та репрезентує через діяльність, пов'язану з архівом історичних фінансово-економічних документів та музеєм грошей, багато документів історичного, культурного, академічного значення, відкритий доступ до яких є на сайті Банку Японії. При інституті створено Центр досліджень інформаційних технологій (SITECS) для підтримки фінансового сектору в прийнятті рішень щодо нових питань, які виникають у зв'язку з розширенням масштабів електронної торгівлі як способу проведення фінансових операцій. Інститут сприяє також розвитку ефективного діалогу з академічною спільнотою та поширенню результатів досліджень. Він функціонує як важливий засіб для обміну думками з академічними колами всередині країни і за кордоном, здійснення та представлення громад-

ськості економічних досліджень. Інститут монетарних та економічних досліджень Банку Японії організовує внутрішні та міжнародні конференції.

Результати теоретичних та емпіричних досліджень із фундаментальних фінансових та економічних питань, які проводяться Інститутом монетарних та економічних досліджень, публікуються в різних звітах та виданнях Банку Японії, в тому числі у таких, як “Монетарні та економічні дослідження” (Monetary and Economic Studies) та “Серії дискусійних матеріалів Інституту монетарних та економічних досліджень” (Institute for Monetary and Economic Studies (IMES) Discussion Paper Series), вони також доступні на веб-сайті інституту. Продуктами Інституту монетарних та економічних досліджень є також фундаментальні праці на зразок “Функції та операції банку Японії”. Такі видання є, по суті, базовими документами та важливими інструментами для реалізації принципу транспарентності діяльності центрального банку.

Інші країни

Дослідницькі підрозділи є й у центральних банках інших зарубіжних країн. Зокрема, в **Резервному банку Австралії** створено Економічну групу, яка складається з двох департаментів — економічного аналізу та економічних досліджень. Її завданнями є аналіз тенденцій розвитку економіки Австралії та світової економіки, прогнозування перспектив економічного розвитку, проведення наукових досліджень, організація конференцій та семінарів, підготовка щоквартального “Бюлетеня резервного банку Австралії”, в якому публікуються результати прикладних досліджень та огляди останніх економічних і фінансових подій.

В **Австрійському національному банку** функціонує департамент економічного аналізу та досліджень. До його складу входять відділи: економічного аналізу, економічних досліджень, європейського співробітництва та співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, а також міжнародних досліджень. Департамент здійснює дослідження, проводить наукові заходи (семінари, практикуми, конференції) та випускає серії наукових публікацій, які формують платформу для експертного обговорення актуальних для банку питань.

У центральному банку **Нової Зеландії** функціонує відділ наукових досліджень, який входить до складу

економічного департаменту, де працює близько 30 спеціалістів, радник та начальник відділу. У складі відділу функціонують чотири сектори: досліджень, моделювання, прогнозування та видавничий. Відділ наукових досліджень здійснює підготовку публікацій (звіту про монетарну політику, щоквартальних заяв про монетарну політику, брошур, аналітичних матеріалів та записок, коротких тематичних бюлетенів, бюлетеня центробанку, звіту про фінансову стабільність), проводить публічні лекції, семінари та практикуми.

У **Національному банку Казахстану** функціонує Департамент досліджень та статистики. В **Банку Росії** у 1992 році створено Департамент досліджень та інформації (в його складі 120 осіб). Щоправда, зазначені підрозділи цих двох країн здійснюють головним чином оперативні дослідження, аналітично-інформаційне забезпечення, випуск офіційних видань центральних банків, ведення статистичних баз даних. Фундаментальні наукові дослідження в цих банках не проводяться, наукові видання не випускаються.

Науковими дослідженнями в **Національному банку Грузії** займається відділ макроекономічних досліджень, який входить до складу департаменту макроекономіки та статистики, котрий об'єднує три відділи: монетарної політики, статистики та платіжного балансу. Необхідно зазначити, що за останнє п'ятиріччя Центральний банк Грузії суттєво підвищив роль, якість та рівень досліджень у своїй діяльності. Це відбулося в результаті реалізації “Програми розвитку наукових досліджень на 2007–2008 рр.”, у рамках якої було зроблено кілька важливих кроків, у тому числі: здійснено підготовку високопрофесійних грузинських дослідників, налагоджено співпрацю із зовнішніми дослідниками з Міжнародної школи економіки при Тбіліському державному університеті та запуск серії “Робочих матеріалів” англійською мовою, розширено спектр наукових продуктів (“Тематичні публікації”, “Документи для обговорення”, “Робочі матеріали”) тощо.

У **Банку Англії** працює понад 200 економістів зі ступенем Ph.D. (що відповідає вітчизняному науковому ступеню кандидата наук), які проводять дослідження в різних підрозділах банку. Крім цього, з 1991 року функціонує Центр із навчання пра-

цівників центральних банків, у якому працює 15 осіб. Головними його завданнями є надання консультацій, технічної допомоги та проведення семінарів для працівників понад 120 центральних банків щорічно, а також здійснення досліджень за двома напрямками: монетарна політика та фінансова стабільність. Враховуючи те, що центр має навчально-дослідницьку спеціалізацію, його продуктами є: книги, лекційні матеріали, довідники, збірники, матеріали семінарів та конференцій, інші публікації науково-методичного, науково-практичного та навчального характеру. Слід визнати, що продукти центру отримали міжнародне визнання, а сам він — заслужену репутацію високопрофесійного підрозділу Банку Англії з поширення базових знань та актуальних питань діяльності центральних банків.

Економічні дослідження у **Федеральній резервній системі США** здійснюються в багатьох підрозділах, головними з яких є такі три відділи: економічних досліджень і статистики; монетарної політики та валютно-фінансових відносин; міжнародних фінансів. Разом ці підрозділи нараховують близько 450 співробітників, половина з яких мають ступінь Ph.D. На сайті Федеральної резервної системи США представлено численні офіційні публікації (звіти, огляди, прогнози), наукові праці та аналітичні матеріали. Види робіт, обсяги та спектр охоплених дослідженнями питань вражає.

Таким чином, підходи до організації дослідницької діяльності у центральних банках є різними. Вважаємо, що найпрогресивнішим є підхід (до організації досліджень), за якого центральні банки приділяють значну увагу науковим дослідженням, що дає можливість нарощувати науковий потенціал для формування політики банку на середньо- та довгострокову перспективу і створює наукове підґрунтя для прийняття рішень.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ І РОЛІ ДОСЛІДЖЕНЬ

Здійснений нами аналіз дає змогу узагальнити позитивні аспекти досвіду щодо організації проведення досліджень у центральних банках, впровадження яких сприяє підвищенню ефективності діяльності дослідницьких підрозділів, насамперед наукових, якості продуктів та ролі

досліджень, інтеграції в дослідницьку спільноту центральних банків. Серед основних кроків центральних банків слід виокремити такі:

1. Розроблення стратегічних документів (стратегій, програм) розвитку досліджень та впровадження передбачених ними заходів (Словаччина, Грузія, Польща). Деякі центробанки, наприклад, Словаччини, Канади, Чехії, Грузії, проводили незалежну експертну оцінку діяльності дослідницьких підрозділів перед розробленням заходів щодо їх удосконалення;

2. Розширення сфер дослідницької діяльності, її розвиток на основі найсучасніших програмних технологій та кількісних методів проведення досліджень, у тому числі прогнозування та моделювання;

3. Використання схеми внутрішньої ротации працівників з інших підрозділів центрального банку до дослідницького підрозділу для виконання конкретних завдань з відривом від основного робочого місця або без відриву від нього. Такий підхід дає змогу, забезпечити високий ступінь впровадженості результатів досліджень та тісний зв'язок з іншими підрозділами банку. Крім цього, багатьма банками застосовується практика залучення на період виконання дослідницьких проектів зовнішніх фахівців з університетів, наукових установ та центральних банків інших країн;

4. Активізація контактів із важливими національними та міжнародними організаціями і центральними банками інших країн шляхом проведення міжнародних конференцій, конгресів, відкритих наукових семінарів; створення дискусійних платформ (відкриті дослідницькі дні, дискусійні форуми). Поширеною формою міжнародної співпраці, особливо в європейській системі центральних банків, є міжнародна кооперация в рамках спеціалізованих дослідницьких мереж, які створюються з метою проведення спільних досліджень та підвищення їх стандартів. У багатьох банках діють програми надання стипендій та грантів на проведення наукових робіт, написання та захист дисертацій на тему, що є актуальною для центробанку, стажування здобувачів наукового ступеня Ph.D;

5. Створення спеціального дорадчого органу для консультування, підтримки та оцінки діяльності наукового підрозділу та дослідницьких проектів (Дослідницька рада/комітет (Німеччина, Словаччина), Комі-

тет з економічних досліджень (Польща), Комітет фінансування досліджень (Великобританія), Науково-дорадчий комітет (Чехія)). До складу такого дорадчого органу зазвичай входять авторитетні вітчизняні, а в окремих країнах — іноземні вчені, представники інших центральних банків, міжнародних організацій та університетів;

6. Широке оприлюднення результатів досліджень із використанням різних комунікаційних інструментів. Наприклад, на офіційних сайтах багатьох центральних банків є розділ “Дослідження”, де розміщується вичерпна інформація про дослідницьку діяльність банку (програми та пріоритети досліджень, щорічний звіт про проведену роботу, дослідницькі продукти (публікації)). Важливим інструментом поширення результатів досліджень є наукові заходи (конференції, семінари тощо). Відносно новим інструментом поширення інформації про дослідження центральних банків є спеціалізовані сайти дослідницьких робіт з економіки в мережі Інтернет. Наприклад, одним із таких сайтів є швидко зростаюча веб-мережа дослідницьких робіт з економіки (<http://edirc.repec.org/>). Вона налічує близько 5 тисяч опублікованих серій та 30 тисяч зареєстрованих авторів. Зазначена база публікацій дає можливість не лише ознайомитися з повним текстом праць, а й одержати інформацію щодо їх перегляду та завантаження, рейтингування за показником цитованості RePEc тощо;

7. Розвиток та розширення спектра публічних дослідницьких продуктів. Найпоширенішими з них є: звіти, прогнози, огляди, аналітичні матеріали, тематичні випуски, статті в національних та іноземних журналах, базові документи, презентації, спеціалізовані видання центральних банків, матеріали конференцій та семінарів, брошури, бюлетені, лекційні матеріали, дослідницькі видання. Найпоширенішою назвою останніх є “Робочі матеріали” (Working Papers). Їх публікують ЄЦБ та центральні банки Австрії, Кіпру, Чехії, Естонії, Данії, Греції, Грузії, Угорщини, Італії, Латвії, Литви, Люксембургу, Мальти, Нідерландів, Португалії, Словаччини, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Великобританії, Канади, Ісландії, Японії, Кореї, Мексики, Норвегії, Польщі, Туреччини, Чилі. Багато центральних банків, крім “Робочих матеріалів”, випускають ще кілька серій

праць, наприклад: “Дослідницькі серії” (Research Series), “Дискусійні матеріали” (Discussion Papers), “Дослідницькі і політичні записки” (Research and Policy Notes), “Технічні дослідницькі матеріали” (Research Technical Papers), “Неперіодичні (тематичні) матеріали” (Occasional Papers) тощо. Видання публікуються з метою поширення знань, стимулювання обговорення, коментування, тобто налагодження зв'язку з цільовою аудиторією. Водночас позиції та думки, висловлені в цих документах, є науковими точками зору їх авторів і не обов'язково відображають точку зору того чи іншого центрального банку;

8. Використання іноземної технічної допомоги та запрошення зовнішніх фахівців і радників для обміну досвідом щодо вдосконалення роботи дослідницьких підрозділів, консультування стосовно світового досвіду проведення досліджень у центральних банках (Японія, Словаччина, Чехія, Польща та ін.);

9. Удосконалення системи оцінювання дослідників і досліджень, мотивації персоналу, контролю за якістю і своєчасністю проведення роботи;

10. Запровадження практики написання досліджень двома мовами: національною та англійською, стимулювання збільшення частки останньої з метою інтеграції в міжнародну дослідницьку спільноту центральних банків.

Підбиваючи підсумки проведеного нами дослідження, зазначимо, що формат статті не дає змоги відтворити всієї складності і значущості досліджень центральних банків та роботи, яка проводиться з їх удосконалення. Значна увага, яку приділяють центральні банки своїм дослідженням, зростання ролі та безперервність процесу вдосконалення дослідницької роботи сприяють створенню відповідного науково-методичного та емпіричного підґрунтя для вироблення ефективної політики центрального банку, належного виконання ним своїх функцій, поширення економічних знань та поглиблення розуміння економічних процесів широкою громадськістю.

Література

1. Матеріали офіційних Інтернет-сайтів центральних банків Німеччини, Польщі, Словаччини, Чехії, Японії, США, Австрії, Нової Зеландії, Казахстану, Російської Федерації, Грузії, Великобританії.

Віктор Новіков

Директор юридичного департаменту
Національного банку України

Віра Крилова

Кандидат економічних наук,
начальник відділу досліджень
фінансово-банківської системи
Центру наукових досліджень
Національного банку України
E-mail: vkrylova@bank.gov.ua

Марина Ніконова

Кандидат економічних наук,
заступник начальника відділу
досліджень фінансово-банківської системи
Центру наукових досліджень
Національного банку України
E-mail: maryna.nikonova@bank.gov.ua

Практика роботи з проблемними активами банків: світовий досвід і реалії України

Проаналізовано основні підходи до роботи з проблемними активами банків, узагальнено світовий досвід роботи з проблемними активами банків, аргументовано обов'язкові (з огляду на світовий досвід) передумови застосування централізованого підходу щодо викупу проблемних активів банків, обґрунтовано основні причини виникнення та можливі шляхи вирішення проблеми “поганих” активів в Україні.

Discussed are main approaches to operations with banks' problem assets. Generalized is the world experience in operations with problem assets of banks. Reasoned are the necessary (taking into account the world experience) prerequisites for application of the centralized approach to repurchase of banks' problem assets. Grounded are main reasons of existence of “bad” assets in Ukraine and possible way to solve this problem.

Ключові слова: “поганий” банк, компанія з управління активами, недіючі кредити, централізований спосіб роботи з проблемними активами, бідж-банк (перехідний банк).

Key words: bad bank, asset management company, non-performing loans (NPL), centralized approach to operations with problem assets, bridge bank.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ АКТИВІВ

Наявність проблемних активів негативно впливає на регулятивний капітал банків, стримуючи поживлення кредитування економіки. Це, у свою чергу, суттєво перешкоджає стимулюванню економічного зростання та підвищенню інвестиційної привабливості країни.

Як відомо, вирішення питання проблемних активів зокрема передбачено Програмою економічних реформ Президента України на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, Меморандумом про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ.

Слід зауважити, що як один зі шляхів роботи з проблемними (недіючими) кредитами в Україні вже чотири роки поспіль розглядається можливість створення компанії з управління активами (КУА) – так званого “поганого” банку (bad bank), основна діяльність такої установи була б зосереджена на набутті недіючих кредитів та управлінні ними. Загалом термін “поганий” банк, або, як його ще називають, “госпітальний”, “проблемний банк”, застосовується для позначення фінансової установи, заснованої з метою переведення до неї проблемних активів.

Створення “поганих” банків з метою “очищення” балансів банківських установ уже мало місце у світовій практиці. Застосування такого

методу роботи з недіючими кредитами дає змогу зменшити навантаження на капітал банку, витрати часу, коштів та зусиль на їх обслуговування. Це дає банкам змогу відновити нормальний режим роботи й зосередитись на виконанні своїх основних функцій – насамперед кредитуванні економіки.

Проте на сьогодні, незважаючи на певні зрушення в цьому напрямі, зокрема врахування проблеми “поганих” активів в окремих стратегічних документах, створення відповідної законодавчої бази, доводиться констатувати наявність певних протиріч із цього питання. Крім того, через брак єдиних підходів до визначення сутності недіючих кредитів і досі не з'ясовано, які ж саме кредити мають

бути віднесені до категорії недіючих та, відповідно, яким насправді є масштаб даної проблеми.

Загалом питанню роботи з проблемними активами присвячено багато наукових праць та публікацій, зокрема П.Вента [14], П.Макферрана [13], В.Міщенко, С.Науменкової [2], Л.Танелла [11] та інших, однак більшість досліджень зводиться до вивчення світового досвіду щодо вжитих заходів стосовно проблемних активів, натомість стратегію роботи з недіючими кредитами банків в Україні не розроблено, що об'єктивно засвідчує потребу подальших досліджень у цьому напрямі.

З огляду на це, метою даної статті є узагальнення теоретичних і практичних засад роботи з недіючими кредитами та визначення передумов створення і функціонування КУА (“поганого” банку) в Україні як одного зі шляхів вирішення даної проблеми.

МЕТОДИ РОБОТИ З ПРОБЛЕМНИМИ (“НЕДІЮЧИМИ”) АКТИВАМИ

Всю сукупність форм і методів роботи з недіючими кредитами характеризують три основні напрями:

- 1) самостійна робота банків;
- 2) продаж недіючих кредитів третім особам (співпраця банків із колекторськими агентствами, факторинговими компаніями тощо);
- 3) створення КУА (“поганого” банку), що фактично також є продажем недіючих кредитів третій особі, лише централізованим способом.

Якщо перші два методи можна розглядати як децентралізовані, тобто проблему недіючих кредитів кожен банк вирішує самостійно, то створення КУА (“поганого” банку) відповідно до світової практики має, як правило, централізований характер.

Отже, перший метод — самостійна робота банків із недіючими кредитами переважно зводиться до створення спеціальних підрозділів у структурі самого банку або до делегування даних функцій службам внутрішньої безпеки. У цьому випадку можливими напрямками роботи з недіючими кредитами є: їх реструктуризація, тобто поліпшення спроможності позичальників погашати кредити або повернення боргів через суд.

При цьому реструктуризація є доцільною, якщо вона виходить з об'єктивного аналізу перспектив

відновлення платоспроможності позичальника, що в подальшому сприятиме зміцненню платіжної дисципліни. І навпаки, здійснення реструктуризації без урахування фінансових можливостей клієнта щодо виконання нових умов погашення кредитів не підвищить якості кредитного портфеля банку, а перенесе на наступні періоди прострочену заборгованість.

У свою чергу, повернення боргів через суд — зазвичай тривалий і затяжний процес (може розтягнутися на роки), тому цей підхід застосовують лише за умови грамотно (з юридичної точки зору) укладеного договору кредиту та за наявності впевненості у тому, що клієнт володіє достатнім обсягом коштів або майном (у тому числі й неоформленим у ролі застави), необхідними для погашення кредиту.

Успішність самостійної роботи банку щодо повернення проблемної заборгованості в основному визначається рівнем кваліфікації співробітників служб банку, відповідальних за цей напрям діяльності: кол-центру, підрозділу по роботі з проблемною заборгованістю, служби безпеки, юридичного підрозділу тощо. Важливу роль у підтриманні ефективної самостійної роботи банків із недіючими кредитами відіграє належне законодавче забезпечення.

Другим методом роботи банків із недіючими кредитами, як уже зазначалося, є продаж банками даних кредитів третім особам. Цей напрям роботи зазвичай зводиться до співпраці банків із колекторськими агентствами та факторинговими компаніями.

Третій метод полягає у створенні КУА (“поганого” банку), тобто у централізованому продажу недіючих кредитів третій особі. КУА (“поганий” банк) акумулює на власному балансі недіючі кредити інших банків.

Основна мета функціонування КУА (“поганого” банку) полягає в тому, що недіючі кредити і застава за ними замість того, щоб бути ліквідованими в авральному порядку і за заниженими цінами, можуть піддатися реструктуризації та сек'юритизації у спеціальній установі (підрозділі), яка наділена відповідними фінансовими можливостями, а отже, може спокійно “дочекатися” завершення кризи і після відновлення платоспроможності боржників повернути такі кредити і заставу за ними на ринок за прийнятною ціною.

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОБОТИ КУА (“ПОГАНИХ” БАНКІВ) ІЗ НЕДІЮЧИМИ КРЕДИТАМИ

Усвітовій практиці КУА (“погані” банки), діяльність яких зводиться до роботи з недіючими кредитами, відомі як КУА з реструктуризації. Такі КУА зазвичай засновуються на тривалий термін та мають на меті реструктуризацію недіючих кредитів нежиттєздатних позичальників для подальшого продажу таких кредитів інвесторам або для зменшення платіжного навантаження на позичальників, зокрема шляхом відстрочення на певний термін платежів за кредитами, обслуговування яких стало вкрай складним або взагалі неможливим унаслідок кризи. У випадку надання відстрочки платежів за кредитами на певний період передбачається, що одразу після відновлення платоспроможності позичальників КУА повертає кредити для подальшого обслуговування до банків.

Першим кроком процесу реструктуризації є передача до КУА активів, згрупованих у “життєздатні” вимоги за кредитами, які можуть бути реструктуризовані, або “нежиттєздатні” вимоги за кредитами, за якими щодо позичальників буде розпочато процес банкрутства. Основною метою діяльності таких КУА є так звана “комерційна ціль”, тобто відновлення платежів за кредитом і таким чином перетворення кредиту у привабливий для інвестора актив [12]. У світовій практиці КУА з реструктуризації засновувалися зокрема, у Фінляндії (1991–1994 рр.), Гані (1982–1989 рр.), Росії (2009 р.).

В окремих випадках діяльність КУА може мати на меті продаж застави за недіючими кредитами, яка за своєю природою є досить ліквідною (акції, облігації, комерційна нерухомість) та може бути реалізована або сек'юритизована у випадку відновлення належного функціонування фондового ринку у посткризовий період. Такі кредити можуть бути передані до КУА упродовж процесу реструктуризації банку та/або проведення його рекапіталізації [12]. Яскравим у цьому сенсі є приклад Швеції (1992–1997 рр.) (див. таблицю 1).

Отже, “Арсенал” (Arsenal) у Фінляндії, “Ен Пі Ей Ар Ті” (NPART) у Гані та “Секурум” (Securum) у Швеції були агентствами, що купували недіючі кредити банків, які продо-

Таблиця 1. Світовий досвід діяльності компаній з управління активами (КУА)

Країна, назва КУА та її коротка характеристика	Мета створення	Передача кредитів	Результати	Ключові фактори
Фінляндія: "Арсенал" (Arsenal) - Розпочала діяльність у 1993 році. Заснована з метою отримання недіючих кредитів. - Державна власність. - Відокремлена (окрема) установа.	- Заснована як "очишувальний" механізм Ощадного банку та "Скопбанку" (Skopbank). - Управління, реструктуризація і ліквідація недіючих кредитів, упорядковано та з мінімальними збитками.	- Загальний обсяг активів, що передавалися: 42,9 млрд. фінських марок. - Розподіл кредитів за видами (типами): виключно недіючі кредити, з них іпотечні – 34%, клієнтська дебіторська заборгованість – 41%, активи під управлінням та інші активи – 25,3%. - Критерії передачі кредитів: недіючі. - Ціна, за якою передавалися кредити: їхня балансова вартість.	- Наприкінці 1997 року "Арсенал" продовжував управляти 46,5% переданих йому активів. - До кінця 1997 року "Арсенал" розмістив 78% отриманих іпотечних кредитів. - Кредитування приватного сектору залишалось стабільно негативним і в наступні роки після створення "Арсеналу".	- Сприятливі фактори: - Значний обсяг переданих іпотечних кредитів, включаючи клієнтську дебіторську заборгованість, зробили процес реструктуризації і/або розміщення легшим, оскільки вони були менш "політично" чутливими. - Належне фінансування дало змогу "Арсеналу" оцінювати передані йому активи за ринковою вартістю. - Професійне управління "Арсеналом" і відповідні кваліфіковані фахівці. - Сприятливе макросередовище. У 1994–1995 рр. реальний ВВП суттєво збільшився й економіка зросла на 4–5%. - Несприятливі фактори: - Передача всіх видів (типів) недіючих кредитів незалежно від їх типу та обсягів ускладнила застосування загальних механізмів та потребувала проведення експертиз у різних сферах.
Гана: "Ен Пі Ей Ар Ті" (NPART) - Розпочала діяльність у 1990 році та завершила у 1997 році, на два роки пізніше, ніж планувався. - Повністю належала державі. - Заснована як централізована окрема установа.	- Реструктуризація та рекапіталізація державних банків. - Реструктуризація компаній та прискорення корпоративної реструктуризації. - Максимізація відновленої вартості з метою зменшення витрат уряду (коштів платників податків).	- Загальний обсяг кредитів, що передавалися: майже 13 тис. рахунків. - Розподіл кредитів за видами (типами): корпоративні кредити державних і приватних компаній у галузі промисловості та сфери послуг; більшість кредитів були забезпечені рослинною продукцією, устаткуванням і технікою. - Критерії передачі кредитів: недіючі. - Ціна, за якою передавалися кредити: балансова вартість, не включаючи нарахований процент.	"Ен Пі Ей Ар Ті" не змогла відіграти суттєвої ролі у прискоренні або забезпеченні корпоративної реструктуризації. "Ен Пі Ей Ар Ті" функціонувала ефективно як колекторське агентство і реструктуризувала свій кредитний портфель шляхом пролонгації або зміни умов. - Наприкінці 1997 року державні банки налічували майже 15% недіючих кредитів. - Однак кредитування приватного сектору було відновлене, його обсяги постійно збільшувались у 1992 році.	- Сприятливі фактори: - У той час, як недосконала законодавча база перешкоджала реструктуризації і продажу кредитів, було запроваджено механізм позасудового врегулювання спорів. Проте "Ен Пі Ей Ар Ті" не завжди прагнула вдаватися до врегулювання спорів таким чином, оскільки, як правило, рішення приймалося на користь боржника. "Ен Пі Ей Ар Ті" отримала значну іноземну допомогу у вигляді грошових коштів та технічної підтримки. Діяльність компанії управляла команда іноземних фахівців, серед яких двоє колишніх американських чиновників з "Ар Ті Сі" (ATC). - Несприятливі фактори: - Значний обсяг переданих кредитів банківської системи (51%) і нечіткі критерії щодо типів кредитів, які передавалися, призвели до того, що "Ен Пі Ей Ар Ті" завершила діяльність із навантаженими розрізненими видами активів. - Види (типи) кредитів, що передавалися: понад 50% становили кредити державним компаніям, тобто кредити, які зазвичай є складними для реструктуризації державною установою внаслідок відсутності незалежності. - Початкові проблеми з фінансуванням уповільнили темпи створення "Ен Пі Ей Ар Ті" та накопичення нею професійного досвіду. - До складу вищого керівництва увійшли представники політичних кіл. - Відсутність політичної незалежності агентства. - Провал координації зусиль зі здійснення корпоративної реструктуризації з боку різних урядових агентств і "Ен Пі Ей Ар Ті". - Недосконала законодавча база. Наприклад, продажу кредитів перешкоджав той факт, що боржник повинен був дати згоду на продаж кредитів.
Швеція: "Секурум" (Securum) - Створена у 1992 році. Очікувалося, що термін дії становитиме 10–15 років. Успішно завершила виконання операцій у 1997 році. - Державна власність. - Створена як окрема установа.	"Секурум" / "Ретріва" - Заснован як агентство "погані" банки для "Нордбанкен" (Nordbanken) ("Секурум") та "Гота Банк" (Gotha Bank) ("Ретріва") – двох контрольованих державою банків. - Відновлення максимальної вартості переданих їм недіючих кредитів, запровадження "крайової практики" корпоративної реструктуризації приватних банків.	- Загальний обсяг кредитів, що передавалися до "Секурум" – 67 млрд. шведських крон, або 4,4% від загального обсягу кредитів. "Ретріва": загальна сума 45 млрд. шведських крон, або 3,0% від загального обсягу кредитів. - Критерії передачі кредитів: насамперед обсяг та складність кредитів – лише кредити понад 15 млн. шведських крон передавалися до КУА, переважно це були кредити, забезпечені пакетами акцій. Обидві компанії не брали на свої баланси кредити, які не мали надійної застави та могли бути сек'юритизовані. - Ціна, за якою передавалися кредити: балансова вартість.	"Секурум" / "Ретріва" - Були успішними в управлінні та продажу кредитів у відносно короткі строки. - У період реструктуризації "Нордбанкен" ("Секурум") та "Гота Банк" ("Ретріва") керівництво банків було змінено, ці банки вдалися успішно реструктуризувати й реалізувати приватним інвесторам.	- Сприятливі фактори: - Види (типи) кредитів – тільки кредити, що мали якісну заставу, переважно паке-ти акцій та комерційну нерухомість. - Приватний менеджмент і чіткі управлінські механізми забезпечували незалежність агентства. - Вимога щодо прозорості процесу управління, реструктуризації та продажу. - Досконала законодавча база. - Належне фінансування КУА. - Навчання кваліфікованого персоналу. - Відновлення фондового ринку. - Відновлення економічного зростання. У 1994 році реальний ВВП мав уже позитивне значення. - Несприятливі фактори: - Високі бонуси співробітникам.

Джерело: складено за матеріалами [12].

вжували здійснювати операції та були рекапіталізовані шляхом придбання кредитів понад ринкову вартість (Гана) або за балансовою вартістю, тому потребували відновлення їх вартості перед подальшим продажем новим інвесторам.

Основними факторами (чинниками), які сприяли успішній діяльності шведської КУА “Секурум”, були:

1. Передача активів, які мали якісну, проте неліквідну заставу за умов припинення діяльності фондового ринку внаслідок кризи;

2. Наявність висококваліфікованого персоналу;

3. Належний механізм фінансування діяльності компанії;

4. Загальне відновлення фондового ринку та поновлення економічного зростання після кризи, що збіглося у часі з діяльністю “Секурум”.

КУА “Арсенал” (Фінляндія) вдалося реалізувати понад 50% переданих їй активів протягом 5-річного строку. Факторами, які сприяли ефективній діяльності цієї КУА, були:

1. Незначна частка активів, переданих до КУА (5.2% активів усієї банківської системи);

2. Значна кількість переданих активів — це іпотечні кредити або кредити, забезпечені нерухомістю;

3. Належне фінансування, якісний менеджмент і кваліфікований персонал.

З другого боку, на заваді ефективній діяльності “Арсеналу” були передача активів до цієї КУА незалежно від типу і обсягу, що унеможливило використання механізмів оптового продажу активів і потребувало набуття досвіду щодо специфіки (особливостей) різних галузей економіки.

На відміну від “Секурум” (Швеція) та “Арсеналу” (Фінляндія), “Ен Пі Ей Ар Ті” (Гана) не досягла поставленої мети і не відіграла ключової ролі у реструктуризації корпоративного сектору та прискоренні цього процесу. Слід зауважити, що реструктуризація, до якої вдавалася КУА з Гани “Ен Пі Ей Ар Ті”, зводилася до пролонгації кредитів та зниження процентних ставок, загалом ця КУА діяла як агентство зі збору платежів. Також не сприяли ефективній діяльності компанії недостатній рівень політичної незалежності та брак кваліфікованого персоналу. Крім того, “Ен Пі Ей Ар Ті” змушена була вирішувати проблему недіючих кредитів державних підприємств (їх

Графік. Динаміка частки та обсягів недіючих кредитів банків в Україні у 2008–2012 рр.

Джерело: складено за офіційними даними НБУ.

обсяг перевищував 50% усіх активів, переданих до цієї КУА), а такі активи складно реструктуризувати, не маючи достатнього рівня політичної незалежності. Також діяльності згаданої компанії заважала недосконала правова база. Уряд Гани, ставлячи за мету усунення недоліків законодавства, наділив “Ен Пі Ей Ар Ті” значними повноваженнями, проте, незважаючи на це, більшість судових вироків виносилася на користь боржників. Крім того, “Ен Пі Ей Ар Ті” повинна була отримувати попередню згоду боржника на реалізацію активу.

Таким чином, вирішення проблеми недіючих кредитів за допомогою КУА (“поганого” банку) вже має певну історію. Як свідчить світовий до-

свід, найуспішнішою у цьому сенсі вбачається шведська модель (90-і рр. XX ст.). Загалом розглянувши світовий досвід, можемо констатувати таке. При розв’язанні проблеми “поганих” активів україн важливими є оперативність і своєчасність розв’язання цієї проблеми, що дає змогу забезпечити ефективність вирішення проблеми в цілому.

ПРАКТИКА ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ НЕДІЮЧИХ КРЕДИТІВ В УКРАЇНІ

Насамперед слід зазначити, що Національним банком України з метою полегшення платіжного навантаження на позичальника було впроваджено низку заходів, а саме: проведення валютних аукціонів, роз-

Таблиця 2. Рівень концентрації діяльності факторингових компаній у 2011 році

Топ-рейтинг факторингових компаній	Розмір фінансового активу, що є предметом договору факторингу, млн. грн.	Частка, %
Топ-3	4 361.8	63.6
Топ-5	5 174.3	75.5
Топ-10	6 152.2	89.9
Усього	6 845.2	100.0

Джерело: складено за матеріалами [3].

Таблиця 3. Джерела фінансування укладених факторингових операцій

Джерела фінансування	2010 р.	Частка, %	2011 р.	Частка, %	Зміни		
					Загальної суми	Частки, в. п.	
Банківські кредити	903.3	14.1	1 192.6	17.4	289.3	32.0	3.3
Власні кошти	1 939.8	30.2	3 908.7	57.1	1 969.0	101.5	26.9
Позичкові кошти юридичних осіб	3 516.0	54.9	1 662.4	24.3	-1 854.0	-52.7	-30.6
Інші джерела	48.8	0.8	64.3	0.9	15.5	31.8	0.1
Усього	6 407.9	X	6 845.2	X	437.3	6.8	X

Джерело: складено за матеріалами [3].

роблення рекомендацій щодо реструктуризації кредитів (зокрема конвертація кредитів згідно з Постановою Правління НБУ від 03.06.2009 р. № 328 “Про методи забезпечення погашення кредитів”), спрощення процедури списання та продажу кредитів (зокрема зменшення бази оподаткування для операцій відступлення боргу) тощо.

У 2011–2012 роках встановилася стійка тенденція щодо зменшення частки недіючих кредитів. Проте у IV кварталі 2012 року частка недіючих кредитів у сукупних валових кредитах суттєво збільшилася з 13.8% до 19.8% (+6 в. п.), обсяги недіючих кредитів збільшилися зі 118.6 млрд. грн. до 169.0 млрд. грн. (на 50.4 млрд. грн.) — див. графік.

Слід зауважити, що такі дані свідчать не про реальне збільшення обсягів недіючих кредитів, вони зумовлені виключно нормативно-правовими змінами, зокрема схваленням Положення “Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23 [4] (надалі — Положення про формування резервів за активними операціями), яке регламентує жорсткіші вимоги щодо класифікації кредиту.

Протягом 2012 року банкам було рекомендовано здійснювати розрахунок резервів згідно з вимогами “Положення про формування резервів за активними операціями” у тестовому режимі. При цьому банки були зобов’язані за станом на 01.01.2013 р. здійснити розрахунок резервів згідно з вимогами як попередніх аналогічних нормативно-правових актів, так і розрахувати і сформувати резерви відповідно до нового “Положення про формування резервів за активними операціями”. Саме цим можна пояснити суттєве збільшення обсягів і частки недіючих кредитів у IV кварталі 2012 року.

Характеризуючи такі методи роботи з недіючими кредитами в Україні, як самостійна робота банків та продаж кредитів колекторським агентствам і факторинговим компаніям, зазначимо таке.

На заваді ефективній самостійній роботі банків із недіючими кредитами стоїть недосконалість законодавчої бази. Насамперед йдеться про недостатнє застосування практичних норм

законодавства щодо забезпечення захисту прав кредиторів. У цьому контексті є потреба у внесенні змін до законодавства, зокрема, до Цивільного кодексу України щодо скорочення підстав, за якими суди можуть визнати угоди недійсними.

Крім того, актуальним для ефективної роботи з недіючими кредитами вбачається забезпечення належної організації роботи судових органів. На сьогодні позитивний вплив на прийняття судами правосудних рішень та правильне одноманітне застосування законодавства справляє ухвалення Верховним Судом, Вищим спеціалізованим судом, Вищим господарським судом України узагальнень практики розгляду кредитних справ. При цьому вважається за доцільне запровадження регулярної практики підготовки таких узагальнень. Також необхідними заходами вбачається створення в господарських судах колегій з розгляду кредитних спорів із чітко визначеною спеціалізацією та окремою процедурою (за аналогією зі справами про банкрутство).

У свою чергу, співпраця банків України з колекторськими агентствами та факторинговими компаніями також не позбавлена проблем. На сьогодні доводиться констатувати, що ринок проблемних боргів в Україні функціонує, проте він є непрозорим, а це унеможливує виявлення реального рівня його розвитку та об’єктивного визначення ефективності його діяльності.

Діяльність колекторських агентств переважно зосереджена на роботі зі споживчими кредитами, що значною мірою зумовлено недосконалістю законодавчої бази.

Проте й практика роботи зі споживчими кредитами наражається на певні законодавчі перепони, зокрема якщо йдеться про кредити в іноземній валюті. Адже на даний час актуальною є необхідність законодавчого врегулювання питання стосовно продажу банками пулів (портфелів) кредитів з урахуванням можливості їх продажу як резидентам, так і нерезидентам (зокрема нефінансовим установам).

Діяльність факторингових компаній в Україні (за станом на 31.12.2011 р. факторингові послуги мали право надавати 110 фінансових установ) характеризується високим рівнем концентрації. Так, якщо факторингові компанії згрупувати за обсягом наданих послуг, то на перші три з них припадає 63.6% від загального обсягу

факторингових операцій, на перші п’ять компаній — 75.5%, а на десять найбільших факторингових компаній (або 9.1% від загальної їх кількості) припадає 89.9% від загального обсягу факторингових операцій (див. таблицю 2).

Це свідчить про те, що незважаючи на велику кількість факторингових компаній, переважна частка факторингових операцій здійснюється лише десятком компаніями, які, найвірогідніше, створені самими банками з метою переведення до них недіючих кредитів. Це підтверджує структура джерел фінансування зазначених послуг (див. таблицю 3).

Так, протягом 2011 року фінансування факторингових операцій за рахунок власних коштів збільшилося вдвічі. Водночас на тлі збільшення частки власних коштів (на 26.9 в. п.) та частки банківських кредитів (на 3.3 в. п.) у структурі джерел фінансування факторингових операцій відбулося зменшення частки позичкових коштів юридичних осіб (на 30.6 в. п.).

Таким чином, з огляду на законодавчу неврегульованість діяльності колекторських компаній та звільнення від оподаткування операцій з переуступки заборгованості, дедалі частіше банки надають перевагу такому методу роботи з недіючими активами, як створення власних факторингових компаній.

Стосовно створення “поганого” банку (проблемного, госпітального банку), то ще із 2009 року в Україні почали активно розглядати дане питання. Проте й досі ця ідея не реалізована. У липні 2009 року набув чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків” від 24.07.2009 р. № 1617-VI [6], яким було зокрема внесено зміни до Закону України “Про банки і банківську діяльність” (у тому числі, до статей 80 і 86-1), а саме: визначено засади діяльності санаційного банку.

Одночасно здійснювалася робота щодо впровадження в Україні загальноприйнятих у світовій практиці підходів до роботи з проблемними (нежиттєздатними) банками. Так, наприклад, у “Меморандумі про економічну та фінансову політику” від 16 липня 2010 року (стаття 23) визначено, що одним із підходів до “вирішення проблем банку, що опинився у скрутному становищі”, слід вважати,

Таблиця 4. Порівняльна характеристика перехідного банку (міст-банку, брідж-банку) і компанії з управління активами (“поганого” банку)

Порівняльна ознака	Перехідний банк	Компанія з управління активами (“поганий” банк)
Мета створення	Запобігання системній кризі та зменшення навантаження на систему гарантування вкладів (депозитів)	Розв’язання проблем банків, пов’язаних із виникненням на їх балансах недіючих кредитів
Призначення	Збереження діяльності і вартості збанкрутілого банку	“Очищення” балансів банків від недіючих кредитів
Юридичний статус	Банк	Компанія з управління активами
Основні операції	1. Розподіл активів (працюючі та “погані”) і зобов’язань (застраховані та незастраховані) проблемного банку 2. Продаж (передача) працюючих активів та застрахованих зобов’язань до перехідного банку 3. Пошук інвестора з метою продажу йому перехідного банку 4. Щодо поганих активів та незастрахованих зобов’язань, які залишаються у проблемному банку, – застосовується ліквідація	1. Розподіл активів на працюючі та недіючі 2. Продаж (переведення) “поганих” активів до “поганого” банку 3. “Поганий” банк здійснює управління “поганими” активами
Банки, що підпадають під дію даної установи	Проблемні банки (банки-банкрути)	Банки, які мають на своїх балансах недіючі кредити
Передумови заснування	Банкрутство окремих банків, насамперед великих банків	Поява на балансах банків суттєвих обсягів недіючих кредитів
Форма власності	Державна	Приватна, державна або мішана
Строк функціонування	Короткостроковий (три або навіть два роки з можливою пролонгацією на один рік)	Середньо- або довгостроковий (у міру необхідності)
Світовий досвід	1987 рік – США 2002 рік – Японія 2005 рік – Корея, Тайвань	1988 рік – США, “Грант стріт нешнл бенк” (Grant Street National Bank) 1992 рік – Швеція, “Секурум” (Securum) і “Ретрива” (Retriva) 1993 рік – Фінляндія, “Арсенал” (Arsenal)
Визначення поняття	Банк, який здійснює тимчасове утримання застрахованих депозитів і працюючих (непроблемних, нетоксичних) активів, що переведені до нього з проблемного банку, який підлягає ліквідації до моменту їх продажу інвесторам	Фінансовий інститут, створений виключно для придбання та управління недіючими кредитами

Джерело: складено авторами.

“проміжний банк”, концепція якого має бути викладена у відповідному нормативно-правовому акті [1].

Також стаття 22 “Меморандуму про економічну та фінансову політику” констатує, що “з метою вирішення проблеми неповернення “поганих” позик ми створимо систему, яка допоможе чітко визначати та сприяти вирішенню проблемних позик”.

Програмою економічних реформ України на 2010–2014 роки “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” одним із необхідних завдань розвитку фінансового сектору визначено зменшення частки проблемних активів, зокрема шляхом “обрання та реалізації моделі реструктуризації проблемних активів у банківській сфері, наприклад, створення банку проблемних активів або перехідного банку (із залученням держави або приватних інвесторів)”.

На даний час концепція перехідного банку втілена у Законі України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” від 23.02.2012 р. № 4452-VI [10]. Зокрема, у статті 2 зазначеного закону “перехідний банк” розглядається як один із заходів виведення неплатоспроможного банку з ринку, тобто це банк, який створено у процесі виведення неплатоспроможного банку з ринку, номі-

нальним власником і управителем акцій якого є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб до дня продажу цього банку інвестору.

Загалом особливості утворення та продажу перехідного банку визначено статтею 42 Закону України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”. Регламентовані цим законом засади діяльності перехідного банку цілком відповідають світовому аналогу – “брідж-банку” (або як його ще називають, “міст-банку”, “проміжному банку”). З набуттям чинності зазначеним вище законом (із 21.09.2012 р.) норми щодо санаційного банку були автоматично вилучені з Закону України “Про банки і банківську діяльність”, яким доти регламентувалася діяльність цього банку.

Водночас у Законі України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” [10] міститься застереження щодо санаційного банку, а саме: “санаційний банк, утворений до набрання чинності цим Законом, продовжує провадити свою діяльність у порядку, встановленому нормативно-правовим актом Національного банку України, погодженим з Кабінетом Міністрів України та Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності, податкової та митної політики”.

На сьогодні в Україні діяльність

“санаційного банку” регламентована окремими нормативно-правовими актами. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про утворення санаційного банку” від 14.09.2011 р. № 880-р, яким, власне, схвалено рішення про утворення санаційного банку на базі ПАТ “Родовід-банк” та визначено, що основною функцією такого банку в межах п’ятирічного строку є робота з активами державних банків та банків, у капіталізації яких взяла участь держава.

Крім того, Положення “Про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним”, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 23.12.2011 р. № 471 [9], завдання санаційного банку також визначає так: проведення роботи з активами державних банків та банків, у капіталізації яких взяла участь держава, спрямованої на максимізацію надходжень від повернення цих активів.

У вітчизняній законодавчій базі щодо діяльності установи, яка здійснюватиме роботу з недіючими (“поганими”, проблемними) активами, існували суттєві протиріччя. Так, донедавна вітчизняне законодавство регламентувало можливість передачі до такої установи *активів та/або зобов’язань*. Така норма не відповідає сві-

товій практиці створення “поганого” банку, оскільки отримувати у своє розпорядження надійні активи та зобов’язання властиво так званому “перехідному банку” (брідж-банку, міст-банку). Порівняльна характеристика перехідного банку і “поганого” банку наведена у таблиці 4.

Отже, виходячи з викладеного вище, можна констатувати, що нині в Україні вже розроблено певне нормативно-правове підґрунтя щодо діяльності установи, яка здійснюватиме “роботу з проблемними активами”. Крім того, ПАТ “Родовід-банк” 15 червня 2012 року вже отримало від Національного банку України ліцензію санаційного банку.

ВИСНОВКИ

Розглядаючи основні засади стратегії роботи з недіючими кредитами у напрямі створення КУА, зауважимо, що проблема цих кредитів в Україні була спричинена не лише кризою. Криза лише проявила ті ризики, до яких у своїй кредитній політиці була схильна більшість банків. У гонитві за прибутками банки досить часто нехтували вихідними принципами кредитування, забезпечуючи у такий спосіб доступність кредитних ресурсів для широких верств позичальників, що, у свою чергу, робило доступним більшість товарів та послуг. Це спричиняло значне зростання цін на активи (яскравим у цьому сенсі є приклад ринку нерухомості). Ризики до уваги не бралися, вважалося, що фаза економічного зростання триватиме завжди.

Тим часом зниження платоспроможності населення внаслідок кризи збільшило кількість позичальників, які були неспроможні сповна виконувати свої зобов’язання за позиками. З огляду на це Національним банком України була запроваджена практика проведення валютних аукціонів, розроблено рекомендації щодо реструктуризації кредитів, спрощено процедури списання та продажу кредитів (зокрема, зменшення бази оподаткування для операцій відступлення боргу) тощо.

Водночас потребує чіткого визначення “аспект проблемності таких активів”. Крім розкриття сутності “недіючих кредитів”, також важливо завчасно з’ясувати критерії, яким повинен відповідати кредит, аби підлягати передачі до “поганого” банку.

Враховуючи зазначене вище та з

огляду на світовий досвід, стратегія роботи з проблемними активами банків в Україні повинна виходити з кількох ключових засад.

По-перше, це створення нормативно-законодавчого підґрунтя для роботи з недіючими кредитами. З одного боку, у законодавчій базі має бути передбачена можливість передачі банками таких активів до КУА (“поганого” банку). З другого боку, за результатами дослідження встановлено, що юридичний статус “поганого” банку — це КУА, діяльність яких в Україні регламентована, зокрема, Законом України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)” від 15.03.2001 р. № 2299-III [7]. Можливо, саме до цього закону варто вносити відповідні зміни і доповнення, які забезпечать повноцінну регламентацію діяльності в Україні КУА (“поганого” банку).

По-друге, під час роботи над законодавчою базою доцільно одразу передбачити, за якою ціною повинен здійснюватися викуп недіючих кредитів та які, власне, кредити повинні бути передані до КУА (“поганого” банку).

По-третє, як свідчить світовий досвід, передача недіючих кредитів до КУА (“поганого” банку) є доцільною у період розгортання кризи, саме тоді, коли проблема недіючих кредитів загострюється внаслідок погіршення платоспроможності позичальників або в умовах відсутності ефективного фондового ринку для реалізації застави за кредитом.

По-четверте, сліпе копіювання Україною світового досвіду вирішення проблеми недіючих кредитів недоцільне з огляду на особливості політичного та економічного становища кожної країни. Тому позитивний досвід Швеції (де два великі банки зазнали значних проблем, загальний обсяг переданих до КУА активів становив 7.4% від усіх активів банківського сектору) навряд чи буде втілений з такою ж успішністю в Україні (у зв’язку з ризиком передачі бланкових кредитів, затягуванням процесу започаткування діяльності КУА (“поганого” банку) в Україні тощо).

По-п’яте, щоб стимулювати банки в подальшому зважено підходити до надання кредитів, слід перекласти суттєву частину ризиків (втрат) на самі банки.

Література

1. Меморандум про економічну та фінансову політику між Україною та МВФ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84102>.
2. Науменкова С. Проблеми підтримки фінансового сектору в умовах світової кризи // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 6. — С. 12–18.
3. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2011 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/jfk_2011.pdf.
4. Положення “Про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями”: постановова Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. № 23.
5. “Про банки і банківську діяльність”: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III.
6. “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей проведення заходів з фінансового оздоровлення банків”: Закон України від 24.07.2009 р. № 1617-VI.
7. “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)”: Закон України від 15.03.2001 р. № 2299-III.
8. “Про методи забезпечення погашення кредитів”: Постанова Правління НБУ від 03.06.2009 р. № 328.
9. “Про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним”: Постанова Правління Національного банку України від 23.12.2011 р. № 471.
10. “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб”: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI.
11. Танелл Л. В ситуації кризиса очень важно решительно действовать [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://dialogs.org.ua/print.php?part=issue&m_id=14733.
12. Daniela Klingebiel. The Use of Asset Management Companies in the Resolution of Banking Crises Cross-Country Experiences — Washington, D.C.: World Bank, Financial Sector Strategy and Policy Group, 2000. — 31 p.
13. MacFerran P. Hospital Banks — Asset Management Companies // 14 February 2009.
14. Went P. Lessons from the Swedish Banking Crisis // Risk Professional. — April, 2009. — P. 18–23.

УДК 336.741(477)

Віктор Нестеренко

Директор Генерального департаменту
регулювання грошового обігу
Національного банку України

Ігор Галичин

Головний спеціаліст відділу
досліджень грошово-кредитної політики
та міжнародних валютно-кредитних
відносин Центру наукових досліджень
Національного банку України

Віхи історії/

Готівковий обіг України: від античних часів — до сьогодення

У статті висвітлено історичні віхи готівкового обігу на землях сучасної України від появи перших грошових знаків, що потрапили в райони Північного Причорномор'я разом із грецькими колоністами, становлення і занепаду грошової системи Київської Русі, грошей середньовіччя, часів нової історії – до народження сучасної гривні.

In the article considered are historical benchmarks of cash circulation on the territory of modern Ukraine from the appearance of the first currency that has come to Northern Prychornomoria together with Greek colonists, formation and decline of the monetary system of the Kievan Rus, money of the Middle Ages, and times of the modern history – to the birth of the modern hryvnia.

Ключові слова: гроші, карбування монет, купонокарбованець, гривня, грошова реформа, вітчизняна нумізматика, інвестиційні монети.

Key words: money, coinage, coupon-karbovanets, hryvnia, currency reform, domestic numismatics, bullion coins.

ВИНИКНЕННЯ ГРОШЕЙ. ДОАНТИЧНИЙ І АНТИЧНИЙ ПЕРІОДИ

Гроші можна сміливо віднести до одного з найдавніших і найзагальніших винаходів людства за всю історію його еволюційного розвитку. В результаті змін у виробничих відносинах гроші пройшли складний шлях від україн протистих, примітивних форм до їх сучасних видів. Упродовж багатьох тисячоліть наші предки обходилися взагалі без грошей у сучасному розумінні цього слова, у відносинах між людьми панував натуральний обмін.

Первісна людина використовувала в ролі грошей предмети першої необхідності – їжу та одяг. На різних

етапах розвитку “гроші” набували неймовірного різноманіття. Це були мушлі, зерно, худоба, шкури тварин, тютюн, боби, сіль тощо. Врешті-решт більшість видів древніх засобів розрахунків витіснили шматочки металу. Вважається, що першими користувачами таких металевих шматочків бу-

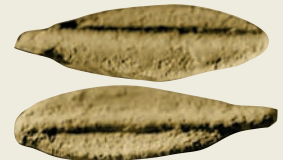
ли лідійці, які мешкали у Малій Азії. Виготовлення перших металевих грошей відносять до VII ст. до нашої ери. Вони мали однаковий вагу і зовнішній вигляд, внаслідок чого легко розпізнавалися. Дорогоцінні метали виконували роль грошей протягом тривалого часу.

Мушлі каури, які виконували роль первісних грошей.

Малоазійська держава
Лідія, Греція.
Перша половина VII ст. до н. е.
Саттер. Електр.

Монета-стріла. VI ст. до н. е.
Бронза. Регіон поширення —
узбережжя від Аполлонії
до Керкінітиди
(сучасної Єваторії).

Щонайширшого розвитку карбування монет набуло в могутніх країнах античного світу — Греції і Римі [1, с. 7].

Сивої давнини сягає також історія грошового обігу України. У VII ст. до нашої ери на землях нинішнього українського Причорномор'я з'явилися перші колоністи із Греції. Різні причини спонукали людей до освоєння нових територій. Це і пошук партнерів для ведення торгівлі, і втеча від переслідувань політичного характеру тощо. Разом із колоністами на теренах нашої Батьківщини у переліку досягнень античної цивілізації з'являються і грецькі монети, що виготовлялися десь із середини VII ст. до н. е. на території полісів басейну Егейського моря.

Перше відоме поселення виникло на легендарному острові Березань поблизу сучасного міста Очакова зусиллями вихідців із грецького міста Мілет. Деякі вчені припускають, що від грецької назви ріки Дніпро — Борисфен поселення називалося Борисфенідою. Спочатку в грошовому обігу використовувалися привезені з собою колоністами гроші метрополії, але із часом поселенці налагодили виготовлення власних монет [4, с. 40].

На руїнах одного з найдавніших відомих тогочасних міст Ольвії разом із залишками крамниць і складів археологи також виявили залишки контори міняйл, які здійснювали обмін чужоземних грошей на ольвійські. Час зберіг для нас висічений на кам'яній плиті декрет про порядок такого грошового обміну. Ольвія випускала свої власні монети подібно до більшості грецьких полісів. Особливістю монетної справи цього міста було те, що на перших етапах монету не карбували, як в інших грецьких містах-державах, а відливали у формах. Пояснити це можна використанням міді, яка під час карбування монети тріскалася. Решта ж грецьких полісів мідні монети почала виготовляти пізніше, і їх використання обмежувалося дрібним розміром. Ще одна відмінність грошового обігу Ольвії — паралельне використання одночасно з великими литими монетами також литих мідних грошей у формі дельфінчиків. Разом із започаткуванням у V ст. до н. е. карбування срібної, а потім і мідної монети литі мідні гроші поступово з обігу зникли.

На ольвійських монетах здебільшого присутні зображення голови богині землеробства Деметри, богині мун-

Фігурки дельфінів, які в Ольвії виконували функції грошей. Ольвія. V ст. до н. е. Бронза.

рості Афіни, бога ріки Борисфена у вигляді чоловіка з рижками на лобі. Досить часто на монеті зображувався орел, який клює дельфіна. Ця картина правила чимось на зразок герба міста Ольвія [5, с. 41, 47].

До одного з найбільших грецьких

Ольвія. 330–300 рр. до н. е. Тетрадрахма. Срібло. 12,65 г.

полісів Північного Причорномор'я належав і Херсонес, розташований на території сучасного Севастополя і заснований пізніше за Ольвію — у другій половині V ст. до н. е. В грошовому обігу цього поліса використовувалися як завезені, так і власні монети, карбування яких розпочалося у першій половині IV ст. до н. е. Археологами було виявлено в місті залишки монет-

Випуск саммеотів. Херсонес. 390–380 рр. до н. е. Бронза.

Феодосія. 400–390 рр. до н. е. Драхма. Срібло.

ного двору. У цій будівлі, що загинула від пожежі наприкінці IV або на початку III ст. до н. е., знайдено десятки бронзових монетних кружечків, підготовлених для карбування.

Сировиною для виготовлення

херсонеських монет зазвичай були срібло і мідь. На місцевих монетах найчастіше зображувалася покровителька міста Діва — головна богиня

Ольвія. Початок IV ст. до н. е. Халк. Бронза.

Херсонеса. Її образ карбували у вигляді мисливиці, що стріляє з лука або вражає списом лева. Рідше на монетах була голова Геракла або його атрибути — палиця, бик [5, с. 79].

Карбування власних монет грецькими полісами тривало впродовж багатьох століть то призупиняючись, то відроджуючись. Проте внаслідок важкої економічної і політичної кризи античних держав та їх занепаду практично припиняється й обіг власних грошей. Виняток становив лише Херсо-

Херсонес. 370–364 рр. до н. е. Октобол (8 оболов) із зображенням голови Діви і бика, який буцається. Срібло. 6,58 г.

нес, де монети виготовлялися ще й у VIII–IX ст. Поступово грошовий ринок заповнили римські денарії. Але вже у V столітті нашої ери у містах

Денарій. Римська імперія. Фаустина Молодша (161–175 рр.). 18 мм.

Солід. Візантія.
Констант II (641–668 рр.). 20 мм.

Міліарсій. Візантія.
Іоан Цемісхий (969–976 рр.). 23 мм.

Північного Причорномор'я та інших тодішніх поселень на теренах нинішньої України поширюються монети Візантії.

СЕРЕДНІ ВІКИ

У часи існування сасанідського Ірану (III – середина VII ст.) торговими шляхами разом з різноманітними східними товарами на українські терени надходить значний обсяг срібних драхм вагою близько 4 г. А в IX–X ст. головним засобом платежу Київської Русі став арабський срібний дирхем. Перші ж давньоруські монети з'явилися в період правління Великого князя київського Володимира та його сина Ярослава. На думку вчених, ця подія зумовлювалася

Драхма. Сасанідський Іран.
Хосров II (591–628 рр.). 33 мм.

Дирхем. 747–748 рр. Арабський халіфат.
Омейяди. Мерван II (744–750 рр.).
Карбування – м. Васім. 21 мм.

бажанням князів підтвердити могутність Київської Русі. Хоча, звичайно,

Златник Володимира Святославича
(978–1015 рр.). Кінець X – початок XI ст.
Київська Русь. З колекції Національного
музею історії України (м. Київ). 22 мм.

Срібляник II типу. Київська Русь.
Володимир Святославич (978–1015 рр.). 25 мм.

Срібляник III типу. Київська Русь.
Володимир Святославич (978–1015 рр.). 27 мм.

Срібляник. Київська Русь.
Святополк Ярополчич (1015–1019 рр.). 27 мм.

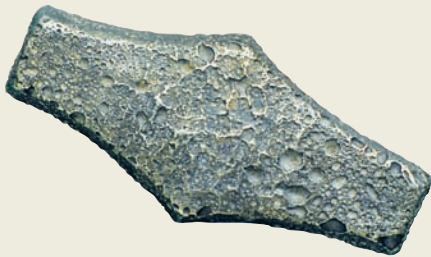
були й інші стимули у наших предків виготовляти власні гроші. Інформації про такі монети обмаль, навіть свою сучасну назву “срібляники” та “златники” вони одержали вже у XIX ст. від тогочасних нумізматів. Період карбування також, судячи з усього, був нетривалий, не перевищував 30 років і обірвався з невідомих причин. Деякі дослідники вважають, що виготовлення київських монет припинилося через скорочення впливу арабських монет і зменшення у зв'язку з цим грошової маси в обігу. Ще одна причина – низька якість вітчизняних монет. Існували також грошові знаки, карбовані окремими князями, але помітної ролі у грошовому обігу вони не відігравали. У зазначений історичний період узагалі спостерігається занепад грошової системи Київської Русі.

Поступово, починаючи з XI ст.,

функції грошей перебравли на себе монетні гривні – спеціальні злитки срібла. Відомі також і їх золоті злитки. Цій неординарній події сприяло розширення торговельних відносин з іноземними державами. Існувало кілька типів гривень: київські, новгородські, чернігівські, псевдокиївські. До наших часів дійшли і гривні литовського типу та волзькі, або татарські у вигляді маленького човна. Останніми Південна Русь сплачувала данину Орді. Найпоширенішою в XI–XII ст. була гривня київського типу, яка проіснувала десь до середини XIII століття – до навали орди Батия і руйнування Києва. Значно довше проіснувала новгородська гривня, яка увійшла в обіг у XII ст. і виконувала свої функції аж до кінця XV ст., коли була витіснена іноземними монетами.

Слід зазначити, що на теренах Давньої Русі в обігу використовувалися й інші грошові одиниці, серед них: ногата, що відповідала арабському дирхему; резана – спочатку так називали половину срібного арабського дирхема, у першій половині XI ст. – денарія вагою 1.02 г. Пізніше ця монета називалася куною. Одночасно з металевими грішми використовувалися і так звані “шкіряні” гроші, представником яких в обігу виступала “куна” – шкурка куніці. “Виверицею”, або “векшею”, швидше за все, була шкурка білки. До речі, така назва звірка ще й досі збереглася в окремих регіонах України. Наприкінці XII ст. кунна система в основному поступилася київській і чернігівській гривням, однак залишки цієї системи пережили “металеву” гривню і зберігалися до початку XV ст. У XIII столітті також на землях Русі зустрічаються рублі – розрубані срібні злитки вагою вдвічі менші за гривні. Час їх використання не був тривалим, прижилися вони лише на новгородських і московських землях [1, с. 11–12].

Після захоплення більшої частини руських земель монголо-татарами територія сучасної України відійшла до різних сусідніх держав, що й зумовило особливості грошового обігу на цих територіях. Скажімо, на землях, які відійшли до Золотої Орди, в обігу панували джучидські срібні дирхеми і мідні пули, що потрапляли сюди з районів Волги або виготовлялися у Криму. Ординські хани започаткували карбування своєї монети – “теньги”. В обігу також зустрічалися злитки срібла, форма яких нагадувала

Гривня (київського типу). Срібло. X–XIII ст.

Гривні (чернігівського типу). Срібло.
Кінець XI–XIII ст.

Гривня (литовського типу).
Срібло. XIII–XV ст.

Гривня (новгородського типу).
Срібло. XII–XV ст.

човники, називалися вони “саум”, або “суммо”. Для їх виготовлення йшла срібна данина, що збиралась на підкорених землях. Ці монети найширше використовувалися в районі Середнього Подніпров'я, у степових зонах і в Криму.

У районах Русі, що опинилися у складі Великого князівства Литовського і Руського та Королівства Польського, грошовий обіг наповнювали монети цих держав. Галицько-Волинська держава, що певною мірою зберегла свою незалежність, інтенсивно торгувала із сусідами, використовуючи при цьому руські гривні, угорські і польські денарії. В науковій літературі зустрічаються згадки про відливання власних монет окремими галицько-волинськими володарями, але досі такі гроші до рук науковців не потрапляли.

У XV ст. Золота Орда поступово розпалася, й на південних українських

турецькі монети.

У наступний період XVI–XVII ст. в грошовому обігу на українських теренах домінували монети Речі Посполитої. Щоправда, за литовської доби дуже популярними стали чеські монети, що на деякий час навіть потіснили гроші Польського королівства та Великого князівства Литовського і Руського. “Празький гріш” лишив помітний історичний слід в українському грошовому обігу. Не виключено, що від цієї назви в українській мові з'явилося слово “гроші”. У зга-

даний період на українські землі стали потрапляти західноєвропейські дукати і талари, а також венеціанські цехіни. Перелічені вище монети були у вжитку заможної частки населення в добу козацької республіки. Є окремі свідчення того, що Богдан Хмельницький розпочав карбування власних грошей, однак зразки такої монети відсутні [1, с. 14].

Копійка. Московське царство.
Іван IV (1533–1584 рр.). 9 мм.

Денга. Московське царство.
Іван IV (1533–1584 рр.). 9 мм.

1 рубль. 1654 р. Московська держава.
Олексій Михайлович (1645–1676 рр.).
Нове карбування XIX ст.,
виготовлений з оригінальних штампів. 44 мм.

Фоллеро. Крим, м. Кафа. XV ст. 12 мм.

Срібна генуезько-кримська монета.
Крим, м. Кафа. XV ст. 14 мм.

Гріш празький. Без зазначення дати.
Чехія. Вацлав II (1278–1305 рр.). 28 мм.

Гріш. 1534 р. Королівство Польща.
Сигізмунд I (1506–1548 рр.), м. Ельблонг. 22 мм.

Гріш литовський. 1535 р. Велике князівство
Литовське. Сигізмунд I Старий
(1506–1548 рр.), м. Вільно. 26 мм.

Талер. 1648 р. Річ Посполита. Владислав IV
(1632–1648 рр.), м. Гданськ. 44 мм.

землях утвердилося Кримське ханство, яке розпочало карбування власних монет від імені династії Гірейв. Також власні монети мали автономне генуезько-татарське місто Кафа (сучасна Феодосія), місто Аспрокастро (сучасний Білгород-Дністровський). Після захоплення турками Константинополя в грошовий обіг потрапили і

НОВА ІСТОРІЯ

У другій половині XVII ст. на політичній карті Європи помітно посилюється вплив Московської держави. У сферу її впливу потрапляє Лівобережжя України. Тут поширюються срібні копійки Московської держави і “єфимки” – європейські талари, контрмарковані (надкарбування) у Москві. Монети московського

“Єфимки з ознакою” — західноєвропейські таляри з московськими таврами.

виготовлення поступалися якістю високопробним золотим і срібним європейським, які домінували в обігу Правобережної України. Тільки наприкінці XVIII ст. російські металеві і паперові гроші витіснили польську та іншу іноземну валюту.

Зрештою, українські території остаточно розподілили між собою Російська та Австрійська імперії, і на готівковому ринку міцно утвердилися рубль і копійка та австрійські крона і крейцер. На довгі роки сама ідея створення власної грошової одиниці втратила сенс.

У грошовому обігу XIX ст., крім російських грошей, на українських територіях оберталися монети Польщі, більша частина якої також була приєднана до Російської імперії, а також у великих кількостях — гроші держав, що на постійно чи на певний час увійшли до складу Росії, а саме: Східна Пруссія, Ліфляндія, Молдавія-Валахія, Фінляндія, Грузія, деякі інші. Зустрічалися й угорські монети. Із початком Першої світової війни на наших землях з'явилися гроші Німеччини, а також металеві бони, випущені спеціально для окупованих територій.

Після Лютневої революції 1917 року у Санкт-Петербурзі Центральна Рада в Києві взяла курс на створення автономії України. Питання власної валюти спочатку не виникало, однак складна політична та економічна ситуація дуже швидко змусила українську владу предметно зайнятися виробництвом власних грошей. А вже протягом літа — осені 1917 року Тимчасовий уряд розпочав друкування у великих розмірах нічим не підкріплених грошей. Шалена ін-

Перша банкнота України. Центральна Рада.

Державний кредитовий білет Української Народної Республіки. 100 карбованців.
Розмір — 105 × 171 мм. Київ. Період обігу — з 5 січня до 24 вересня 1918 р.

Знак Державної Скарбниці Центральної Ради. 25 карбованців.
Розмір — 73 × 130 мм. Київ, Одеса. Період обігу — з 6 квітня 1918 р. до травня 1919 р.

Знак Державної Скарбниці Центральної Ради. 50 карбованців.
Розмір від 73.5 × 130 до 77 × 133 мм. Київ, Одеса. Період обігу — з 6 квітня 1918 р.

Українська держава. Через нестачу готівки як гроші використовувалися 3 і 6-процентні облігації внутрішньої позики з назвою “Білет Державної Скарбниці” вартістю 50, 100, 200 і 1000 гривень та купони до них.

Розмір — 149 × 294 мм. Виготовлено у Німеччині. Введено в обіг із 5 серпня 1918 р.

фляція підірвала довіру до російської валюти як у самій Росії, так і на окупованих територіях. Відчувався катастрофічний дефіцит рублів, а вже у червні вони зовсім перестали надходити в Україну.

У жовтні 1917-го до влади прийшли більшовики, але враховуючи їхнє негативне ставлення до ідеї української незалежності, ситуація з валютою не змінилась. У грудні 1917 року разом із першими реформами економічного і соціального спрямування Центральна Рада ухвалила тимчасовий закон про випуск державних кредитних білетів.

24 чи 26 грудня 1917 року (за різними джерелами) відбулася перша емісія українських карбованців. За результатами конкурсу на перших паперових грошах України містилося зображення тризуба, запропоноване відомим українським художником Г.Нарбутом. На першому білеті номіналом у 100 карбованців було також

Паперові розмінні гроші Центральної Ради — шаги. 10, 20, 30, 40, 50 шагів.
Розмір — 25 × 31 мм. Київ. Період обігу — з 18 квітня 1918 р. до березня 1919 р.

зображено герб Київського магістрату XVI—XVIII ст. — куша і напис “100 карбованців”. Напис відтворено мовами чотирьох найчисельніших національностей, що проживали на території держави, — українською, російською, польською і єврейською. Серед населення нові гроші завоювали неабияку популярність, хоч і були досить низької якості внаслідок нестачі відповідних матеріалів.

У березні 1918 року прийнято Закон Центральної Ради “Про грошову одиницю, биття монети та друк Державних Кредитових Білетів”, яким основною грошовою одиницею визначено гривню, що мала містити 8.712 грамів широго золота і поділятися на 100 шагів.

Катастрофічна нестача грошей становила реальну загрозу для проведення розрахунків, унеможливлювала нормальне функціонування економіки і змусила Український Державний банк прийняти рішення щодо друкування скарбничих знаків, поки не надійдуть замовлені за кордоном банкноти гривні. Знаки державної скарбниці відіграли значно важливішу роль, ніж планувалось. Причиною цього стала затримка з виготовленням Німеччиною банкнот гривні. Внаслідок цього у Києві вирішили друкувати ці тимчасові гроші номіналами 5, 10, 25 і 50 карбованців для тривалого обігу. Однак 5 і 10 карбованців в обіг так і не надійшли. Приблизно тоді ж, у липні 1918 р., вперше з’явилися українські марки з номіналом у шагах. Передбачалися вони як поштові, але через відсутність в обігу монет замість них стали використовуватися марки.

Після розпуску Центральної Ради і приходу до влади гетьмана проголошеної Української держави, останній видав наказ про випуск в обіг білетів Державної Скарбниці номіналами 50, 100, 200 і 1000 гривень. Вони правили новому уряду за гроші, хоч спочатку це мали бути облігації внутрішньої позики.

Запровадження нових грошей в Україні не призвело до очікуваної стабілізації економіки, зважаючи на вкрай напружену політичну ситуацію на всіх територіях колишньої Російської імперії. Існує думка, що українська влада припустилася фатальної помилки, не визнавши статус грошової одиниці як національної валюти, а російську валюту не визнала іноземною.

У листопаді 1918 року після революцій в Австро-Угорщині та Німеччині і повалення гетьманського уряду в Україні було утворено Українську Директорію і 6 січня 1919 року гривня таки була проголошена єдиним законним платіжним засобом у межах держави. Проте через величезні втрати у роки Першої світової війни, революцій і безкінечних воєн на всіх фронтах, суцільну розруху налагодити управління економікою було вже практично неможливо. Попри всі негаразди і обмеженість територій, що контролювалися військами Директорії, гривня прижилася і навіть мала

Знак Державної скарбниці.
25 карбованців. 1919 р. Українська Народна Республіка. Директорія. 140 × 84 мм.

Розмінний білет Єлисаветградського відділення Народного банку.
10 рублів. 1918 р. 177 × 79 мм.

Розмінний білет м. Одеси. 10 рублів. 1917 р. 94 × 147 мм.

купівельну спроможність, вищу за “керенки”, “денікінки” чи більшовицькі рублі.

На початку 1919 року російські війська захопили більшу частину території України, включаючи Київ. Населення чинило посильний спротив окупантам і не приховувало симпатій до своїх захисників, але у квітні війська Директорії були остаточно розгромлені, і в Україні (крім західних областей) закріпилася радянська влада.

Невдоволення діями більшовиків викликало у регіонах полум'я повстанської боротьби, а нестача грошових знаків сприяла появі величезної кількості регіональних грошей. Намагалися запровадити свої гроші також тимчасові уряди, генерали Денікін, Врангель, окремі ватажки повстанських загонів. Не вистають суперечки про гроші Нестора Махна, але історичних підтверджень їх існування поки що не пред'явлено. Відсутні також у державних архівах зразки банкнот уряду Радянської України номіналом у 50 карбованців.

У ті непевні часи паралельно з радянськими рублями в окремих регіонах ще до 1921 року використовувалися і гроші УНР номіналами 10 і 50 карбованців, хоч за це передбачалося покарання. Раднарком Росії запровадив в обіг “більшовицькі тисячки”, але вони мали настільки мізерний курс до золотого карбованця, що уряд змушений був у 1922–1924 рр.

Один рубль. 1924 р. СРСР. 33,5 мм.

Один полтинник. 1924. СРСР. 26.7 мм.

провести грошову реформу, в результаті якої на арені з'явився радянський червінець (1.6767 г золота). У 1924 році було встановлено курс радянського карбованця, що дорівнював 1/10 червінця. Відтоді радянська валюта на території України утвердилася остаточно.

Державний казначейський білет.
1 рубль золотом. 1924. СРСР. 82 × 156 мм.

Фашистська окупація України в роки Другої світової війни принесла з собою і нові гроші. До західних областей надійшли віддруковані у Кракові (Польща) білети номіналами 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100 і 500 злотих, де вони в

Німецький окупаційний грошовий знак. 100 злотих. 1941 р.
Польський емісійний банк, м. Краків. 187 × 98 мм.

5 рейхсмарок. 1940–1945 рр. Німеччина.
Головне управління імперських кредитних кас. 123 70 мм.

пованих східних областей. Українські землі 20 серпня 1941 року увійшли до Рейхскомісаріату України з центром у місті Рівне, а Галичина — до Генерал-губернаторства з центром у місті Кракові. У березні 1942 року окупаційний уряд України разом із Центральним емісійним банком України випустили в обіг банкноти карбованців номіналами 1, 5, 10, 20, 50, 100, 200 і 500. З їх появою населення зобов'язане було до 25 липня 1942 року обміняти радянські гроші, починаючи з купюр по 5 рублів і вище, на карбованці. У грошовому обігу також залишалися окупаційні рейхсмарки, радянська розмінна монета і німецька монета — 1, 5, і 10 пфенінгів. З наближенням Радянської Армії у 1944 році курс окупаційної марки на “чорному ринку” почав падати, що призвело до масової відмови від цієї валюти.

Під час війни Закарпатська Україна перебувала у складі Чехо-Словаччини,

основному і закріпилися. В грошовому обігу більшої частини України використовувалися військові марки — білети імперських кредитних кас єдиного зразка, які виплачували військовослужбовцям. За радянським карбованцем також зберігалася право платіжного засобу. Крім того, в обіг було введено валюту в окупаційних марках за явно завищеним курсом (10 руб. за 1 марку), що перевищувало довоєнний курс імперської марки у 5 разів. Для управління величезними окупованими територіями фашистська Німеччина утворила міністерство оку-

деякі землі — під контролем Угорщини, Румунії, де використовувалися грошові знаки цих держав.

Мають свою малодосліджену історію грошові документи, які функціонували переважно в західних областях України головним чином для розрахунків повстанців із населенням за одяг, харчі, медикаменти тощо. Маються на увазі “бофони” (скочення від “бойовий фонд”), відомостей про які дуже мало, оскільки вся історія повстанського руху в Україні 1940–50-х рр. протягом тривалого часу ретельно викривлялася

або ж просто замовчувалася.

Після очищення радянськими військами території України від фашистських загарбників у 1944 році і до проголошення Незалежності в 1991 році у грошовому обігу України використовувалися тільки радянські гроші.

СУЧАСНІСТЬ. УКРАЇНСЬКІ КУПОНОКАРБОВАНЦІ ТА ГРИВНІ

У роки незалежності в історії грошового обігу України відкрилася нова знаменна сторінка. Першими ж державними документами, які проголошували засади незалежності (Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України тощо), зазначалася необхідність запровадження у державі власної національної грошової одиниці.

Робота у цьому напрямі розпочалася задовго до появи національних грошей. Враховуючи наявні труднощі, з якими стикнулася економіка України, уряд молоді країни вирішив вводити національні гроші поетапно. Першим кроком до цього стало запровадження в обіг 10 січня 1992 року купонів багаторазового використання. В умовах небаченого зростання цін і гострого товарного дефіциту вони прийняли на себе важкий інфляційний удар. А ще раніше, у 1991-му Національний банк розпочав переговори з відомими іноземними фірмами щодо виробництва української національної валюти — гривні і створення сучасної матеріально-технічної бази з її виробництва у подальші роки. Над розробленням дизайну гривні працювали відомі українські художники В.Лопата і Б.Максимов. Договори на виготовлення банкнот гривні малих номіналів було укладено з канадською фірмою “Кенедієн банктот компані”, а номіналів 50, 100 і 200 грн. — з англійською фірмою “Томас де ля рю”, яка друкувала для України і купони. Монети номіналами від 1 до 25 коп. карбував Монетний двір Італії. Пізніше виготовлення монет було налагоджено на базі потужностей Луганського верстатобудівного заводу.

Віддруковані за кордоном купони транспортувалися в Україну повітряним шляхом за будь-яких погодних умов, що безперервно забезпечувало потреби вітчизняної економіки у готівці. Доставка вантажів гривні до кінцевого пункту призначення забезпечувалася морським і річковим

транспортном у зв'язку з нестачею коштів на оплату послуг авіаційного транспорту. Незважаючи на окремі екстремальні ситуації, що іноді виникали через специфіку морських рейсів, будь-яких випадків втрати або пошкодження готівки вдалося уникнути.

Одночасно із забезпеченням зростаючих потреб економіки у готівці регулярно проводилася робота щодо вилучення з обігу номіналів купонів, що практично втратили свою купівельну спроможність.

До надзвичайно важливих подій тих років слід віднести здачу в експлуатацію 22 березня 1994 року першої друкарської лінії Банкнотної фабрики НБУ, що дало змогу припинити друкування банкнот купоникарбованців і гривні за кордоном. Важливого подією також стало завершення спорудження у 1996 році нової будівлі Центрального сховища. Вже після проведення грошової реформи, у квітні 1997 року офіційно до ладу стала Фабрика банкнотного паперу в м. Малин Житомирської області, а у квітні наступного року введено в експлуатацію Монетний двір НБУ. Обидва підприємства за технологічним рівнем, ступенем організації виробництва стоять в одному ряду з передовими аналогічними підприємствами світу.

Усередині 1996 року стан справ в економіці України значно поліпшився, склалися сприятливі умови для проведення у вересні 1996 року грошової реформи. Готуючись до надзвичайно важливого фінансово-економічного заходу, Державна комісія з проведення грошової реформи, підрозділи Національного банку України із залученням досвідчених фахівців регіональних управлінь і науковців у стислі терміни підготували цілу низку нормативних актів для супроводження грошової реформи, якими врегульовувався порядок обміну карбованців на гривні, порядок видачі комерційним банкам грошових знаків національної валюти, порядок складання і подання звітності, багато інших документів. При підготовці нормативної бази враховувався досвід проведення грошових реформ у зарубіжних країнах [3, с. 16—19].

Було також визначено рівень деномінації при обміні карбованців на гривні (100 000 : 1, що забезпечувало участь у грошовому обігу розмінних монет). Проводився величезний обсяг робіт із визначення потреб у го-

тівці в розрізі регіонів, організації заведення гривні до регіональних управлінь НБУ і до банківських установ, розроблення маршрутів і графіків транспортування, гарантування безпеки, підготовки площ для зберігання грошей тощо. Передбачалися заходи, спрямовані на забезпечення стабільності валюти у монетарній сфері в подальшому.

Згідно з Указом Президента України від 25 серпня 1996 року “Про грошову реформу в Україні” терміни її проведення були визначені з 2 до 16 вересня 1996 року. По країні було розгорнуто понад 10 тисяч обмінних пунктів, майже 2 тисячі з них функціонували в багатолюдних місцях (на залізничних вокзалах, у морських і річкових портах), де за порядок і безпеку відповідали працівники підрозділів внутрішніх справ. Пенсіонерів обслуговувало понад 14 тис. підприємств зв'язку. Працюючі громадяни мали змогу здійснити обмін за місцем роботи, для чого було створено близько 92 тис. комісій з обміну карбованців на гривні. Під час проведення реформи 11.2 млн. громадян обміняли карбованці на гривні. Ще впродовж місяця після її завершення обмін продовжували комерційні банки за рішеннями райдержадміністрацій, а потім — регіональні управління Національного банку. Терміни обміну багато разів продовжувалися, остаточно реформу було завершено лише 20 грудня 2000 року.

На відміну від багатьох країн, грошова реформа в Україні носила неконфіскаційний і максимально прозорий характер, що забезпечило дові-

Картки споживача і українські купоникарбованці.

ру до неї насамперед населення. Вдалось уникнути розкручування інфляції, зайвої напруги у суспільстві та соціальних конфліктів. Безперечно, вдале проведення грошової реформи в житті молодій державі стало великою історичною подією, якою слід пишатися. Справдилися всі прогнози відносно її результатів, вдалося забезпечити фінансову стабільність і довіру до гривні. Грошова реформа також стала імпульсом до продовження в Україні економічних реформ [2, с. 25–26].

СУЧАСНА ГРИВНЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОТІВКОВОГО ОБІГУ В УКРАЇНІ

Незважаючи на численні негаразди у світовій економіці й економіці України, гривня гідно виконує свої функції щодо обслуговування вітчизняного грошового обігу, впевнено зайнявши свою нішу серед інших валют.

Заслугує на увагу такий напрям розвитку грошового обігу сучасної гривні, як вітчизняна нумізMATика, початок якій покладено 7 травня 1995 року випуском першої ювілейної монети “Перемога у Великій Вітчизняній війні”. У січні 1996-го Національний банк уперше взяв участь у роботі щорічної, 25-ї Базельської європейської монетної конвенції. З того часу Національний банк України є постійним учасником нумізMATичних виставок “World Money Fair” (Німеччина), “Монетне сузір’я” (Росія), Міжнародної конвенції Американської нумізMATичної асо-

Призи Національного банку України за перемоги в міжнародних конкурсах “Монета року” (2001 рік), “Монета сузір’я” (2008 рік) та “Віченца нумізMATична – 2009”.

ціації тощо, де наші монети неодноразово завойовували престижні нагороди. Серед переможців престижних конкурсів – монети “Різдво Христове”, “Свято-Успенська Святогірська лавра”, “Ластівчине гніздо”, “Чиста вода – джерело життя”, “Несторлітописець”, “За твором М.В.Гоголя “Вечори на хуторі біля Диканьки”, “Міжнародний рік астрономії” тощо.

У грудні 2011 року в Україні з’явилися свої перші інвестиційні монети “Архістратиг Михайл” номіналами 20 і 5 грн., виготовлені із золота. На сьогодні також існують золоті інвестиційні монети номіналами 10 і 2 грн. та номіналом 1 грн. – зі срібла. Вони є засобами платежу і водночас належать до категорії банківських металів. Запровадження інвестиційних монет має за мету залучення додаткових інвестицій у країні, пожвавлення на вітчизняному ринку дорогоцінних металів, а також створення альтернативи накопиченню заощаджень населення в іноземній валюті. Як свідчить практика, монети здобули популярність серед населення і користуються підвищеним попитом.

Національний банк України приділяє пильну увагу питанням підтримки готівкового обігу на належному рівні та його подальшого вдосконалення. Усвідомлюючи важливість цього напрямку роботи, Правління НБУ у 2012 році затверджено Стратегічну програму з удосконалення організації готівкового обігу в Україні на 2013–2018 роки. На виконання цієї Програми розроблено й успішно реалізується відповідний план, заходи якого охоплюють широкий спектр назрілих проблем з удосконалення організації готівкового обігу України. Успішне завершення наміченого дасть змогу вдосконалити управління готівковим обігом в Україні відповідно до найкращих стандартів світової практики.

Література

1. Гроші в Україні: факти і документи НАН України. Ін-т історії України; Авт.: М.Дмитренко, В.Ющенко, В.Литвин та ін. – К.: Фірма “ARC – Ukraine”, 1998. – 454 с.

2. Дорофєєва Н. Оптимістичні прогнози щодо нашої реформи повністю справдилися. – Вісник Національного банку України. Спеціальний випуск, присвячений 10-й річниці проведення грошової реформи в Україні. – 2006. – Серпень. – С. 22–26.

3. Терпило В. Як готувалася і проводилася грошова реформа в Україні – Вісник Національного банку України. Спеціальний випуск, присвячений 10-й річниці проведення грошової реформи в Україні. – 2006. – Серпень. – С. 14–21.

4. Стельмах В.С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С.Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ. – 2009. – 402 с.

5. Шелов Д.Б. Северное Причерноморье 2000 лет назад / Академия наук СССР. – М.: Наука. – 1975. – 152 с.

6. Заєць О. Монети, покликані поліпшити інвестиційний клімат в Україні // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 9. – С. 39–40.

7. Гроші України. – К.: Національний банк України. – 2011. – 504 с.

8. Постанова Правління Національного банку України від 28.09.2012 р. № 399 “Про затвердження Стратегічної програми з удосконалення організації готівкового обігу в Україні на 2013–2018 роки”.

9. Міщенко С. Сучасні тенденції регулювання та організації готівкового грошового обігу / С.Міщенко // Банківська справа. – 2012. – № 1. – С. 96–109.

У статті використано ілюстрації з книг “Енциклопедія банківської справи України” (К., 2001), “Гроші України” (К., 2011) та з архіву Редакції періодичних видань Національного банку України.

Інвестиційні монети України “Архістратиг Михайл” номіналами 20, 10, 5, 2 і 1 гривня. Введені в обіг у 2011–2012 рр.

Наталія Слав'янська

Заступник директора
Центру наукових досліджень
Національного банку України,
кандидат економічних наук

Аеліта Незнамова

Головний економіст управління
забезпечення діяльності
виїзного інспектування департаменту
інспектування банків
Національного банку України,
кандидат економічних наук

Проекти/

Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна необхідність?

Розглядається сутність фінансової грамотності, важливість фінансової освіти у відновленні світової економіки після кризи. Досліджено діяльність Організації економічного співробітництва та розвитку (надалі – ОЕСР) у сфері підвищення рівня фінансової грамотності, проаналізовано стан фінансової обізнаності населення України.

Considered are the essence of the financial competence and the importance of financial education in the economic revival after the crisis. Investigated are activities of the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) in the development of the financial competence. Discussed is the state of the financial competence of Ukraine's population.

ЩО ТАКЕ ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ?

В останнє десятиріччя у багатьох економічно розвинутих країнах світу і країнах, що розвиваються, все більше уваги приділяється підвищенню рівня фінансової грамотності населення. Цей процес розпочинався здебільшого у формі окремих ініціатив громадських та приватних організацій щодо надання допомоги громадянам в управлінні особистими фінансами та інформування про ті чи інші фінансові продукти і послуги. З часом питання фінансової грамотності і освіти розвинулися до рівня національних програм і стратегій.

Прискорення процесу підвищення

фінансової грамотності населення цілком закономірне, оскільки належний рівень освіченості сприяє поліпшенню рівня життя громадян, розвитку економіки та суспільного добробуту. Фінансова освіта потрібна людині у будь-якому віці. Дітям вона дає уявлення про цінність грошей, прищеплює навички планування бюджету і заощаджень. Молоді знання з управління фінансами допоможуть у вирішенні проблеми оплати за навчання або придбання житла через фінансове планування, залучення та ефективного управління кредитними ресурсами. Дорослим громадянам фінансова грамотність необхідна для ефективного управління власними коштами, розрахунків співвідношення між заощадженням та споживанням, оцінки ризиків і прийняття правильних рішень

щодо інвестування заощаджень, користування різними фінансовими продуктами і послугами та планування пенсійного забезпечення.

Таким чином, обізнаний споживач фінансових послуг більш захищений від шахрайських дій у фінансовій сфері. До того ж грамотність населення сприяє залученню коштів громадян в економіку країни, розвитку конкуренції на фінансових ринках і зміцненню фінансової стабільності.

Досі не існує єдиного усталеного визначення поняття “фінансова грамотність”, тож навіть науковці по-різному тлумачать значення цього терміна. Дехто трактує його у широкому сенсі, вважаючи, що він означає рівень розуміння економічних чинників і механізмів впливу економічних умов та обставин на процес

прийняття рішень домогосподарствами. Інші вважають, що цей термін має досить вузьке значення і стосується лише базових навичок

них характеристик різних типів інвестицій і фінансових продуктів, переваг диверсифікації ризику, вартості коштів у часі;

Фінансова грамотність – це сукупність теоретичних знань, а також здатність населення використовувати свої знання на практиці. Фінансова грамотність складається з ефективного управління власними фінансами, здійснення обліку доходів та витрат, уміння орієнтуватися в особливостях різноманітних фінансових продуктів та послуг, мати актуальну інформацію щодо ситуації на фінансових ринках, приймати обґрунтовані рішення щодо фінансових продуктів і послуг та нести відповідальність за такі рішення [1].

управління фінансовими ресурсами, зокрема формування бюджету, заощаджень, інвестицій і користування послугами зі страхування. Проте будь-яке визначення терміна припускає спроможність особи отримувати знання і розвивати навички, необхідні для прийняття правильного рішення із розумінням його можливих фінансових наслідків. Відповідний рівень фінансової грамотності особи дає їй змогу управляти власними ресурсами за обставин, що змінюються.

Крім терміна “фінансова грамотність”, часто вживають термін “фінансова освіта” як тотожні за значенням. Однак фінансова грамотність – ширше поняття, оскільки воно охоплює як розуміння, так і поведінку, яка включає відчуття власного потенціалу, спроможність використовувати знання для прийняття раціональних рішень із метою поліпшення поточного та майбутнього фінансового стану особи. Тому фінансову освіту розглядають як процес поліпшення громадянами своїх знань та розуміння фінансових понять, послуг та продуктів.

ОЕСР сформулювала комплексне визначення фінансової освіти, яке включає:

- базові навички розрахунків, у тому числі спроможність визначити рівень інвестиційного доходу, відсоткову ставку за борговими зобов'язаннями;
- розуміння переваг і ризиків, пов'язаних із певними фінансовими рішеннями, в тому числі щодо витрат, запозичень, дотримання співвідношення між власними засобами і запозиченнями та інвестиціями;
- розуміння базових фінансових понять, зокрема співвідношення ризику й дохідності інвестицій, основ-

- спроможність отримувати доступ до джерел інформації (консультативних послуг), формулювати запитання і розуміти зміст професійних консультацій [2].

Останнім часом фінансова система постійно пропонує перелік нових складних фінансових продуктів і послуг (у тому числі боргових продуктів, інвестиційних інструментів тощо), використання яких потребує знань як у сфері фінансової математики, так і у сфері фінансів, а також законодавства в цілому. Нові продукти і послуги пов'язані з новими ризиками, у тому числі тими, які споживачі не зможуть ідентифікувати без спеціальних знань. На жаль, приватні особи – споживачі фінансових послуг переважно не підготовлені до прийняття рішень підвищеної складності, які ставить перед ними фінансова система. Це пояснюється відсутністю у громадян відповідних знань, навичок планування бюджету домогосподарств і вміння приймати правильні рішення щодо використання фінансових продуктів і послуг. Унаслідок на тлі агресивної пропозиції та реклами таких продуктів і послуг із боку комерційних структур у суспільстві відбувається накопичення значних ризиків, здатних перерости у проблеми національного масштабу.

ВАЖЛИВІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ОСВИТИ У КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Проблема низького рівня фінансової грамотності населення значно загострилася в умовах розгортання глобальної економічної кризи. На фоні загальнодержавних проблем та проблем у фінансовому секторі боргове навантаження стало для людей непосильним. Знецінено заощаджен-

ня на “чорний день”, що засвідчило неспроможність населення захистити свої кошти. Одним із наслідків світової фінансової кризи було руйнування довіри людей як до банківських та інших фінансових установ, так і до держави в цілому.

Нині переважна більшість національних та міжнародних організацій, пов'язаних із фінансовим просвітництвом, розглядає фінансову грамотність як одну з умов виходу світової економіки з кризи. Питання підвищення її рівня у споживачів фінансових послуг перебуває в центрі уваги Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Комітету з фінансових ринків, фінансових регуляторів економічно розвинутих країн світу і спеціальних інституцій з питань фінансової освіти та захисту прав споживачів таких послуг.

ОЕСР вжила важливих заходів щодо підвищення фінансової грамотності у світі. Зокрема, у 2008 р. було створено Міжнародний сайт із фінансової освіти, першу інформаційну службу з фінансової освіти і Міжнародну мережу фінансової освіти (ММФО) (INFE), яка охоплює понад 60 країн, і спеціальний веб-сайт, що забезпечує доступ до фінансової освіти [3].

Головний висновок, який було зроблено на третій нараді Міжнародної мережі ОЕСР із фінансової освіти [4], можна сформулювати так: найважливіше на сьогодні – підвищення рівня фінансової грамотності і необхідність обізнаності щодо основних фінансових понять, таких як складання бюджету й економії, відповідального використання кредиту, диверсифікації та інвестування лише у відомі та зрозумілі фінансові продукти. Зокрема, ММФО зазначила, що відповідальність за стан фінансових систем значною мірою покладається на фінансові установи, експертів, та регуляторів. Однак світова фінансова криза була спричинена також і недостатньою фінансовою грамотністю населення у багатьох країнах світу, а також браком інформації у домогосподарств, зокрема щодо кредитів та інвестицій. Унаслідок люди брали на себе (інколи не свідомо) більший, ніж могли собі дозволити, фінансовий ризик. Тож ММФО закликала світову спільноту приймати обґрунтовані фінансові рішення, що сприятиме відновленню довіри споживачів та інвесторів до фінансових систем і підвищенню ефек-

тивності й конкурентоспроможності ринків, а отже, і розвитку економіки.

Події останніх років засвідчили, що проблема низької фінансової грамотності населення не є виключно українською. За даними соціологічних досліджень, у таких економічно розвинутих країнах, як США, Великобританія, Австралія та інших, рівень фінансової грамотності також невисокий, проте там проблема її підвищення вирішується на державному рівні. Так, у цих країнах діють національні стратегії та програми підвищення фінансової грамотності населення, на реалізацію яких виділяються значні кошти з державного бюджету. Також до програм фінансового просвітництва активно залучаються приватні й громадські організації, а питання фінансової грамотності включаються в обов'язкові й факультативні освітні програми.

МІЖНАРОДНІ ПРИНЦИПИ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

Представники ОЕСР переконані, що фінансова освіта має бути частиною державної політики, яка включає належне регулювання галузі та захист індивідуальних споживачів. Зокрема фінансова освіта не повинна розглядатися як заміник ефективного регулювання і захисту прав споживачів. ОЕСР закликала уряди до розроблення національних стратегій щодо вирішення проблеми підвищення рівня фінансової освіти, заснованих на державно-приватному партнерстві з залученням усіх зацікавлених сторін, включаючи уряди, школи, фінансові установи, роботодавців, профспілки, неурядові та інші організації. ОЕСР разом із Європейською комісією виробляють єдиний узгоджений підхід у питаннях упровадження та розвитку фінансової освіти в Європі. У 2005 році ОЕСР було розроблено "Рекомендації щодо принципів та належних практик з фінансової освіти та обізнаності", у яких підкреслювалася важливість планування, розроблення та проведення оцінки програм із фінансової грамотності в рамках національних стратегій. Головним пріоритетом цих рекомендацій є визначення, розроблення та вдосконалення методологічної основи для оцінювання ефективності програм фінансової освіти.

Дослідження ОЕСР підтвердили [5], що існує світова тенденція до по-

силення відповідальності за особисті фінанси та прийняття фінансових рішень домашніх господарств. У зв'язку з підвищенням рівня ризиковості фінансових операцій домогосподарств є потреба у підвищенні фінансової обізнаності споживачів. Проте сучасна фінансова освіта не дає населенню належних знань, а містить лише норми та правила. Потребу в поліпшенні якості фінансової освіти засвідчили й останні опитування, проведені ОЕСР, які засвідчили низьку фінансову грамотність навіть у цілому у світі.

Багато політичних лідерів визнають, що певний рівень фінансових знань украй необхідний для повноцінної участі громадян у житті суспільства. Нині в таких країнах, як США, Мексика, Індонезія та Угорщина, програми фінансової освіти отримують суттєву підтримку з боку урядів та керівництва держав. У Європі главами більшості держав – членів ЄС також визнано важливість фінансової освіти, багато країн уже розробило національні стратегії фінансової освіти. Великобританія та Ірландія є світовими лідерами у поширенні та реалізації національних програм щодо підвищення фінансової грамотності споживачів, які ґрунтуються на моделі державно-приватного партнерства. Кураторство та контроль за виконанням програм покладено на фінансових регуляторів цих країн.

Принципи фінансової грамотності ОЕСР.

ОЕСР розроблено ряд універсальних принципів фінансової освіти й обізнаності, які запроваджено у програмах та національних стратегіях багатьох країн.

1. Метою фінансової грамотності є захист споживачів і регулювання діяльності фінансових установ на основі створення базових механізмів укладення угод і врахування недостатнього рівня фінансової освіти населення.

2. Фінансова освіта – це процес, за допомогою якого споживачі фінансових послуг поліпшують власне розуміння щодо продуктів, концепцій та ризиків, виробляють навички та набувають упевненості щодо кращої обізнаності з ризиками та можливостями з метою поліпшення свого матеріального добробуту.

3. Підтримка та сприяння поліпшенню фінансової спроможності споживачів цих послуг на основі фінансової інформації та інструктив-

них матеріалів. Програми фінансової освіти повинні надаватися на засадах справедливості, ефективності та неупередженості.

4. Пріоритетні питання Програми фінансової освіти: а) планування фінансового життя на основі базових заощаджень; б) управління власним боргом; в) страхування; г) елементарна фінансова математика та економіка; г) обізнаність майбутніх пенсіонерів щодо оцінки фінансової достатності їхніх пенсійних програм.

5. Фінансова освіта – це інструмент сприяння економічному розвитку, довірі та стабільності, тому вона повинна поєднуватися з системами державного регулювання фінансових установ та захисту прав споживачів у частині регулювання фінансової інформації.

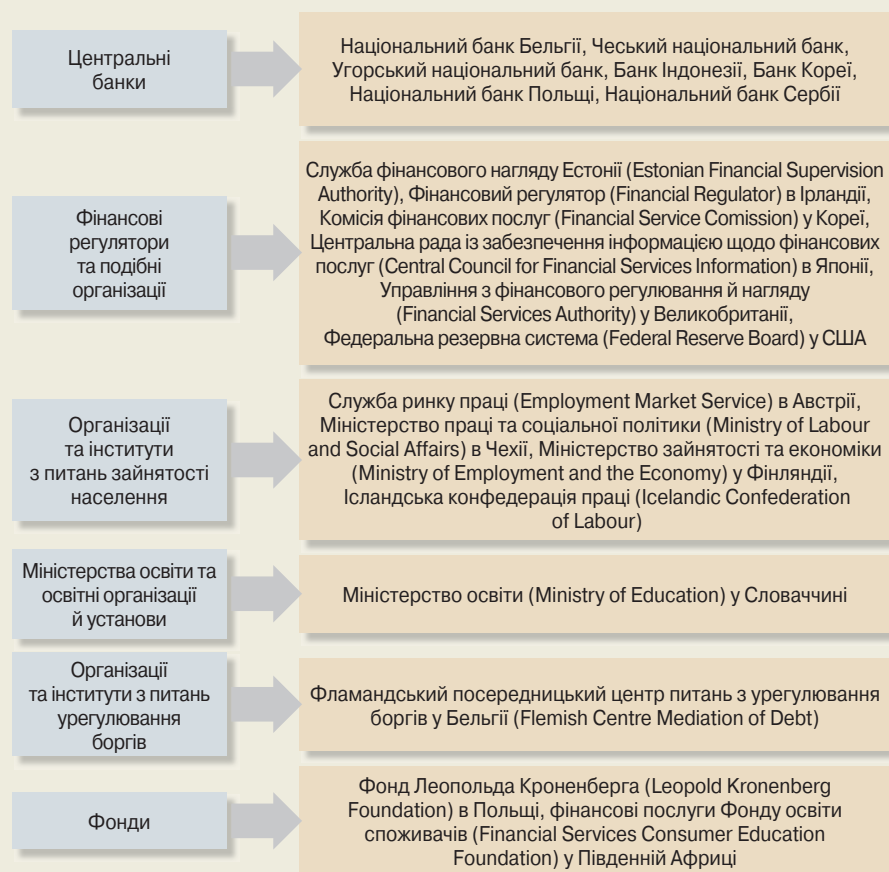
6. Стимулювання залучення фінансових установ до надання громадянам фінансової освіти та їх відповідальності перед суспільством, щоб ця робота стала частиною їх корпоративного управління.

7. Програми фінансової освіти повинні розроблятися для забезпечення потреб цільових аудиторій на рівні вже досягнутої фінансової грамотності.

Органи, що формують політику з підвищення рівня фінансової грамотності у світі.

Нині у світі фінансова грамотність і фінансова освіта об'єктивно поширюються, адже світова спільнота усвідомлює значення освіченості громадян у контексті збереження фінансової стабільності країн. Уже понад сто країн світу на державному рівні вирішують проблеми підвищення рівня фінансової грамотності та фінансової освіти населення завдяки відповідним програмам та національним стратегіям. Це зокрема Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Естонія, Індонезія, Іспанія, Ізраїль, Італія, Казахстан, Канада, Німеччина, Нова Зеландія, ПАР, Польща, Республіка Корея, Росія, Румунія, Словаччина, США, Чехія, Японія та інші. Також у деяких країнах діють спеціальні закони щодо фінансово-економічної грамотності та освіти, зокрема в США та Великобританії. У більшості країн відповідальними за розроблення та реалізацію стратегій є державні установи (центральні банки), і програми підвищення фінансової грамотності реалізуються за рахунок коштів держави та державних і громадських орга-

Схема. Варіанти фінансування програм фінансової грамотності

нізацій, а не приватного сектору. Найпоширеніші варіанти фінансування відображено на схемі.

ФІНАНSOVA ГРАМОТНІСТЬ В УКРАЇНІ

Питання підвищення фінансової грамотності особливо актуальне для України, адже більшість населення має не лише поверхове уявлення про принципи функціонування фінансових ринків та можливості інвестування в них, але й відчуває недовіру до фінансових інститутів. Низький рівень фінансової грамотності наших громадян спричинений низкою таких проблем:

- недостатня поінформованість про фінансові послуги;
- брак знань щодо прав та обов'язків споживачів фінансових послуг;
- необізнаність щодо видів фінансових ризиків та управління ними;
- низький рівень знань фінансової математики.

Крім зазначених проблем, негативно вплинула на фінансову освіченість українців спадщина командно-адміністративної системи Радянського

Союзу та повна відсутність зацікавленості держави у фінансовій освіті населення, що призвело до таких наслідків:

- низький рівень доходів громадян;
- сформований менталітет українців як нації, що не бажає жити у борг;
- психологічна неготовність населення сприймати нові фінансові знання.

В Україні у сфері фінансової грамотності й обізнаності було проведено єдине дослідження (у грудні 2010 р.) у рамках проекту “Розвиток фінансового сектору” (FinRep), результати якого актуальні і нині. За оцінками дослідників, в Україні фінансова грамотність і захист прав споживачів фінансових послуг перебувають на початковій стадії [6]. Існує навіть думка, що українці, які брали іпотечні кредити в період 2006–2008 рр. у валюті з плаваючими ставками, наражали себе на фінансові ризики, яких вони не розуміли. Водночас відомо, що у практиці роботи фінансового ринку при вирішенні спірних питань перевага найчастіше надається інтересам фінансових установ. Натомість клієнти банків здебільшого необізнані щодо

своїх прав у процесі вирішення конфліктних ситуацій мирним шляхом чи в судовому порядку, зокрема стосовно користування кредитними послугами банків.

Результати загальнонаціонального репрезентативного опитування, проведеного в регіонах України серед більш як 2 000 респондентів вікової групи від 20 до 60 років, свідчать, що [7]:

- рівень довіри до фінансового сектору країни вкрай низький. Населення користується обмеженим переліком фінансових послуг, особливо порівняно з європейськими країнами. Загалом 39% опитаних не мали банківського рахунку. Більшість громадян користувалася лише базовими фінансовими послугами, найпоширенішими серед яких були оплата комунальних послуг через банк (78%), користування банківським рахунком та пластиковою картою (61%), оплата через термінали платіжних систем (38%) та обмін валюти (31%);

- населення зацікавлене в отриманні більшого обсягу інформації щодо фінансових продуктів: 29% опитуваних хотіли б мати додаткову інформацію щодо споживчого кредитування, 16% — щодо депозитних рахунків у банках, 14% — щодо банківських пластикових карток, 13% — щодо поточних банківських рахунків. Ще 13% цікавилися деталями щодо іпотечного кредитування та послуг страхування. Незважаючи на це, 23% респондентів узагалі не проявили інтерес відносно отримання будь-якої інформації про жодну фінансову послугу;

- більше третини респондентів (38%) вважали виправданим купувати товари в кредит, якщо на них встановлено розпродаж;

- відповідальність на ринку фінансових послуг є неоднозначною: переважна більшість учасників опитування (75%) знала, що банки зобов'язані повідомляти позичальників сукупну вартість кредиту і реальну ставку відсотка, однак 43% респондентів про це не знали, а 26% опитаних переконані, що до їх кредиту може застосовуватися складний відсоток, якщо про це зазначено в умовах кредитного договору. Тільки кожний десятий респондент знав, що це незаконно через пряму заборону на законодавчому рівні;

- проблеми в роботі з фінансовою установою виникали у 24% респондентів;

- більшість українців не знала, до кого слід звертатися за допомогою у вирішенні спірних питань у стосунках із фінансовою установою;

- громадяни мало цікавилися новинами у сфері фінансів: 43% респондентів узагалі не відстежували жодних тенденцій фінансових ринків, причому старші люди (вікова група 46–60 років) найпасивніші в цьому питанні. Серед найпопулярніших тем, за якими стежили споживачі, були: динаміка індексу інфляції (20%), зміни розмірів пенсій, соціальних виплат і податкових пільг (10%) та зміни на ринку нерухомості (10%).

За результатами проведеного соціологічного дослідження можна зробити висновок про низький рівень фінансової грамотності й обізнаності фізичних осіб — клієнтів банків. На жаль, криза не стала поштовхом для підвищення освіченості населення у цій сфері. Соціологічні дослідження підтверджують, що відповідальність за власний фінансовий добробут у переважній більшості громадян не підвищилася, рівень знань та обізнаності залишився недостатнім. Натомість учасники фінансового ринку вирішували власні проблеми, не намагаючись донести до споживача інформацію щодо правильного використання фінансових послуг. Поступово, лише через кілька років після кризових подій, представники фінансового сектору й освічені українці починають усвідомлювати важливість фінансової грамотності.

Роботу, спрямовану на підвищення рівня фінансової грамотності громадян, започаткував і Національний банк України. Розроблено Програму підвищення рівня фінансової грамотності населення та план заходів на її виконання, яким передбачається:

- проведення тренінгів, круглих столів для банківської спільноти, журналістів і студентів;
- написання книжок із фінансової грамотності для дітей та глосарію банківської термінології, розрахованого на широке коло читачів, які цікавляться практичними питаннями розвитку банківської системи України;
- показ на каналі “БТБ” та інших телеканалах дитячих програм із фінансової грамотності, а також програм із фінансової освіти для дорослих;
- проведення інтерв’ю з керівниками Національного банку України для ознайомлення широких верств населення з діяльністю регулятора.

Національний банк України з до-

помогою американських колег у 2012 році успішно реалізував пілотний проект із викладання курсу “Фінансова грамотність”, у якому взяли участь 14 шкіл із п’яти регіонів України. Впровадженню цього проекту передувала підготовка Університетом банківської справи Національного банку України навчальних посібників та дидактичних матеріалів з урахуванням передового світового досвіду та залученням міжнародних консультантів. Програма курсу поділена на чотири основні блоки: “Гроші та фінанси”, “Заощадження та інвестиції”, “Запозичення” і “Страховання та власний бюджет”. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України затвердило викладання курсу на експериментальній основі як факультативного предмету на наступні сім років, який високо оцінили учні, вчителі та незалежні оцінювачі. Цікаво, що найактуальнішою з усієї програми курсу учні обрали тему “Пенсійні заощадження”, другою за ступенем зацікавленості була тема “Пластикові картки”.

Крім викладання предмету “Фінансова грамотність” у загальноосвітніх навчальних закладах, Національний банк України і Міністерство освіти і науки розробили план заходів із впровадження курсу “Фінансова грамотність” у вищих навчальних закладах до 2019 року. Всі заплановані заходи з підвищення рівня фінансової грамотності учнів шкіл та студентів базуються на міжнародних принципах ОЕСР фінансової освіти й обізнаності, а також враховують новітні підходи, які передбачають зосередження уваги на таких основних видах фінансової освіти:

- ризики та вигоди використання фінансових продуктів і послуг;
- законні права та юридичні обов’язки споживачів при використанні фінансових продуктів і послуг.

Крім того, останнім часом серед населення поширюються освітні матеріали на тему управління фінансами та планування сімейного бюджету. Наприклад, минулого року Приватбанк та VISA створили навчальну гру “Фінансовий футбол”, яка є частиною глобальної програми VISA з підвищення фінансової грамотності населення.

Вирішення питання підвищення рівня фінансової грамотності населення України потребує не лише зусиль із боку учасників фінансового ринку, а й проведення послідовної

державної політики у цій сфері. Це дасть змогу забезпечити комплексний підхід до формування фінансової грамотності громадян та підвищити ефективність заходів, спрямованих на вирішення цієї проблеми. Необхідна лише координація зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування, освітніх установ, громадських та приватних організацій, які займаються впровадженням різних ініціатив у сфері фінансової освіти.

Вважаємо, реалізація в Україні загальнодержавних заходів із підвищення фінансової грамотності населення з урахуванням принципів ОЕСР допоможе створити сприятливі умови для зміцнення довіри населення до банківського сектору, збільшення припливу коштів громадян у фінансово-кредитні установи, кращому розумінню того, як діють ті чи інші фінансові інструменти. У результаті зростав би добробут населення, формувалася фінансова культура, починаючи зі шкільної освіти і закінчуючи залученням громадян на фінансові ринки.

Література

1. *Финансовая грамотность и защита потребителей: незамеченные аспекты кризиса: Рекомендация ОЭСР относительно надлежащей практики финансового образования и знаний о кредитах // ОЭСР. — 2009. — Июнь. — 20 с.*
2. *Фінансова грамотність та захист прав споживачів у Польщі. Огляд з підвищення рівня фінансової грамотності. Проект USAID FinRep “Розвиток фінансового сектору”. 17 вересня 2012 р.*
3. *www.financial-education.org.*
4. *Національна стратегія з фінансової грамотності Австралії. Звіт Комісії з цінних паперів та інвестування Австралії № 229. Березень 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу — www.fido.gov.au.*
5. *Financial Services Policy and Financial Markets. European Commission. 7th October 2008, Brussels National Strategies for Financial Education Report.*
6. *Слобода Л.Я. Фінансова грамотність як чинник забезпечення ефективності використання банківського капіталу // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2011. — № 2 (11). — С. 167–172.*
7. *Бонд Р., Куценко О., Лозицька Н. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки. — К., 2010. — 36 с.*

Хроніка/

Шевченківські дні в НБУ

Наступного року весь світ відзначатиме 200-річчя від дня народження геніального поета, художника, мислителя Тараса Григоровича Шевченка. Як Біблійний Мойсей, безсмертний Кобзар своїм полум'яним Словом вказав українському народу шлях із неволі, допоміг розірвати кайдани царської і радянської імперій. Збулося Тарасове пророцтво: “В своїй хаті своя правда, і сила, і воля”. Цінуймо цей великий здобуток!

21 березня 2013 року в Національному банку України в рамках Шевченківських днів відбулося літературно-мистецьке свято, присвячене Т.Г.Шевченку.

На фоні відеоролика про Шевченка по центру зали в ОПЕРУ на столі — рушник, “Кобзар”, ваза з калиною, горить свічка. Поряд стоїть мольберт, на якому — портрет поета, що воістину став володарем у царстві духу.

І раптом із глибини зали звучить: “Щовесни, коли тануть сніги і на рясці просяє веселка, ми, сповнені сил і живої снаги, вшановуєм пам'ять

Шевченка”, — слова ведучого примушують присутніх замислитися.

Уже стало доброю традицією другий рік поспіль проводити в стінах НБУ святкові заходи, нагадав Голова Національного банку України Ігор Соркін, відкриваючи літературно-мистецькі читання, приурочені пам'яті генія українського народу, і закликав згадувати невмирущі ідеї, відтворені у спадщині Великого Кобзаря, не лише у ці дні, коли ми святкуємо його річницю від дня народження, а й керуватися ними у власному житті й діяльності.

Перед працівниками банку виступили артисти народного ансамблю української музики “Роксоланія” Київського національного університету

Голова Національного банку України Ігор Соркін відкриває святковий захід, присвячений Т.Г.Шевченку.

Працівники Національного банку під час урочистостей.

імені Т.Г.Шевченка, художнім керівником якого є заслужений працівник культури України Іван Павленко, а хореографом-постановником — Світлана Лещинська.

Ансамбль подарував присутнім пісні на слова Великого Кобзаря — “Стоїть явір над водою”, “У перетинку ходила”, “Ой зійди, зоре, моя ве-

чірня”, “Реве та стогне Дніпр широкий”. Із захопленням працівники банку сприйняли також запальні танці та інструментальну музику.

На завершення літературно-мистецького свята Голова Національного банку Ігор Соркін подякував артистам, а кращим солістам гурту — Юліані Джемерис, Аллі Царенко та Анастасії Чумаченко, керівнику трістих музик Євгену Жарінову, керівникам співочого гурту Наталії Хоменко та Ганні Десик, концертмейстеру Анатолію Стратілату вручив подарунки і побажав нових творчих злетів.

Світлана Ліпінська,
“Вісник НБУ”.

Фото Владислава Негребецького.

Виступає народний ансамбль української музики “Роксоланія” Київського національного університету імені Т.Г.Шевченка.

Черкаський інститут банківської справи УБС НБУ — навчальний заклад із глибокими традиціями та інноваційними методами навчання

29 лютого 1968 року було засновано Черкаський фінансовий технікум Будбанку СРСР, який після багатьох реорганізацій став Черкаським інститутом банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (ЧІБС УБС НБУ). Диплом цього навчального закладу для більшості його випускників є справжньою путівкою в життя, відкриває нові обрії професійного та кар'єрного зростання. Наприкінці лютого 2013 року Черкаський інститут банківської справи гостинно зустрів учасників Міжнародного науково-практичного симпозіуму "Компетентнісний підхід до підготовки фахівців для банківської системи", присвяченого 45-річчю від дня заснування навчального закладу.

Учасниками симпозіуму були представники Національного банку України, Університету банківської справи НБУ, Харківського та Львівського інститутів банківської справи УБС НБУ, Сумської академії банківської справи НБУ, Севастопольського інституту банківської справи УАБС НБУ, колеги з Університету прикладних наук Дойче Бундесбанку, Поліського державного університету Національного банку Республіки Білорусь, випускники, представники Черкаської міської та обласної влади.

Директор ЧІБС УБС НБУ професор **Микола Дмитренко**, відкриваючи форум, зазначив, що всі 45 років функціонування головною метою навчального закладу була підготовка висококваліфікованих фахівців для народного господарства країни. Саме тому найголовніше досягнення — це випускники, які працюють у різних сферах економіки. Нині

освіти міжнародним вимогам. Микола Дмитренко висловив глибоку вдячність викладачам, студентам, науковцям за велику працю для розвитку Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ, гідного впровадження його академічних традицій та наголосив: "Бажаю всім і надалі з високим творчим натхненням і насагою примножувати ці здобутки на благо і на славу України!"

Заступник директора департаменту персоналу НБУ **Анатолій Тихий** зачитав вітання працівникам, студентам, випускникам навчального закладу за підписом Голови Національного банку України **Ігоря Соркіна** та від імені Правління НБУ. Зокрема, у ньому наголошено, що кожна ювілейна дата навчального закладу — це своєрідний рубікон, за яким настає новий етап його розвитку. Результатом відданого служіння благородній справі, сумлінної праці та високого фахового рівня викладачів інституту впродовж чотирьох із половиною десятиліть є близько 12 тисяч випускників, більшість з яких нині успішно працює у фінансово-банківській сфері держави. Це створило навчальному закладу незаперечний авторитет як фундатору фінансової освіти регіону. Нині він має IV рівень акредитації, що дає

зможу забезпечувати якісну і ґрунтовну підготовку фахівців, які отримують диплом Університету банківської справи Національного банку України. Колектив інституту продовжує і примножує славні традиції, запроваджуючи європейські підходи до підготовки економістів нової генерації, створюючи умови для якісного навчання студентів та максимально сприяючи їх самореалізації. "Щиро зичимо вам успіхів у важливій суспільній місії щодо підготовки висококваліфікованих фахівців для банківської системи України. Нехай ваші добрі справи і надалі примножують авторитет УБС НБУ та підвищують престиж банківської освіти, бажаємо вам професійних злетів, реалізації всіх життєвих планів та задумів, подальшого успішного служіння обраній справі", — зазначено в документі.

Також **Анатолій Тихий** вручив **Миколі Дмитренку** золотий пам'ятний знак "Національний банк України", яким директора ЧІБС УБС НБУ нагороджено відповідно до постанови Правління НБУ від 27.02.2013 р. № 61 за вагомий особистий внесок у якісне забезпечення

Микола Дмитренко.

Анатолій Тихий.

Анатолій Тихий вручає золотий пам'ятний знак НБУ Миколі Дмитренку.

Черкаський інститут банківської справи — справжній храм науки з усталеними навчально-виховними та культурними традиціями, сучасними науковими й освітніми технологіями, потужною матеріально-технічною базою, який у складі Університету банківської справи НБУ наполегливо працює над відповідністю стандартів

освіти міжнародним вимогам. Микола Дмитренко висловив глибоку вдячність викладачам, студентам, науковцям за велику працю для розвитку Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ, гідного впровадження його академічних традицій та наголосив: "Бажаю всім і надалі з високим творчим натхненням і насагою примножувати ці здобутки на благо і на славу України!"

підготовки висококваліфікованих кадрів для банківської системи України, значні трудові досягнення в галузі освіти та з нагоди 45-річчя від дня заснування ЧІБС УБС НБУ.

Згідно з наказом Національного банку України були відзначені працівники інституту, зокрема пам'ятні срібні медалі "20 років Національному банку України" вручено заступникові директора з навчально-методичної роботи Олександрові Проценку, а також в. о. завідувача кафедри філософії та суспільних наук Івану Руденку. Подяки Голови Національного банку України оголошено в. о. завідувача кафедри вищої математики та інформаційних технологій Олегу Касяруму, доцентів кафедри економічної теорії Інні Кочумі, старшому викладачеві кафедри банківської справи Олені Поліщук, старшому викладачеві кафедри філософії та суспільних наук Миколі Зуєнку, заступникові головного бухгалтера відділу бухгалтерського обліку та економічної роботи Надії Беспалій.

Ректор Університету банківської справи Національного банку України, доктор економічних наук, професор **Тамара Смовженко** у вітальному слові до всього колективу інституту, студентів та гостей наголосила, що Черкаський інститут банківської справи творили і підносили непересічні особистості, серед яких — Іван Боклогов, Іван

Тамара Смовженко.

Свищ, Микола Дмитренко, Олена Поліщук, Микола Овчарук, Валентина Потлатюк, Надія Рогожнікова, Микола Свічинський, Ольга Бартош, Іван Руденко, Марія Дмитренко, а також потужний науково-педагогічний колектив і студентство. Незважаючи на те, що впродовж цих років змінювалося підпорядкування навчального закладу, його колектив постійно вдосконалювався, застосовував інноваційні методи організації навчального процесу, які мали на меті підвищити якість підготовки фахівців. ЧІБС став осередком виховання соціально відповідальної людини, нині він є одним із найкращих вищих навчальних закладів економічного профілю. "Ми пишаємося вами і твердо переконані, що й надалі ви будете вагомим скла-

довою Університету банківської справи Національного банку України", — наголосила ректор.

Тамара Смовженко вручила відзнаку УБС НБУ за наукові досягнення доктору економічних наук, професору, завідувачу кафедри фінансів ЧІБС УБС НБУ Наталії Ткаченко, відзнаки УБС НБУ за професійну майстерність — заступнику директора з навчально-виховної роботи Вікторії Звіркowsкій і старшому викладачеві кафедри вищої математики та інформаційних технологій Тетяні Міщенко. Ряд працівників інституту нагороджено також грамотами УБС НБУ.

Викладачів і випускників, гостей ЧІБС УБС НБУ також привітав і вручив співробітникам навчального закладу почесні грамоти Черкаської обласної державної адміністрації та облради заступник голови Черкаської обласної ради **Василь Касян**. ЧІБС УБС НБУ першим серед навчальних закладів Черкащини за останні 15 років нагороджено почесною грамотою Черкаської обласної ради за вагомий внесок у розвиток науки, гуманітарної сфери, підготовку висококваліфікованих фахівців.

Василь Касян.

Модератор симпозиуму доктор економічних наук, професор, проректор з наукової та організаційної роботи УБС НБУ **Анжела Кузнєцова**, окреслюючи коло прикладних питань, внесених на

Анжела Кузнєцова.

розгляд симпозиуму, наголосила: основним чинником формування авторитету, потужності й визнання навчального закладу є рівень теоретичних знань і практичних здібностей його випускників. Дипломовані фахівці — це його візитна картка, представники на ринку праці. Оскільки рівень підготовки випускників значною мірою залежить від високопрофесійних науково-педагогічних працівників, навчальної бази, освітньої школи досвіду і традицій, са-

ме ці складові формують комплекс необхідних передумов для навчання та виховання сучасного спеціаліста для фінансово-кредитної системи.

Ректор Університету банківської справи Національного банку України, доктор економічних наук, професор **Тамара Смовженко** презентувала доповідь "Сучасна економічна освіта: інновації, традиції та досвід". За її словами, нині в глобальному масштабі формується інформаційне суспільство та відбувається перехід до суспільства знань. Завдяки цьому безпрецедентно зростає попит населення на здобуття якісної освіти. Життєва та професійна компетентність, високий рівень культури є чи не найважливішими рисами працівника фінансової установи.

В Україні нині функціонує 823 вищих навчальних заклади, з яких 489 — I і II (345 тис. студентів) та 334 — III–IV (1 800 тис. студентів) рівнів акредитації. Це свідчить про перехід держави до масової вищої освіти, але на тлі дефіциту бюджетних коштів цей процес супроводжується високою диференціацією вищих навчальних закладів, що є однією з причин погіршення якості знань. При цьому низький рівень працевлаштування випускників за деякими спеціальностями, зокрема й економічними, та збереження попиту на фахівців, свідчить про їх недостатній професійний рівень.

Для УБС НБУ якість освіти — це цілісна сукупність знань, умінь і навичок, які здобуваються і на практиці використовуються студентами, визначають їх професійну компетентність. Тамара Смовженко також наголосила, що якість освіти має такі основні складові: формування контингенту студентів, навчальний процес, знання випускників та їх працевлаштування. Особливістю УБС

У залі під час роботи симпозиуму. У першому ряду зліва направо: Микола Дмитренко, Анжела Кузнєцова, Тамара Смовженко, Василь Касян, Еріх Келлер.

НБУ є те, що навчальний заклад постійно підтримує контакти з випускниками, сприяє їх професійному зростанню, підвищенню кваліфікації, співпрацює з роботодавцями та асоціацією випускників. Такий системний підхід дає змогу отримати інформацію про реалії ринку праці й основні вимоги роботодавців.

Важливою складовою сучасної освітньої системи є розвиток інноваційних процесів, зокрема — інформаційних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, нині швидко впроваджуються інновації в мету, зміст і методи, форми організації та системи управління, контролю й оцінки освіти, стиль педагогічної діяльності та організацію навчально-пізнавального процесу.

Постійного вдосконалення потребує не лише освітній процес, а й сама професія банкіра, оскільки стара фінансова система поступово трансформується. Час вимагає нових знань, навіть таких, які не завжди входять до програм підготовки банківських фахівців. Авторитарна педагогіка поступається місцем творчій, яка спрямована на розвиток здібностей особистості, розвиває у студента бажання вчитися. При цьому всі учасники освітнього процесу мають пам'ятати, що вчитель, педагог — це не той, хто навчає, а той, у кого вчать, а студент — це не той, кого навчають, а той, хто вчиться. Сучасний дипломований фахівець повинен не лише вирішувати нагальні завдання сьогодення, а й бути спроможним до системного аналізу актуальних громадських проблем, до реалізації стратегічних перспективних підходів, збереження і примноження культур-

— наголосила ректор УБС НБУ.

Проректор з навчально-методичної роботи УБС НБУ, доктор економічних наук, професор **Ірина Кравченко** розкрила *досвід Університету банківської справи у сфері компетентнісного підходу в підготовці магістрів*.

Інтеграція національної системи освіти у європейський освітній простір шляхом реалізації положень Болонського процесу потребує його запровадження як дієвого чинника підвищення якості освіти.

Професійна компетенція в європейській системі освіти є головним підсумком навчання. Ключовими точками цього підходу є результати навчання (теоретичні знання, основні вміння, розуміння процесів) та компетенції. Такий перехід до відповідної орієнтації в підготовці фахівців відбувся внаслідок того, що випускники мали

Ірина Кравченко.

Студенти ЧІБС із Марією Бурмакою під час міжнародного етнофестивалю «Країна мрій».

необхідні знання, розуміли сутність процесів, але не могли застосувати їх на практиці. Практично-компетентнісний підхід спрямований на підготовку спеціаліста, котрий спроможний виконувати функціональні обов'язки без витрат додаткового часу на набуття досвіду. Метою європейських навчальних програм є не здобуття знань загалом, а саме розвиток професійних компетенцій, які формуються в різних навчальних дисциплінах.

Є кілька етапів еволюції компетентнісного підходу: поведінковий (американський), функціональний (британський), індивідуальний (французький), багатомірний, або комплексний (німецький). Визначення компетентності за останнім підходом — це поєд-

нання особистісних і професійних концептуальних характеристик фахівця, що визначають його спроможність виконувати певні функції. В 2000 році виник новий, ситуаційний підхід, який не дає єдиного визначення компетенції, оскільки її зміст залежить від ринкової ситуації та цілей організації, яких необхідно досягнути. Якщо ж поєднати різні визначення, то основними складовими елементами компетентності є: особистісні риси, знання, вміння та навички, досвід, шкала цінностей і пріоритетів, докладені для досягнення результату зусилля, поведінкові моделі, притаманні фахівцю. Компетентність є результатом набуття компетенцій і дає змогу працівнику виконувати професійні обов'язки.

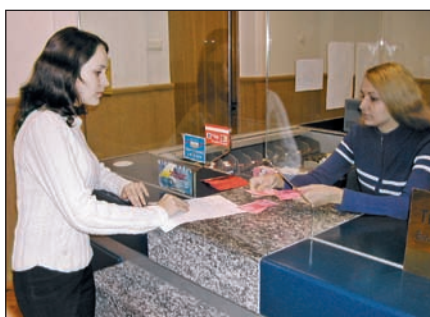
В УБС НБУ підготовка магістрів розпочинається з вивчення компетенцій, яке проводиться разом із роботодавцями. Саме це дає змогу вдосконалювати навчальні програми та заощаджувати фінансові ресурси, скорочуючи обсяги викладання предметів, практична потреба в яких на ринку праці є мінімальною. В Університеті банківської справи систематично вивчають ринок праці, розробили інноваційний алгоритм створення навчальних програм, що ґрунтується на компетенціях, а також включає визначення результатів навчання та фахових умінь, формування та опис академічного змісту пріоритетних навчальних дисциплін та спецкурсів фахового спрямування. Ці дисципліни сформовано у 20 магістерських програм, які постійно вдосконалюють.

Заступник директора з наукової роботи Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ, кандидат економічних наук, доцент **Михайло Гедз** ознайомив присутніх із сучасними ви-

Михайло Гедз.

могами ринку праці до компетенцій фахівця банківської системи та їх оцінкою. Нова парадигма розвитку людства визнає пріоритетом не нагромадження матеріальних благ, а розвиток людського потенціалу у формі знань, інтелектуальних здібностей і практичних навичок. Цій вимозі відповідає компетентнісний підхід до освіти як концептуальна основа освітньої політики. Він дає змогу наблизити ре-

Навчально-тренувальний банк «Славутич» дає змогу на практиці опановувати фахові навички.

них традицій, формування соціальної відповідальності в регіоні. Такий підхід забезпечить конкурентоспроможність випускників не лише в Україні, а й на світовому ринку праці,

У ЧІБС створено належні умови для занять спортом.

зультати освіти до потреб та вимог ринку праці. Зокрема, Європейська комісія з питань освіти виокремила такі основні компетенції, якими має володіти сучасний європеєць: компетенція у сферах рідної та іноземних мов, математична, фундаментальна природничо-наукова і технічна компетенції, комп'ютерна, навчальна, міжособистісна, міжкультурна, соціальна, громадянська, а також підприємницька і культурна компетенції. Вони забезпечуються такими здібностями, як критичне мислення, креативність, "європейський вимір" і активна життєва позиція. У комплексі ці характеристики сприяють гармонійному розвитку особистості.

З метою задоволення вимог ринку праці щодо врахування фахових вимог до випускників УБС НБУ на замовлення департаменту персоналу НБУ було виконано науково-дослідну роботу на тему "Визначення первинних посад та розробка кваліфікаційних характеристик, заснованих на компетенціях, фахівців банківської сфери". В результаті проведених досліджень встановлено, що глобалізаційні процеси у світі, інтенсивний перерозподіл фінансових та людських ресурсів, злиття компаній з метою оптимізації інтересів капіталу деяких країн набувають розвитку. Очевидним є те, що до цих перетворень залучаються й адекватні зміни у працевлаштуванні та професійно-кваліфікаційній сфері як у цілому

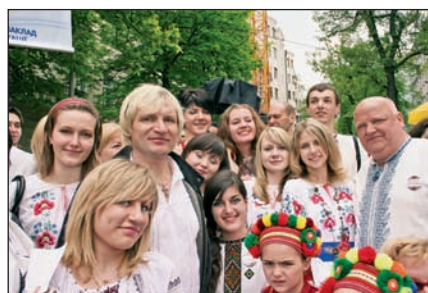

Студенти ЧІБС щороку беруть активну участь у святі української вишиванки.

світі, так і в окремих країнах.

Понад половину загальної кількості банків України зосереджено в семи регіонах — місті Києві, Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській областях та АР Крим. Тому потреба в дипломованих фахівцях у цих регіонах постійно зростає. Для більшості регіонів, особливо промислово розвинутих, характерним є зосередження фінансово-кредитних установ насамперед в обласних центрах та великих містах.

При проведенні анкетування в рамках дослідження за допомогою методу нерепрезентативної вибірки було опитано 94 працівники 31-ї банківської установи в містах Львів, Черкаси, Харків. До складу респондентів увійшли здебільшого банківські менеджери середнього та вищого рівня. Найбільшим пріоритетом щодо професійної компетенції банкіри-практики вважають володіння державною мовою, спроможність продавати на ринку банківські продукти і послуги, залучати нових клієнтів, володіння ПК і спеціалізованими програмами, знання у сфері нормативно-правового забезпечення функціонування банківської системи, знання в галузі бухгалтерського обліку й аудиту діяльності банку, вміння "читати" фін-

Студенти ЧІБС із Миколою Дмитренком та Олегом Скрипкою під час міжнародного етнофестивалю "Країна мрій".

нансову звітність. Серед важливих компетенцій — знання порядку здійснення готівкових і безготівкових банківських розрахунків, вимог сучасного діловодства, спроможність аналізувати, оцінювати ризики та приймати рішення на основі фінансової звітності, розуміння методів і механізмів банківського регулювання та нагляду, а також валютного контролю.

При цьому не надто важливими виявилися такі компетенції, як знання нормативно-правового забезпечення здійснення зовнішньоекономічної діяльності банку, міжнарод-

них стандартів аудиту діяльності банку, знання ділових та управлінських принципів стратегічного планування, розподілу і координації ресурсів та виробничих методів, основних форм та особливостей операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємств різних форм власності, а також володіння іноземною мовою.

За словами доповідача, це свідчить про те, що за змістом компетенцій у банківській системі здебільшого є попит на фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра, натомість значно вищий потенціал магістрів недостатньо затребуваний роботодавцями.

Досвідом щодо поєднання теорії та практики в підготовці банкірів поділився з учасниками симпозиуму доктор, професор, ректор Університету прикладних наук Дойче Бундесбанку (м. Хахенбург, ФРН) Еріх Келлер. Саме в цьому навчальному закладі впродовж трьох останніх років близько 20 науково-педагогічних працівників УБС НБУ пройшли стажування. У своїй доповіді "Вирішальні чинники практичного спрямування підготовки фахівців для центрального банку" науковець зауважив: німецька методика враховує те, що для працівника, який приходить на роботу, найважливіше добре розумітися в її специфіці, органічно акліматизуватися у новому колективі, усвідомити основні пріоритети й вимоги до роботи. Всі ці навички може дати лише практика, якій в Університеті прикладних наук Дойче Бундесбанку приділяється значна увага.

Еріх Келлер.

Більшість навчальних програм у Ні-

Студенти УБС НБУ з Тамарою Смовженко під час міжнародного етнофестивалю "Країна мрій".

Черкаський інститут банківської справи УБС НБУ: віхи розвитку

Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ) – навчальний заклад, що має значний досвід роботи з підготовки висококваліфікованих фахівців для фінансово-кредитної системи України.

Його родоначальником був Черкаський фінансовий технікум Будбанку СРСР, заснований 29 лютого 1968 року. Перші студенти навчалися у тимчасовому напіваварійному приміщенні колишньої залізничної школи №1, яка була розташована на місці нинішньої обласної друкарні. Непристосовані приміщення з пічним опаленням, у яких 1 вересня 1968 року вперше пролунав дзвінок, що кликав до занять, важко назвати аудиторіями. Тимчасово обов'язки директора новоствореного навчального закладу було покладено на керуючого Черкаською обласною конторою Будбанку СРСР Івана Панасовича Боклогова, який енергійно взявся до його створення. У червні 1968-го першим директором технікуму призначено Івана Порфирівича Свища, який обіймав цю посаду 25 років. На початку 1970-х років було зведено новий навчальний корпус та гуртожиток. Постійно збільшувалася кількість студентів, зростає попит на випускників навчального закладу в обласних та республіканських конторах Будбанку СРСР.

Технікум перетворився на загальнодержавну кузню підготовки висококваліфікованих спеціалістів із середньою освітою для установ системи Будбанку СРСР. Листи подяки за якісне навчання спеціалістів надходили з найвіддаленіших куточків колишнього Радянського Союзу.

У 1988 році навчальний заклад змінив назву і підпорядкування – на Черкаський фінансово-економічний технікум Держбанку СРСР. Із 1991 року він став Черкаським фінансово-економічним технікумом Національного банку України. У лютому 1994 року директором технікуму було призначено Миколу Гавриловича Дмитренка, який очолює навчальний заклад і донині. Від 1996 року заклад отримав назву Черкаський банківський коледж Національного банку України, з 2000-го став Черкаською філією Української академії банківської справи Національного банку

України, від 2004-го – Черкаським банківським інститутом Української академії банківської справи Національного банку України. А вже з 2006 року, від часу заснування Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), навчальний заклад здобув новий статус і сучасну назву.

За 45 років діяльності було підготовлено близько 12 тисяч висококваліфікованих спеціалістів банкірів та фінансистів. Із 1980 по 1988 рік фах банкіра здобули 105 спеціалістів із Республіки Куба.

Нині в інституті на двох факультетах – фінансово-кредитному та обліково-економічному – готують бакалаврів, спеціалістів і магістрів із банківської справи, фінансів та обліку й аудиту. За денною, заочною та екстернатною формами навчається близько тисячі студентів. Навчальний процес забезпечують 74 науково-педагогічні працівники, серед яких 13 докторів та 39 кандидатів наук.

Невід'ємною складовою навчального процесу, що сприяє зростанню якості підготовки фахівців, є наукова діяльність. Упродовж останніх п'яти років науковцями інституту за результатами досліджень опубліковано 24 монографії, 3 підручники, 29 навчальних посібників та 429 статей, у тому числі 16 – за кордоном. Інститут має науково-дослідну лабораторію, навчально-тренувальний банк "Славутич", видає міжнародний науково-практичний журнал "Фінансовий простір", є виконавцем низки науково-дослідних тем на замовлення Національного банку України.

Набуває дедалі більшого розвитку і значення у вищій школі студентське самоврядування. Інститут не є винятком, у ньому створено орган студентського самоврядування – Студентську раду, яка сприяє створенню умов для навчання, дозволяє, допомагає вирішенню побутових проблем студентів.

У дослідженнях і заходах інституту беруть активну участь студенти. Під керівництвом науково-педагогічних працівників вони є учасниками міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій, семінарів, круглих столів, ярмарків тощо.

Будівництво головного корпусу
Черкаського фінансового технікуму
(початок 1970-х років).

мечині орієнтована на практичне застосування і є дуальною. Дві найважливіші складові такої програми – це навчання як освітній процес та опанування практичного застосування набу-

тих знань. Дуальну систему навчання запроваджено у 1979 році в 25 державних вищих навчальних закладах Німеччини з метою підготовки висококваліфікованих службовців, зокрема для поліції, органів правосуддя, фінансових та податкових органів, центрального банку. Від початку 1990-х років, оцінивши її ефективність, дуальну систему запровадило чимало інших німецьких вищих навчальних закладів.

Для досягнення успіху між студентами та замовниками, які дали їм направлення на навчання, має бути повне взаєморозуміння та прикладна взаємодія. Тобто у Німеччині більшість навчальних закладів готують спеціалістів на замовлення майбут-

нього роботодавця. Це дає змогу опанувати необхідні саме у цій сфері знання і навички, на практиці їх закріпити на майбутньому робочому місці

З перших років спортивні змагання були невід'ємною складовою навчально-виховного процесу Черкаського фінансового технікуму.

Перші студенти Черкаського фінансового технікуму, 7 листопада 1968 р.

та налагодити взаємодію з колегами по роботі. При цьому, якщо замовники виявляють певні недоліки в підготовці випускників і повідомляють про це, навчальний заклад негайно вдосконалює програму. Еріх Келлер також наголосив, що структурна схема дуального навчального процесу є простою і зрозумілою для всіх його учасників, вона передбачає постійну взаємодію студентів із наставниками, котрі не є штатними співробітниками університету, — їх залучають на платній основі з профільних установ та організацій для практичної роботи з майбутніми випускниками. Таким чином у навчальному процесі безпосередньо задіяні представники державних органів, які мають значний практичний досвід роботи і можуть передавати його студентам. При потребі студенти німецьких вузів також проходять стажування за кордоном.

Результатом такого навчального процесу є підготовка компетентного фахівця, який не лише має певні знан-

ня, а й професійно придатний до виконання конкретних завдань. Саме практичні здібності є запорукою його успіху в роботі, наголосив доповідач.

Під час науково-практичного симпозиуму начальник центру інформаційних технологій УБС НБУ Петро Гармидаров презентував дворівневу навчально-тренувальну банківську систему університету, що максимально наближена до реалій роботи працівників фінансових установ у дворівневій банківській системі України. Це інноваційна розробка УБС НБУ, яка функціонуватиме на основі навчально-тренувальних банків, що є у кожному з інститутів університету. Зокрема, складовими цієї системи, що за структурою

Студенти з Куби навчалися у Черкаському фінансовому технікумі в 1980–1988 рр.

максимально наближена до реальної, є центральний банк і його розрахункова палата, платіжна система та регіональні філії банків. В УБС НБУ вже розпочато навчання студентів із використанням інновацій у формі факультативних занять. Ця система допоможе здобути

практичні навички використання сучасних технологій здійснення платежів, систематизації електронної бази клієнтів, електронного фінансового моніторингу, відкриття та закриття банківського дня, заповнення форм і використання нових протоколів програмного забезпечення. Навчальна система також дає змогу студентам усвідомити масштабність і значущість процесів виконання операцій у реальній банківській системі.

У рамках науково-практичного симпозиуму відбулися засідання за круглими столами з трьох тем: “Особливості формування професійних компетенцій у процесі практичної підготовки фахівців для фінансово-кредитної сфери”, “Студент, педагог, роботодавець у системі управління якістю освітніх послуг” та “Наука, освіта, практика — системоутворюючі компоненти підготовки висококваліфікованих фахівців для фінансово-кредитної сфери”. Саме така форма наукової співпраці дала змогу науковцям підбити підсумки основних доповідей, безпосередньо обмінюватися досвідом, дискутувати, шукати шляхи вирішення нагальних проблем організації навчального процесу.

Роман Підвисоцький,
“Вісник НБУ”.

Фото **Анатолія Горбівненка**
та з архіву ЧІБС УБС НБУ.

Конкурси/

ГУАМ і “Банкирь” назвали переможців

Приз конкурсу
“Кращі банки ГУАМ-2012”.

Мета конкурсу, який щороку проводять український журнал “Банкирь” та Організація

14 березня 2013 року в Тріумфальній залі столичного готельного комплексу “Київ” відбулася традиційна церемонія нагородження представників кращих банків за версією журналу “Банкирь” та Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ.

Представники банків – лауреатів конкурсу “Кращі банки ГУАМ-2012”.

Директор видавництва "КБД-Видав" Олег Капралов із переможцями конкурсу "Пані банкір-2012".

за демократію та економічний розвиток ГУАМ, – визначення кращих банків, які працюють у межах цієї міжнародної організації на території Грузії, України, Азербайджану, Молдови. Крім внутрішньої конкуренції всередині цих країн, банки проходять своєрідний міжнародний відбір, конкуруючи в різних номінаціях зі своїми колегами в інших країнах.

Оскільки конкурс "Кращі банки ГУАМ" став уже традиційним (нинішня церемонія нагородження є третьою), це засвідчує довіру до його організаторів, чесність у підходах та оцінюванні.

Цьогорічна церемонія нагородження переможців III Міжнародного конкурсу "Кращі банки ГУАМ-2012" та IV Всеукраїнського конкурсу "Пані банкір-2012" проходила при великій кількості преси, відомих політиків, громадських діячів, дипломатів. Кращим вручалися філігранні конкурсні відзнаки, які символізують професійне зростання, успішність, перемогу.

Церемонія нагородження в столичному готельному комплексі "Київ" укотре продемонструвала: подібні заходи стимулюють до вдосконалення, професійного зростання банківських установ.

Крім переможців та лауреатів конкурсів "Кращі банки ГУАМ-2012" та "Пані банкір-2012", того вечора організатори назвали також дев'ять страхових компаній – лауреатів IV Всеукраїнського конкурсу "Лідер страхового ринку-2012", дев'ятьох лауреатів I Міжнародного конкурсу "Лідер у сфері платіжних систем і технологій-2012" та двох переможниць конкурсу "Леді-фінанс-2012" за версією журналу "Банкір".

Призи конкурсу "Пані банкір-2012".

Марина Гриценко,
"Вісник НБУ".

Лауреати III Міжнародного конкурсу "Кращі банки ГУАМ-2012"

У номінаціях:

"Банк з високим рівнем довіри
серед країн – учасниць ГУАМ"

**БАТ "Замінбанк" (Zaminbank, Азербайджан),
Банка де Економії Ес Ей
("Banca de Economii" SA, Молдова)**

"Кращий банк з розробки та впровадження
банківських продуктів серед країн – учасниць ГУАМ"

**Демір Бенк Ей Ес Сі
("DemirBank" ASC, Азербайджан),
ВІКТОРІЕБЕНК Ес Ей
(BC "VICTORIABANK" S.A., Молдова)**

"Банк – найактивніший учасник міжнародних
проектів у рамках ГУАМ"

**Екセス Бенк Сі Джей Ес Сі
("AccessBank CJSC", Азербайджан).**

"Кращий банк для корпоративного бізнесу
серед країн – учасниць ГУАМ"

КОМЕРТБАНК (КБ "COMERTBANK", Молдова)

"Найтехнологічніший банк
серед країн – учасниць ГУАМ"

**АТ "Інвестбанк" (Грузія),
ПАТ "Піреус-банк МКБ" (Україна)**

"Найбільш відкритий і прозорий банк
серед країн – учасниць ГУАМ"

ПАТ "АСТРА-банк" (Україна)

"Банк, що розвивається найдинамічніше
серед країн – учасниць ГУАМ"

ПАТ "Перший інвестиційний банк" (Україна)

Лауреати конкурсу "Банкір року-2012" серед банків ГУАМ

Лесюк Богдан Михайлович –
голова правління Приватбанку (Грузія)

Лагун Микола Іванович –
голова наглядової ради ПАТ "Дельта-банк"

Гулієв Вели Ельдар огли –
голова правління БАТ "Парабанк" (Азербайджан)

Урсу Думитру –
голова Асоціації банків Молдови

Лауреати IV Всеукраїнського конкурсу "Пані банкір-2012"

Арбузова Валентина Іванівна –
голова правління
ПАТ "Всеукраїнський банк розвитку",
гран-прі конкурсу

Якіменко Олена Анатоліївна –
голова правління ПАТ "Златобанк"

Топка Лариса Володимирівна –
заступник голови правління
ПАТ "Європейський газовий банк"

Шневська Світлана Петрівна –
директор департаменту
обслуговування клієнтів ПАТ "Укрінбанк"

Вітаємо!/

Дмитро Гриджук — "Фінансист року — 2012"

У Києві відбулося урочисте нагородження переможців загальнонаціональної програми "Людина року". Ось уже 17 років поспіль члени Вищої академічної ради та Генеральної дирекції однойменної програми обирають кращих з-поміж тих достойників, котрі конкретними справами засвідчили невичерпність власного творчого та інтелектуального потенціалу. Популярний рейтинг традиційно проходить під гаслом "Нехай осяє священний вогонь Прометей неодоленне прагнення людини досягти високої мети!" і постійно розширює горизонти свого впливу на позитивний розвиток суспільного життя.

Цьогоріч програма "Людина року-2012" збагатилася ще однією номінацією — "За високий стиль життя". Її започаткували, аби відзначати непересічних особистостей, чіє коріння з України і хто здобув у прагненні досягти високої мети авторитет за кордоном. Володарем нової премії став уславлений російський кіноактор, народний артист СРСР Василь Лановий — син українських селян із села Стримба, що на Одещині. Рятуючись від голоду, вони перебралися до Москви, де й народився майбутній геній екрана.

Відзнаку переможцю вручає
голова правління Укросоцбанку Борис Тимонькін.

Незважаючи на погодні катаклізми, цьогорічна церемонія нагородження зібрала в Національному палаці "Україна" не лише переможців і лауреатів, а й широке коло шанувальників конкурсу, котрі приходять зустрітися зі своїми кумирами — визначними діячами гуманітарної сфери та економіки.

Цілком закономірно володарем титулу "Фінансист року" став відомий в Україні банкір, заслужений економіст України, давній автор нашого журналу, голова правління ПАТ "КБ "Хрещатик" Дмитро Гриджук. Непростим був шлях сходження на вершину визнання у коломийського юнака, котрий вступив у п'ятнадцять років до Одеського економічного технікуму. Згодом успішно закінчив фінансово-економічний факультет Одеського

Дмитро Гриджук — "Фінансист року".

інституту народного господарства. Успіхи і наполеглива праця — два постійних і незмінних супутники Дмитра Миколайовича на життєвому шляху. У травні 2000 року він очолив правління банку "Хрещатик" і за кілька років вивів фінансову установу в число кращих у вітчизняній банківській сфері.

Голова правління
ПАТ "Банк "Русский стандарт"
Ігор Дорошенко.

Голова правління
ПАТ "АСТРА-банк"
Михайло Власенко.

Звання лауреатів загальноукраїнського рейтингу в номінації "Фінансист року" здобули голова правління ПАТ "АСТРА-банк" Михайло Власенко та голова правління ПАТ "Банк "Русский стандарт" Ігор Дорошенко.

Щиро вітаємо переможців і лауреатів популярного рейтингу "Людина року-2012" та зичимо нових здобутків і перемог на ниві утвердження національної гідності й розбудови демократичної Української держави!

Олександр Засць,
"Вісник НБУ".

Фото Владислава Негребецького
та з архіву проекту.

44

ВІСНИК НБУ, КВІТЕНЬ 2013

Дмитро Гладких

Кандидат економічних наук, доцент

Ключові показники діяльності банків України за підсумками 2012 року

Пропонуємо увазі читачів уже традиційний аналіз підсумків діяльності банківської системи України за попередній рік. Наш багаторічний постійний оглядач на основі розгорнутої статистичної інформації про структуру активів, зобов'язань, власного капіталу, прибутки і збитки банків України за станом на 01.01.2013 р., що була опублікована в третьому номері журналу "Вісник НБУ", розглядає найвищі та найнижчі значення основних показників у цілому по банківській системі та в розрізі окремих банків і викладає результати свого дослідження у формі таблиць із супровідними авторськими коментарями.

Слід зазначити, що високі або низькі значення тих чи інших показників ще не є ознакою надійності або наявності проблем у діяльності конкретного банку. Проте вони можуть стати приводом для ретельнішого аналізу окремих банками обраної стратегії і тактики, стилю і методів власної роботи. Також зауважуємо, що даний експрес-аналіз відображає точку зору автора і не є офіційною оцінкою діяльності банків з боку Національного банку України.

Обираючи або змінюючи банк, його клієнти (юридичні і фізичні особи, вкладники) керуються переважно або іміджевими мотивами (відомий бренд, реклама, наявність іноземних акціонерів тощо), або ціновими (високі ставки за депозитами, привабливі тарифи на розрахунково-касове обслуговування, вигідні пропозиції кредитування).

Водночас відкриті офіційні джерела (Офіційне інтернет-представництво Національного банку України, журнал "Вісник НБУ") містять достатній обсяг звітної інформації про будь-який банк, що дає змогу самостійно у загальних рисах визначити основні напрями його діяльності, темпи зростання або скорочення різних видів активно-пасивних операцій, якість активів і кредитного портфеля, рівень залежності від коштів населення, прибутковість, збалансованість структури активів, залучених коштів і капіталу. Отже, самостійно і значною мірою достовірно визначити його надійність на найближчу перспективу.

У третьому номері журналу за 2013 рік опубліковано структуру активів,

зобов'язань, власного капіталу, дані про прибутки і збитки банків України за станом на 01.01.2013 р. На нашу думку, ці дані потребують додаткового аналізу як по банківській системі в цілому, так і щодо окремих банків.

З огляду на те, що згадана статистика описує 175 банківських установ, навести значення всіх коефіцієнтів для кожного банку в межах однієї статті неможливо. Тому зосередимо увагу лише на тих значеннях, які стосуються банківської системи в цілому та окремих банків, показники котрих суттєво відхиляються у той чи інший бік від середніх.

На базі відкритих джерел можна розрахувати кілька десятків показників діяльності будь-якого банку. Проте у цій статті розглянемо 18 найважливіших і найпростіших для розрахунку.

1. Динаміка активів за звітний період. Якщо вся банківська система і абсолютна більшість банків за звітний рік демонструє зростання обсягів активів, то їх скорочення у певному банку може бути спричинене різними факторами, у тому числі об'єктивними і вагомими, проте потребує додат-

кового аналізу і прояснення.

2. Питома вага кредитного портфеля у структурі активів. Кредитування — традиційне і здебільшого головне джерело банківських доходів. Проте конкретний банк може бути новоствореним і ще не сформувати значного обсягу кредитного портфеля, а може свідомо надавати перевагу міжбанківським активним операціям, інвестиціям у цінні папери чи інші фінансові інструменти. Отже, цей показник дає змогу визначити, чи є кредитування основним напрямом діяльності банку.

3. Питома вага кредитів юридичних і фізичних осіб у структурі кредитного портфеля дає підстави визначити перелік банків, які орієнтуються на кредитування відповідно підприємств і населення.

4. Динаміка кредитного портфеля за звітний період. Скорочення кредитного портфеля само по собі не є негативним показником, адже може свідчити про планове погашення стандартних кредитів або про списання проблемних кредитів за рахунок страхового резерву. Натомість зростання обсягів кредитного портфеля окремих банків

на тлі загального його скорочення у банківській системі є позитивним сигналом, що свідчить про наявність у даного банку вільних ресурсів і бажання ефективно їх розміщувати.

5. **Питома вага цінних паперів у структурі** активів банківської системи в останні роки не перевищує 10%. Проте існують цілком надійні, ефективні і прибуткові банки, які з різних причин мають вагому частку активів, розміщених у вигляді як державних, так і корпоративних цінних паперів.

6. **Питома вага основних засобів і нематеріальних активів у структурі активів** останніми роками не перевищує 5% від загальних активів банківської системи України і сама по собі не є однозначно позитивною чи негативною ознакою. Існують банки, котрі свідомо розміщують свої відділення в орендованих приміщеннях, аби мати змогу оперативного їх закрити в разі потреби. Інші банки, навпаки, купують приміщення для нових відділень, щоб не залежати від примх орендодавців, цінних коливань на ринку офісної нерухомості та економити на майбутніх витратах на оренду. Слід також враховувати низьку ліквідність основних фондів даного призначення, принаймні тривалий термін їх реалізації.

7. **Питома вага інших активів у структурі активів** також є одним із показників ефективності управління банківською установою. Адже чим менше значення цього показника, тим меншою є відносна частка активів, що не приносять дохід.

8. **Відношення сформованих страхових резервів під кредитні операції до кредитного портфеля та відношення резервів під активні операції до активів** на звітну дату. Чим меншим є значення цих показників (безумовно, якщо банк адекватно оцінює якість власних активів і своєчасно та у повному обсязі формує страхові резерви), тим "якісніші" його активи, зокрема, кредити, тим краще почувається банк. І навпаки.

9. **Питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань** характеризує напрям діяльності банківської установи у сфері залучення пасивів, її орієнтацію на корпоративний чи роздрібний бізнес (населення).

10. **Питома вага коштів населення в структурі зобов'язань** свідчить про рівень залежності банку від достатньої динамічних і схильних до зміни банку вкладників.

11. **Динаміка вкладів населення за звітний період** є яскравим показником привабливості банку з погляду роздрібних клієнтів.

12. **Абсолютний розмір власного капіталу** є найголовнішим окремо взятим показником "здоров'я" та надійності банку, адже капітал є "подушкою безпеки" і захистом від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників як для самого банку, так і для його клієнтів.

13. **Динаміка власного капіталу за звітний період.** Останніми роками на рівні банківської системи в цілому відбувається зростання обсягів власного капіталу. Отже, скорочення капіталу певного конкретного банку є негативним сигналом і потребує додаткового аналізу причин такої динаміки.

14. **Абсолютний розмір поточного прибутку** є одним із головних показників діяльності банку. За результатами останніх років переважна більшість банків мала додатне значення цього показника.

15. **Прибутковість активів за звітний період** визначається як відношення поточного прибутку до середньої суми активів за звітний період. Характеризує ефективність використання активів і не залежить безпосередньо від їх розміру.

16. **Прибутковість капіталу за звітний період** визначається як відношення поточного прибутку до середньої суми власного капіталу за звітний період. Характеризує ефективність використання власних коштів банку і не залежить безпосередньо від їх обсягу.

17. **Питома вага статутного капіталу у власному капіталі** свідчить про наявність (відсутність) значного обсягу прибутку минулих років, прибутку поточного року та різних видів резервів як складових капіталу, отже, про загальну ефективність діяльності. Якщо банк не є новоствореним, частка статутного капіталу в структурі власного капіталу повинна поступово зменшуватися.

18. **Обсяг витрат на сплату податку на прибуток** опосередковано характеризує прибутковість банку та ступінь його участі у формуванні податкової частини доходів консолідованого державного бюджету.

Отже, першим із названих нами показників, що характеризують фінансовий стан банківської установи, є **динаміка активів за звітний період**.

Стосовно банківської системи в цілому, то за 2012 рік абсолютне зрос-

Таблиця 1. Динаміка активів окремих банків України за підсумками 2012 року

Зростання обсягів активів (≥ 1 млрд. грн.)		
Назва банку	Сума зростання, тис. грн.	Відносне зростання, %
Приватбанк	27 310 239	19
Укресімбанк	12 845 443	17
Ощадбанк	12 027 058	16
Дочірній банк Сбербанку Росії	10 093 411	60
Дельта-банк	6 626 052	29
Креді Агріколь-банк	6 284 129	91
ВіЕйБі-банк	4 154 321	46
Всеукраїнський банк розвитку	3 298 925	229
Промінвестбанк	3 157 127	8
ДІВІ-банк	3 060 104	281
Укргазбанк	2 839 761	16
Авант-банк	2 559 452	213
Златобанк	1 993 144	62
Імексбанк	1 795 580	25
Банк "3/4"	1 783 962	52
Фідобанк	1 708 992	53
Терра-банк	1 638 388	56
Дойче-банк ДБУ	1 601 950	356
"Хрещатик"	1 450 630	20
Укрбізнесбанк	1 393 820	45
"Восток"	1 335 325	340
"Русский стандарт"	1 275 331	88
Укрінбанк	1 096 660	27
Південкомбанк	1 016 234	22
Зменшення обсягів активів (≥ 10%)		
Назва банку	Відносне зменшення, %	Сума зменшення, тис. грн.
Сведбанк	-61	-5 115 280
"Український капітал"	-54	-520 572
"Центр"	-48	-141 905
Профінбанк	-46	-154 673
АПЕКС-банк	-40	-515 546
"Таврика"	-40	-1 732 036
Катеринославський комерційний банк	-33	-337 002
Комерційний індустріальний банк	-32	-103 173
Фінексбанк	-32	-126 410
Інтеграл-банк	-28	-702 833
"Укоопспілка"	-27	-114 416
Піреус-банк МКБ	-26	-1 075 827
БМ-банк	-25	-841 020
Фольксбанк	-24	-701 049
Укрсіббанк	-21	-6 979 795
Ерсте банк	-20	-1 973 162
"Союз"	-20	-899 103
Перший український міжнародний банк	-19	-6 636 247
"Форум"	-17	-1 806 854
Актив-банк	-17	-576 979
Укргазпромбанк	-16	-179 203
Експобанк	-13	-293 264
Місто-банк	-13	-234 104
Міжнародний інвестиційний банк	-13	-229 667
Артем-банк	-12	-43 642
Унікомбанк	-11	-63 917
ОТП-банк	-11	-2 469 734
"Контракт"	-11	-69 646
Правекс-банк	-11	-624 960
Брокбізнесбанк	-11	-2 012 548
"Траст-капітал"	-10	-47 384
"Велес"	-10	-16 531
Марфін-банк	-10	-437 412

тання обсягів активів становило 73 млрд. грн., або 7% (для порівняння: за 2011 рік цей показник становив 112 млрд. грн., або 12%).

На нашу думку, в разі зростання цього показника його значення доцільно аналізувати передусім з урахуванням абсолютних сум, а в разі зменшення — відносних. Відповідні дані наведено в таблиці 1.

Зростання обсягів активів окремого банку протягом звітного періоду само собою ще не є критерієм його високої надійності й привабливості для інвесторів і вкладників. До речі, як і зниження (зрозуміло, що йдеться лише про незначні відносні коливання цього показника). Значно важливішою є спроможність банку ефективно використовувати наявні активи. Тому доцільно розглянути структуру активів.

Питома вага кредитного портфеля у структурі активів визначає основний напрям діяльності банку, адже розподіляє всі банки на ті, що спрямовані на кредитування кінцевого позичальника, і ті, які надають перевагу іншим видам активних операцій (міжбанківським кредитам, цінним паперам тощо).

Таблиця 2 містить перелік банків, які мають гранично великі та гранично малі значення цього показника порівняно з середнім рівнем по банківській системі, що на 01.01.2013 р. становив 62% (на 01.01.2012 р. — 77%).

Надмірно високе значення показника питомої ваги кредитного портфеля в структурі активів не завжди є свідченням орієнтації банку переважно на кредитні операції. Іноді це також може бути наслідком суттєвих фінансових негараздів у банківській установі (наприклад, якщо більшість кредитів — сумнівні до повернення, а всі ліквідні активи вже витрачено на виконання платіжних вимог клієнтів).

Відповідно надмірно низька питома вага кредитів у структурі активів може свідчити про домінування в ній не міжбанківських кредитів і державних цінних паперів, а основних засобів, дебіторської заборгованості, нарахованих, але не отриманих доходів або інших складових, які не приносять банку доходів.

Співвідношення **питомої ваги кредитів юридичних осіб і кредитів фізичних осіб у структурі кредитного портфеля** дає підстави скласти перелік банків, що орієнтуються на кредитування відповідно підприємств чи населення.

Таблиця 2. Питома вага кредитного портфеля в активах окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи зі значним розміром кредитного портфеля (≥ 80%)	Значення показника, %
“Таврика”	98
Унікомбанк	97
“Аксіома”	94
ДІВІ-банк	94
“Конкорд”	93
Катеринославський комерційний банк	91
“Столичний”	88
“Велес”	88
Імексбанк	88
“Національні інвестиції”	87
Європромбанк	86
“Русский стандарт”	84
Фортуна-банк	84
“Аркада”	84
Промекобанк	83
“Український фінансовий світ”	83
Європейський банк раціонального фінансування	83
Кредитпромбанк	83
Інтеркредитбанк	82
“Восток”	82
Брокбізнесбанк	82
“Фінанси та кредит”	82
“Фінансова ініціатива”	81
“Грант”	81
“Золоті ворота”	80
Банківські установи з незначним розміром кредитного портфеля (≤ 40%)	Значення показника, %
Альпарі-банк	0
Дойче-банк ДБУ	1
Профінбанк	1
“Фінансовий партнер”	3
Родовід-банк	3
Банк “3/4”	7
“Фамільний”	11
Діапазон-максимум-банк	15
Український банк реконструкції та розвитку	17
Фідобанк	21
БТА-банк	21
Авант-банк	22
ТММ-банк	23
Інтеграл-банк	26
Міський комерційний банк	27
“Глобус”	27
Фінексбанк	27
Східно-промисловий банк	28
Комерційний індустріальний банк	31
Артем-банк	32
“Київ”	33
Терра-банк	36
Сітібанк	36
Єврогазбанк	37
Мотор-банк	37
“Даніель”	37
“ТК-кредит”	38
Євробанк	39
Прайм-банк	40
“Український капітал”	40

Таблиця 3. Питома вага кредитів фізичних осіб у кредитному портфелі окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи зі значним обсягом кредитного портфеля фізичних осіб (≥ 30% наданих кредитів)	Значення показника, %
“Ренесанс-капітал”	100
Профінбанк	100
“Фамільний”	99
Платинум-банк	99
“Русский стандарт”	96
Ідея-банк	96
Банк “3/4”	76
Акцент-банк	73
АСТРА-банк	65
Старокиївський банк	63
Правекс-банк	62
Укрсиббанк	58
“Траст”	57
Укрсоцбанк	53
Дельта-банк	51
“Надра”	49
Фідобанк	42
АПЕКС-банк	42
Універсал-банк	42
Ерсте банк	40
Родовід-банк	40
Прокредит-банк	36
ОТП-банк	35
Фольксбанк	35
Кредобанк	33
Банк Кіпру	33
Актив-банк	33
Артем-банк	32
“Український капітал”	31
Укрбудінвестбанк	31
“Капітал”	30
Експрес-банк	30
Банківські установи з незначним обсягом кредитного портфеля фізичних осіб (≤ 1% наданих кредитів)	
“Київ”	
Фортуна-банк	
Інтеркредитбанк	
“Союз”	
“Січ”	
ІНГ-банк Україна	
“Восток”	
Кредитвестбанк	
Класик-банк	
Південкомбанк	
Європромбанк	
“Фінансова ініціатива”	
Інтербанк	
“Софійський”	
“Центр”	
Промінвестбанк	
“Преміум”	
“Аксіома”	
Унікомбанк	
Меліор-банк	
“Народний капітал”	
“Велес”	
Катеринославський комерційний банк	
“Конкорд”	
ДІВІ-банк	
Дойче-банк ДБУ	
СЕБ-корпоративний банк	

Таблиця 4. Динаміка кредитного портфеля окремих банків України протягом 2012 року

Банки, які збільшили обсяг кредитного портфеля на ≥ 300 млн. грн.	Абсолютне зростання, тис. грн.	Відносне зростання, %
Дочірній банк Сбербанку Росії	4 774 588	31
Креді Агриколь-банк	3 939 559	71
ДІВІ-банк	3 592 580	1 160
Всеукраїнський банк розвитку	1 789 288	195
Златобанк	1 470 770	58
ВІЕІБІ-банк	1 200 798	19
"Русский стандарт"	1 175 106	105
Імексбанк	1 161 882	17
"Восток"	1 067 979	300
ІНГ-банк Україна	809 951	10
Укрбізнесбанк	718 707	32
ТАС-комбанк	500 535	50
Ідея-банк	477 565	41
Терра-банк	475 843	42
Фортуна-банк	415 770	27
Брокбізнесбанк	359 656	3
Укрінбанк	340 881	12
Міський комерційний банк	339 524	68
Фінбанк	328 743	26
Мегабанк	316 822	9
Єврогазбанк	300 171	43
Банки, які зменшили обсяг кредитного портфеля на ≥ 20%	Відносне зменшення, %	Абсолютне зменшення, тис. грн.
Профінбанк	-99	-207 588
Родовід-банк	-93	-4 085 300
Сведбанк	-74	-6 434 946
"Київ"	-61	-1 491 439
Діапазон-максимум-банк	-56	-85 697
"Фамільний"	-55	-23 556
Фідобанк	-47	-907 131
Укргазбанк	-46	-7 538 215
Катеринославський комерційний банк	-45	-507 437
Дойче-банк ДБУ	-45	-12 215
БТА-банк	-45	-1 005 877
Східно-промисловий банк	-44	-35 900
Піреус-банк МКБ	-43	-1 168 559
Марфін-банк	-43	-1 359 485
"Форум"	-42	-4 721 877
"Альянс"	-39	-37 639
Західкомбанк	-39	-381 455
ТММ-банк	-38	-30 563
Унікредит-банк	-37	-1 691 885
"Український капітал"	-37	-104 126
Укросоцбанк	-36	-13 562 620
Укрсибанк	-34	-8 061 110
Правекс-банк	-33	-1 698 714
БМ-банк	-32	-892 209
Кредит-Європа-банк	-31	-350 265
Унікомбанк	-31	-223 776
Ерсте банк	-30	-1 538 673
ВТБ-банк	-29	-9 608 447
Універсал-банк	-28	-1 596 417
ОТП-банк	-27	-5 495 441
"Укоопспілка"	-27	-73 669
Інтеграл-банк	-27	-170 978
Альфа-банк	-26	-6 187 840
"Велес"	-26	-45 819
"Даніель"	-26	-179 943
"Петрокомерц-Україна"	-25	-163 743
Артем-банк	-25	-34 889
Укресімбанк	-23	-12 330 868
Актив-банк	-23	-626 790
"Союз"	-22	-753 294
Експобанк	-22	-333 773
"Таврика"	-21	-672 645
Акцент-банк	-20	-250 695

Таблиця 5. Питома вага цінних паперів та інвестицій у структурі активів окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи, що мають значні інвестиції у цінні папери (≥ 10%)	Значення показника, %
"Фінансовий партнер"	41
Фідобанк	40
Інтербанк	32
Сітібанк	31
"Фамільний"	29
АСТРА-банк	28
Укргазбанк	25
"Петрокомерц-Україна"	25
Укрбудінвестбанк	24
"Даніель"	24
Кредит-Європа-банк	24
Укресімбанк	23
Євробанк	22
Терра-банк	21
Артем-банк	21
"Стандарт"	20
Перший банк	19
Ерсте банк	19
"Меркурій"	17
"Хрещатик"	16
Кредобанк	16
Всеукраїнський банк розвитку	16
Ощадбанк	15
Легбанк	15
Універсал-банк	14
"Богуслав"	13
ТММ-банк	13
"Український капітал"	13
Південкомбанк	12
Перший український міжнародний банк	12
Мета-банк	11
Індустріалбанк	11
Єврогазбанк	11
Промислово-фінансовий банк	11
Класик-банк	11
ОТП-банк	10
"Фінансова ініціатива"	10
Дойче-банк ДБУ	10

Таблиця 3 містить перелік банків, які мають гранично велику та гранично малу питому вагу кредитів населення в кредитному портфелі порівняно з середнім рівнем по банківській системі, що на 01.01.2013 р. дорівнював 19% (за станом на 01.01.2012 р. — 24%). Виходячи з цього, частка кредитів підприємств у середньому по банківській системі становила 81% (на 01.01.2012 р. — 76%).

Наступний показник, який характеризує ділову активність банку і на який хотілося б звернути увагу, — *динаміка кредитного портфеля за звітний період*.

Обсяг кредитного портфеля банківської системи в цілому за 2012 рік скоротився на 119 млрд. грн., або на 15% (за 2011 рік було зафіксовано зростання на 63 млрд. грн., або на 8%). У таблиці 4 наведено перелік

банків, які найсуттєвіше збільшили і зменшили обсяги свого кредитного портфеля.

Український фондовий ринок останніми роками з багатьох причин перебуває у досить нестабільному та пригніченому стані. Особливо це стосується корпоративного сегмента цього ринку. На нашу думку, саме тому *питома вага цінних паперів у структурі активів* банківської системи в цілому за станом на 01.01.2013 р. становила лише 8.5% (за станом на 01.01.2012 р. цей показник дорівнював 9.2%), що свідчить про низьку зацікавленість більшості банків у здійсненні цього виду активних операцій. Водночас є банки, які з різних причин мають вагомому частку активів, розміщених у вигляді як державних, так і корпоративних цінних паперів. Таблиця 5 містить перелік цих банків.

Питома вага основних засобів і нематеріальних активів у структурі активів (див. таблицю 6) сама по собі не є однозначно позитивною чи негативною ознакою фінансової стабільності банківської установи, проте, аналізуючи показники діяльності банку, варто враховувати низьку ліквідність основних фондів даного призначення, принаймні тривалий термін їх реалізації. Середнє значення цього показника для всієї банківської системи за станом на 01.01.2013 р. дорівнювало 3.5% (на 01.01.2012 р. — 3.7%).

Питома вага інших активів у структурі активів є одним із показників ефективності управління банківською установою. Адже чим меншим є значення цього показника, тим менша відносна частка активів, що не приносять доходу.

Таблиця 7 містить перелік банківських установ, які мають найбільші значення даного коефіцієнта, з урахуванням того, що середнє значення цього показника для всієї банківської системи на 01.01.2013 р. дорівнювало 0.4% (за станом на 01.01.2012 р. — 1.1%).

Серед коефіцієнтів, що описують якість активів, найбільш показовими, на нашу думку, є *відношення сформованих страхових резервів під кредитні операції до кредитного портфеля та відношення резервів під активні операції до активів* на звітну дату.

Якщо припустити, що всі банки адекватно оцінюють якість власних активів і своєчасно та у повному обсязі формують страхові резерви, то чим меншими є значення цих показників, тим краще почувається той чи

Таблиця 6. Питома вага основних засобів та нематеріальних активів у структурі активів окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи зі значним обсягом основних фондів (≥ 10%)	Значення показника, %
Східно-промисловий банк	32
Профінбанк	27
"Укооспілька"	19
Український банк реконструкції та розвитку	19
Агрокомбанк	17
"Фамільний"	17
"Земельний капітал"	16
БТА-банк	15
"Київ"	15
"Український капітал"	14
Полікомбанк	14
"Аркада"	13
Правекс-банк	13
ТММ-банк	13
Укркомунбанк	13
Старокиївський банк	13
Кредобанк	12
"Народний капітал"	12
"Траст"	11
Полтава-банк	11
Єврогазбанк	10
Банківські установи з незначним обсягом основних фондів (≤ 1%)	
"Фінансовий партнер"	
Кредит-Європа-банк	
Банк інвестицій та заощаджень	
"Софійський"	
"Восток"	
"Новий"	
Сітібанк	
Унікредит-банк	
Авант-банк	
Унікомбанк	
БМ-банк	
"Петрокомерц-Україна"	
Златобанк	
Міжнародний інвестиційний банк	
"Фінанси та кредит"	
Артем-банк	
Кредитвестбанк	
Інтеграл-банк	
АПЕКС-банк	
"ТК-кредит"	
Інтербанк	
"Даніель"	
Сведбанк	
Південкомбанк	
Банк "3/4"	
"Траст-капітал"	
"Фінансова ініціатива"	
"Аксіома"	
ДІВІ-банк	
"Союз"	
"Таврика"	
Класик-банк	
Альпарі-банк	
ІНГ-банк Україна	
"Конкорд"	
Катеринославський комерційний банк	
"Національні інвестиції"	
Дойче-банк ДБУ	

Таблиця 7. Питома вага інших активів у структурі активів окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи зі значним обсягом інших активів (≥ 1% активів)	Значення показника, %
"Капітал"	5.6
Грін-банк	5.6
"Львів"	5.2
Артем-банк	4.2
Сведбанк	3.2
Полтава-банк	3.0
Старокиївський банк	2.7
"Морський"	2.2
Актабанк	2.1
"Контракт"	1.9
Південкомбанк	1.8
"Національний кредит"	1.5
Мотор-банк	1.5
Укркомунбанк	1.4
"Надра"	1.3
Перший інвестиційний банк	1.3
"Січ"	1.3
Діамант-банк	1.2
ОКСІ-банк	1.2
Кредобанк	1.2
БТА-банк	1.0
"Ренесанс-капітал"	1.0
Міський комерційний банк	1.0

інший банк. І навпаки.

За станом на 01.01.2013 р. відношення резервів під кредитні операції до кредитного портфеля для банківської системи в цілому становило 19%, відношення резервів під активні операції до активів – 12% (за станом на 01.01.2012 р. – відповідно 18% та 15%). Отже, таблиця 8 містить банки, що мають найвищі (негативні) значення названих показників.

Одним із показників, що характеризують напрям діяльності банківської установи у сфері залучення пасивів, є *питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань*. Значення цього показника для банківської системи в цілому за станом на 01.01.2013 р. становило 24% (без змін порівняно з показником на 01.01.2012 р.).

Надмірне (що прямує до 100%) значення цього співвідношення може бути як наслідком свідомої відмови від залучення банком відносно "дорогих" депозитів населення і міжбанківських кредитів, так і певною ознакою недовіри до даної кредитної установи з боку фізичних осіб та інших банків.

Незначне або нульове значення даного показника може бути наслідком як фінансових негараздів у певному банку, так і інших причин, що провокують повільне збільшення або зменшення клієнтських зобов'язань.

Таблиця 8. Відношення сформованих страхових резервів під активні операції до активів окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи зі значним обсягом сформованих страхових резервів під кредитні операції (≥ 20% кредитного портфеля)	Значення показника, %
Родовід-банк	1 355
"Київ"	169
Укргазбанк	63
"Преміум"	46
"Форум"	44
"Велес"	39
"Таврика"	39
Катеринославський комерційний банк	37
"Фамільний"	37
Укрсоцбанк	35
Сведбанк	35
Класик-банк	34
Фідобанк	33
Кредит-Європа-банк	32
Правекс-банк	31
Піреус-банк МКБ	30
Унікомбанк	30
Марфін-банк	29
"Ринкові технології"	28
Ерсте банк	28
ТММ-банк	27
Грін-банк	24
"Кліринговий дім"	24
Акцент-банк	24
"Аксіома"	24
ВТБ-банк	23
Укрексімбанк	23
ОТП-банк	23
Приватбанк	22
Перший український міжнародний банк	22
Унікредит-банк	21
Західкомбанк	21
"Надра"	21
"Фінансова ініціатива"	20
Ощадбанк	20
Кредитпромбанк	20
Банківські установи зі значним обсягом сформованих страхових резервів за всіма активними операціями (≥ 15% активів)	
Родовід-банк	86
"Київ"	57
"Таврика"	46
Катеринославський комерційний банк	38
"Велес"	34
"Форум"	34
Унікомбанк	29
Укргазбанк	29
Сведбанк	24
"Преміум"	24
"Аксіома"	24
"Ринкові технології"	23
Укрсоцбанк	22
Правекс-банк	20
Кредит-Європа-банк	20
Класик-банк	18
ОТП-банк	17
"Надра"	17
"Фінансова ініціатива"	17
Кредитпромбанк	16
ВТБ-банк	16
Грін-банк	16
Західкомбанк	15
Піреус-банк МКБ	15
Імексбанк	15
"Кліринговий дім"	15
Приватбанк	15

Таблиця 9. Питома вага заборгованості перед юридичними особами у структурі зобов'язань окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи зі значною часткою заборгованості перед підприємствами у структурі зобов'язань (≥ 50%)	Значення показника, %
Дойче-банк ДБУ	99
"Ринкові технології"	92
ДІВІ-банк	92
Сітібанк	92
Європейський банк раціонального фінансування	87
Катеринославський комерційний банк	86
Укрбудінвестбанк	85
"ТК-кредит"	84
"Фінансовий партнер"	83
Інтеркредитбанк	79
"Мотор-банк"	75
"Конкорд"	74
"Укоопспілка"	71
"Кліринговий дім"	69
Меліор-банк	67
"Центр"	64
"Богуслав"	61
Євробанк	56
Креді Агриколь-банк	56
Всеукраїнський банк розвитку	56
Фортуна-банк	54
"Новий"	53
"Софійський"	52
"Велес"	51
Радикал-банк	51
"Національні інвестиції"	50
Банківські установи з незначною часткою заборгованості перед підприємствами у структурі зобов'язань (≤ 10%)	Значення показника, %
Альпарі-банк	0
Грін-банк	0
Унікомбанк	1
Сведбанк	1
Банк "3/4"	2
"Ренесанс-капітал"	3
Родовід-банк	3
"Київ"	4
"Глобус"	5
"Траст"	5
БТА-банк	5
Промекономбанк	6
АПЕКС-банк	6
"Русский стандарт"	7
Піреус-банк МКБ	7
ТММ-банк	8
Діапазон-максимум-банк	10
Універсал-банк	10
Укргазбанк	10

Отже, таблиця 9 містить перелік банківських установ, що мають найбільшу і найменшу питому вагу коштів юридичних осіб (підприємств) у структурі залучених коштів.

Питома вага коштів населення в структурі зобов'язань є красномовним показником привабливості банку з точки зору роздрібних клієнтів. При цьому даний показник, за наявності

Таблиця 10. Вклади населення в структурі зобов'язань окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банківські установи зі значною питоною вагою вкладів населення у структурі зобов'язань (≥ 50%)	Значення показника, %	Значення показника, тис. грн.
Платинум-банк	77	2 543 682
Ідея-банк	72	1 435 014
"Таврика"	70	2 338 001
Промекономбанк	70	355 461
Мета-банк	68	443 120
ОКСІ-банк	67	138 995
Рада-банк	65	87 925
"Український фінансовий світ"	62	713 534
Перший інвестиційний банк	62	393 019
Правекс-банк	62	2 413 610
Легбанк	62	192 417
Європромбанк	61	277 453
Полікомбанк	60	171 803
Реал-банк	60	400 174
"Грант"	60	292 045
Актабанк	60	2 309 330
АСТРА-банк	60	399 978
"Київська Русь"	59	3 000 995
"Форум"	58	4 171 585
Старокиївський банк	57	264 380
Західномобанк	57	334 599
"Меркурій"	57	841 298
Брокбізнесбанк	56	7 911 615
Прокредит-банк	56	1 118 834
Приватбанк	56	85 864 910
Акцент-банк	55	887 237
"Демарк"	55	908 288
Експрес-банк	55	1 135 303
Унікомбанк	55	17 525
Укркомунбанк	55	250 754
"Український капітал"	55	176 537
АСВІО-банк	54	173 482
"Морський"	54	338 949
Регіон-банк	54	162 942
"Золоті ворота"	53	671 509
Енергобанк	53	760 912
ВІЕЙБІ-банк	53	6 410 252
"Січ"	53	116 714
Інвестбанк	53	194 976
Юнекс-банк	52	504 281
"Кредит-Дніпро"	52	4 051 523
Укргазпромбанк	52	389 884
Чорноморський банк розвитку та реконструкції	52	285 578
Експобанк	52	818 201
Комінвестбанк	52	353 260
Профінбанк	51	24 870
"Львів"	51	379 211
АвтоКРАЗ-банк	51	516 485
"Контракт"	51	231 589
"Столичний"	50	123 121
"Порто-Франко"	50	412 947
Кредобанк	50	1 947 262
Дельта-банк	50	13 352 496

відповідних даних, доцільно розглядати не лише за станом на звітну дату, а й у динаміці. Отже, таблиця 10 містить перелік банків, які найбільше залежать від цих вкладів або є лідерами на ринку депозитів населення.

Стосовно ж банківської системи в цілому, то за станом на 01.01.2013 р. питома вага коштів фізичних осіб у структурі зобов'язань усіх банків Укра-

Таблиця 11. Динаміка вкладів населення за 2012 рік

Банки – лідери із залучення вкладів населення (≥ 500 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.	Приріст, %
Приватбанк	15 616 094	22
Дельта-банк	5 192 014	64
Дочірній банк Сбербанку Росії	4 693 959	108
Ощадбанк	4 625 116	18
Укресімбанк	2 279 471	17
Альфа-банк	2 219 135	34
ВІЕЙБІ-банк	2 061 518	47
Перший український міжнародний банк	1 511 387	18
"Фінанси та кредит"	1 334 753	18
Імексбанк	1 027 213	51
ОТП-банк	1 010 139	22
Укрсоцбанк	961 334	9
Креді Агриколь-банк	932 920	40
Укргазбанк	912 280	21
Актабанк	850 004	58
ВТБ-банк	793 349	15
"Кредит-Дніпро"	747 907	23
"Фінансова ініціатива"	747 734	76
Златобанк	726 134	65
Терра-банк	679 812	93
Укрінбанк	644 224	44
"Восток"	599 736	7 118
Ідея-банк	593 583	71
Брокбізнесбанк	583 516	8
Міський комерційний банк	583 063	99
"Русский стандарт"	549 558	295
"Надра"	507 314	20
Ерсте банк	502 980	48
Банки, які суттєво скоротили обсяги вкладів населення (≥ 10%)	Приріст, %	Значення показника, тис. грн.
"Ринкові технології"	-99	-27 703
Сведбанк	-95	-73 894
ТММ-банк	-75	-27 496
Європейський банк раціонального фінансування	-68	-13 841
"Альянс"	-59	-638
Профінбанк	-56	-31 749
"Траст-капітал"	-53	-30 525
"Центр"	-53	-6 659
Східно-промисловий банк	-42	-8 370
ІНГ-банк Україна	-40	-6 927
Кредит-Європа-банк	-34	-11 472
"Народний капітал"	-30	-12 037
Артем-банк	-29	-30 993
Родовід-банк	-26	-13 211
"Київ"	-25	-148 829
Грін-банк	-25	-5 968
Промислово-фінансовий банк	-21	-10 464
Комерційний індустріальний банк	-21	-11 758
Інтербанк	-19	-21 353
Сітібанк	-19	-5 385
АСВІО-банк	-17	-35 997
"Форум"	-16	-817 373
"Укоопспілка"	-11	-5 971
"Фамільний"	-11	-626
Кредитпромбанк	-11	-587 091
Промінвестбанк	-11	-945 211
Експрес-банк	-10	-129 641
Фінексбанк	-10	-6 924

їни становила 39% (на 01.01.2012 р. – 35%).

Натомість таблиця 11 містить перелік банків, які мають найбільш по-

Таблиця 12. Обсяг власного капіталу окремих банків України на 01.01.2013 р.

Банки з найбільшим обсягом балансового капіталу (≥ 1 млрд. грн.)	Значення показника, тис. грн.
Приватбанк	18 300 761
Ощадбанк	18 118 147
Укрексімбанк	17 856 194
Укрсоцбанк	7 657 085
Райффайзен-банк "Аваль"	6 346 028
Промінвестбанк	5 273 397
Перший український міжнародний банк	4 214 831
Альфа-банк	4 099 882
ВТБ-банк	4 050 855
"Надра"	4 029 926
Укргазбанк	3 814 550
Родовід-банк	3 646 896
ОТП-банк	3 488 303
Дочірній банк Сбербанку Росії	3 100 593
Дельта-банк	3 010 265
Брокбізнесбанк	2 919 052
Укрсиббанк	2 628 830
ІНГ-банк Україна	2 092 620
Кредитпромбанк	2 065 927
"Фінансова ініціатива"	1 908 961
"Фінанси та кредит"	1 883 466
"Південний"	1 636 514
Креді Агриколь-банк	1 556 782
БТА-банк	1 542 226
"Форум"	1 475 709
Ерсте банк	1 409 759
Правекс-банк	1 262 707
Імексбанк	1 232 142
ВіЕйБі-банк	1 200 011
АСТРА-банк	1 145 306
Фідобанк	1 141 523
Банки з найменшим обсягом балансового капіталу (≤ 100 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
"Таврика"	-670 739
Кредит-оптима-банк	68 466
Інтербанк	69 535
"Альянс"	72 209
"Траст"	81 777
Український банк реконструкції та розвитку	82 740
"Народний капітал"	83 664
"Фамільний"	84 445
Регіон-банк	85 288
Грін-банк	88 800
"Траст-капітал"	90 612
Прайм-банк	91 964
"Національний кредит"	93 555
Чорноморський банк розвитку та реконструкції	93 573
Артем-банк	94 855
"Новий"	95 515
Акордбанк	99 367

Таблиця 13. Динаміка обсягів власного капіталу окремих банків України за 2012 рік

Банки, що суттєво збільшили обсяг власного капіталу (≥ 100 млн. грн.)	Абсолютне зростання, тис. грн.	Відносне зростання, %
Дельта-банк	1 560 729	108
Приватбанк	1 553 783	9
Укрсиббанк	1 369 903	109
Укрсоцбанк	1 049 312	16
Укргазбанк	1 010 446	36
Дочірній банк Сбербанку Росії	885 732	40
ВіЕйБі-банк	867 596	261
Креді Агриколь-банк	793 051	104
Фідобанк	682 699	149
Брокбізнесбанк	537 177	23
Ощадбанк	471 168	3
ДІВІ-банк	468 979	372
ІНГ-банк Україна	388 390	23
Терра-банк	307 728	116
Авант-банк	231 700	255
Правекс-банк	202 383	19
Ерсте банк	197 925	16
Промінвестбанк	191 509	4
Перший український міжнародний банк	184 911	5
"Ринкові технології"	180 835	150
"Хрещатик"	153 661	28
Імексбанк	153 293	14
Універсал-банк	145 946	32
"Аксіома"	131 559	92
Реал-банк	129 935	104
Укрексімбанк	127 153	1
Укрбізнесбанк	124 627	50
"Фінанси та кредит"	104 633	6
Марфін-банк	102 990	20
Банки, обсяг власного капіталу яких зменшився	Відносне зниження, %	Абсолютне зниження, тис. грн.
"Таврика"	-281	-1 041 780
Сведбанк	-74	-707 290
Кредобанк	-17	-123 436
БМ-банк	-16	-46 038
Український професійний банк	-5	-34 807
ОКСІ-банк	-4	-4 808
Актив-банк	-3	-17 176
Кредитпромбанк	-3	-62 978
"Ренесанс-капітал"	-3	-6 110
Кредит-Європа-банк	-3	-12 722
"Союз"	-2	-6 104
Радикал-банк	-1	-1 697
"Форум"	-1	-15 432
БТА-банк	-1	-15 262
АПЕКС-банк	-0.9	-1 708
"Кредит-Дніпро"	-0.7	-4 272
"ТК-кредит"	-0.5	-916
Юнекс-банк	-0.2	-844
"Київ"	-0.2	-1 877
ВТБ-банк	-0.1	-5 792

Таблиця 14. Поточний прибуток (збиток) окремих банків України за підсумками 2012 року

Банківські установи зі значним розміром поточного прибутку (≥ 10 млн. грн.)	Значення показника, тис. грн.
Приватбанк	1 532 760
Укргазбанк	1 100 254
ВТБ-банк	951 404
Ощадбанк	565 825
ІНГ-банк Україна	552 362
Сітібанк	484 023
Дочірній банк Сбербанку Росії	410 073
Креді Агриколь-банк	408 502
Перший український міжнародний банк	271 199
ОТП-банк	261 527
Промінвестбанк	224 766
Укрексімбанк	159 732
Дельта-банк	97 858
Фідобанк	91 323
АСТРА-банк	78 526
Фольксбанк	66 444
Укрсиббанк	65 187
Піреус-банк МКБ	60 920
"Південний"	55 551
Унікредит-банк	54 041
Прокредит-банк	48 093
Український професійний банк	48 093
Експрес-банк	45 790
Банк Кіпру	40 690
"Хрещатик"	38 129
"Кліринговий дім"	37 996
Альфа-банк	36 251
Дойче-банк ДБУ	35 949
Райффайзен-банк "Аваль"	33 847
Всеукраїнський банк розвитку	29 760
"Український фінансовий світ"	27 862
ТАС-комбанк	26 166
Укрбізнесбанк	24 627
"Петрокомерц-Україна"	23 104
"Глобус"	18 006
Полтава-банк	17 613
"Русский стандарт"	15 030
Мотор-банк	14 917
СЕБ-корпоративний банк	13 748
Місто-банк	12 701
"Національний кредит"	12 607
Кредитвестбанк	11 240
Міжнародний інвестиційний банк	10 854
Укрінбанк	10 539
Індустріалбанк	10 440
Банківські установи, які мають поточні збитки	Значення показника, тис. грн.
"Таврика"	-1 093 202
Сведбанк	-527 275
Ерсте банк	-466 363
Правекс-банк	-302 285
Універсал-банк	-272 599
ВіЕйБі-банк	-232 404
БМ-банк	-206 244
БТА-банк	-103 573
Кредобанк	-61 025
Профінбанк	-51 050
Кредитпромбанк	-48 866
Експобанк	-40 362
Енергобанк	-29 401
Родовід-банк	-10 593
"Український капітал"	-7 943
Фінбанк	-6 773
Український банк реконструкції та розвитку	-6 744
Агрокомбанк	-1 765
ТММ-банк	-1 363

зитивну чи негативну динаміку вкладів населення за 2012 рік. При цьому слід зауважити, що для банківської системи в цілому за 2012 рік зростання коштів населення становило 59 млрд. грн., або 19%.

Абсолютний розмір власного капіталу є чи не найголовнішим окремо взятим показником "здоров'я" та надій-

ності банку. За 2012 рік власний капітал банківського сектору економіки зріс (очевидно, за рахунок активного формування страхових резервів і наявності поточного прибутку) на 15 млрд. грн., або на 9%, і на 01.01.2013 р. становив 170 млрд. грн. Нагадаємо, що за 2011 рік відбулося зростання капіталу на рівні 18 млрд. грн., або 13%.

Таблиці 12 і 13 містять перелік банківських установ, котрі мають

найбільший і найменший обсяги власного капіталу, і банків, які демонструють найкращу та найгіршу динаміку його зростання.

Абсолютний розмір поточного прибутку (див. таблицю 14) є одним із головних показників діяльності будь-якого суб'єкта підприємництва. За результатами 2012 року абсолютна більшість (156) вітчизняних банків мала додатне значення цього показника, поточні збитки констатували лише 19 банківських установ. Порівняймо: за результатами 2011 року прибуткових банків було 144, збиткових – 31.

Що ж до банківської системи в цілому, то значення прибутку за минулий рік для неї становить 4.9 млрд. грн. При цьому за 2011 рік прибуток був від'ємним (збиток) і становив –7.7 млрд. грн. Додатковим негативним чинником для подальшого розвитку банківської системи є **непокри- тий збиток** попередніх років у розмірі 50.9 млрд. грн.

Прибутковість активів за звітний

Таблиця 15. Прибутковість активів окремих банків України за підсумками 2012 року	
Банківські установи, що мають прибутковість активів $\geq 1.0\%$ за рік	Значення показника, тис. грн.
Сітібанк	9.0
Укргазбанк	5.6
ІНГ-банк Україна	5.0
Мотор-банк	4.5
АСТРА-банк	4.4
Креді Агриколь-банк	4.1
Кредитвестбанк	3.1
"Центр"	3.0
Дойче-банк ДБУ	2.9
СЕБ-корпоративний банк	2.8
ВТБ-банк	2.7
Фольксбанк	2.6
"Петрокомерц-Україна"	2.4
"Український фінансовий світ"	2.3
Фідобанк	2.2
Прокредит-банк	2.1
Східно-промисловий банк	1.9
Дочірній банк Сбербанку Росії	1.9
Експрес-банк	1.8
Піреус-банк МКБ	1.7
Банк Кіпру	1.5
Український професійний банк	1.4
Полтава-банк	1.4
Інвестбанк	1.3
Мета-банк	1.2
ОТП-банк	1.2
Промислово-фінансовий банк	1.2
Прайм-банк	1.2
ТАС-комбанк	1.1
"Ренесанс-капітал"	1.1
"Кліринговий дім"	1.1
"Національний кредит"	1.0
"Глобус"	1.0
Фінексбанк	1.0
Приватбанк	1.0
Всеукраїнський банк розвитку	1.0

Таблиця 16. Прибутковість капіталу окремих банків України за 2012 рік	
Банківські установи, що мають прибутковість капіталу $\geq 5\%$ за рік	Значення показника, %
Сітібанк	58.7
Креді Агриколь-банк	35.2
Укргазбанк	33.2
ІНГ-банк Україна	29.1
"Національний кредит"	26.7
ВТБ-банк	23.5
Дойче-банк ДБУ	20.2
Прокредит-банк	17.5
"Петрокомерц-Україна"	16.2
Дочірній банк Сбербанку Росії	15.4
Фольксбанк	14.9
"Український фінансовий світ"	12.6
Фідобанк	11.4
Мотор-банк	11.3
Кредитвестбанк	11.0
Експрес-банк	10.7
Піреус-банк МКБ	10.5
СЕБ-корпоративний банк	10.4
"Русский стандарт"	10.3
ТАС-комбанк	10.3
Міжнародний інвестиційний банк	10.3
Приватбанк	8.7
"Глобус"	8.7
Всеукраїнський банк розвитку	8.6
Укрбізнесбанк	7.9
Полтава-банк	7.9
Український професійний банк	7.8
Мета-банк	7.7
ОТП-банк	7.6
АСТРА-банк	7.0
"Кліринговий дім"	6.9
Перший український міжнародний банк	6.6
Інвестбанк	6.2
"Хрещатик"	6.1
Унікредит-банк	5.8
Банк Кіпру	5.7
"Центр"	5.5

період визначається як відношення поточного прибутку до середньої суми активів за звітний період. Значення цього показника за 2012 рік для банківської системи в цілому дорівнює 0.4%.

Що ж до окремих банківських установ, які мають найбільші значення даного показника, то відповідні дані наведено в таблиці 15.

Прибутковість капіталу за звітний період визначається як відношення поточного прибутку до середньої суми власного капіталу за звітний період. Значення цього показника за 2012 рік для банківської системи в цілому становить 3.0%.

Показник **питомої ваги статутного капіталу у власному капіталі банку** можна оцінювати неоднозначно. З одного боку, статутний капітал, що формується з акціонерного або приватного капіталу шляхом емісії акцій чи за рахунок внесків засновників, є основною частиною капіталу як за розмірами, так і за значенням. Адже чим більший ста-

Таблиця 17. Питома вага статутного капіталу у власному капіталі окремих банків України на 01.01.2013 р.	
Банківські установи з незначною питомою вагою статутного фонду у власному капіталі ($\leq 60\%$)	Значення показника, %
Сітібанк	8
Укрсоцбанк	24
Мета-банк	29
Полтава-банк	30
ІНГ-банк Україна	35
ТММ-банк	41
Полікомбанк	44
Райффайзен-банк "Аваль"	47
Старокиївський банк	51
Фортуна-банк	51
Інтербанк	52
Укргазпромбанк	52
Укрінбанк	52
"Укоопспілка"	53
"Кредит-Дніпро"	53
Експрес-банк	56
Актив-банк	57
"Південний"	58
"Траст-капітал"	59
Реал-банк	59
Фідобанк	59
Ідея-банк	60
Банківські установи з надмірною питомою вагою статутного фонду у власному капіталі ($\geq 100\%$)	Значення показника, %
"Київ"	457
"Форум"	402
Родовід-банк	339
Кредобанк	321
Піреус-банк МКБ	266
Укргазбанк	262
БМ-банк	236
"Петрокомерц-Україна"	220
ВіЕйБі-банк	196
Універсал-банк	193
"Львів"	180
"Новий"	157
Український банк реконструкції та розвитку	143
ВТБ-банк	134
Кредитпромбанк	128
Експобанк	128
"Національний кредит"	122
Енергобанк	119
"Хрещатик"	118
Дойче-банк ДБУ	117
"Золоті ворота"	115
Альфа-банк	113
"Фінанси та кредит"	111
Дочірній банк Сбербанку Росії	109
Прокредит-банк	107
"Русский стандарт"	103
Фінексбанк	102
Кредит-Європа-банк	102
"Капітал"	101
Промінвестбанк	100
Радикал-банк	100
"Фінансовий партнер"	100
Інтеркредитбанк	100
Альпарі-банк	100
"Софійський"	100
Меліор-банк	100
"Ринкові технології"	100

тутний капітал – тим більше ризиків беруть на себе власники банку, відповідно чим менший статутний капітал

Таблиця 18. Банки, які сплатили до бюджету найбільші (≥ 5 млн. грн.) суми податку на прибуток протягом 2012 року

Назва банку	Сума податку на прибуток, тис. грн.
Приватбанк	261 884
Райффайзен-банк "Аваль"	207 942
ІНГ-банк Україна	147 803
Укрексімбанк	132 661
Перший український міжнародний банк	121 673
Дочірній банк Сбербанку Росії	121 411
Креді Агріколь-банк	118 030
Укрсоцбанк	42 701
Сітібанк	39 876
Укргазбанк	37 854
Альфа-банк	28 935
Експрес-банк	25 717
Піреус-банк МКБ	21 493
"Південний"	19 402
Прокредит-банк	19 291
"Кредит-Дніпро"	18 782
Дельта-банк	17 136
Всеукраїнський банк розвитку	16 911
Фольксбанк	16 518
Платинум-банк	15 605
Ощадбанк	15 060
Ерсте банк	14 985
"Ренесанс-капітал"	13 191
"Кліринговий дім"	12 335
Банк "З/4"	12 006
ОТП-банк	11 378
Унікредит-банк	10 487
Укрбізнесбанк	9 633
ВТБ-банк	9 442
Український професійний банк	9 216
СЕБ-корпоративний банк	9 180
Індустріалбанк	8 620
Мотор-банк	7 606
Родовід-банк	6 897
"Русский стандарт"	6 564
"Національні інвестиції"	5 247
Полтава-банк	5 190
Ідея-банк	5 068

— тим менше вони ризикують, перекладаючи ризики на кредиторів банку. Проте в процесі розвитку банку статут-

ний фонд може перестати відігравати вирішальне значення в ролі постійної частки капіталу, отже, його питома вага у власному капіталі поступово зменшується. Натомість у разі успішного функціонування банк "нарощує м'язи" у вигляді зростання прибутку минулих років, поточного року та різних видів резервів.

В Україні ця тенденція підсилюється тією обставиною, що банки практично не сплачують дивіденди в грошовій формі. Отже, залучати нових акціонерів зі значними обсягами інвестицій банкам досить важко.

Таким чином, чим меншою є питома вага статутного капіталу у власному капіталі банку, тим, за інших рівних умов, краще. Це свідчить про те, що банк самостійно, без суттєвої допомоги акціонерів, веде прибуткову діяльність і формує достатні обсяги резервів.

Значення даного показника для банківської системи в цілому за станом на 01.01.2013 р. дорівнювало 104% (на 01.01.2012 р. — 111%), що можна пояснити накопиченим збитком минулих років. Таблиця 17 містить перелік банків, котрі мають найбільші й найменші значення даного коефіцієнта. При цьому слід зазначити, що величина показника вище 100% свідчить про те, що сума прибутку за звітний рік, прибутку минулих років, страхових резервів та інших складових власного капіталу є від'ємною величиною, отже, розмір статутного фонду перевищує розмір власного капіталу. Натомість значення коефіцієнта на рівні 100% також може свідчити про те, що банк — новостворений і за минулий рік просто не встиг накопичити значного обсягу прибутку та резервів як складових капіталу. Йдеться, зокрема,

про банки "Фінансовий партнер", "Софійський", "Меліор-банк", "Альпарі-банк".

Банк, як і будь-яка інша комерційна структура, що працює з метою отримання максимального прибутку в інтересах своїх власників, повинен щоквартально сплачувати податок на прибуток. Обсяг *витрат на сплату податку на прибуток* усієї банківської системи за 2012 рік становив 379 млн. грн. (за 2011 рік — 1.2 млрд. грн.).

Отже, таблиця 18 містить перелік банків, які сплатили до бюджету найбільші (≥ 5 млн. грн.) суми податку на прибуток протягом 2012 року.

ВИСНОВКИ

1. Рішення про співпрацю з тим чи іншим банком, безумовно, має прийматися з урахуванням всебічного аналізу об'єктивних показників його діяльності.

2. Аналіз структури балансу і звітних даних банку — лише один з етапів його діагностики. Наприклад, незначний поточний прибуток може бути наслідком не лише низького рівня доходів (що свідчить про погане управління активами), а й високого рівня витрат (що може бути зумовлено активним залученням депозитів, формуванням страхових резервів під нові кредити, високим рівнем заробітної плати тощо). І навпаки, середні значення описаних вище показників не гарантують, що в банку все гаразд.

3. Жоден з описаних показників сам по собі, безвідносно до інших, не є остаточним свідченням стабільності чи негараздів у тій чи іншій банківській установі.

Інформація з першоджерел

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у лютому 2013 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
Запорізька область					
Публічне акціонерне товариство "МетаБанк"	ПАТ	75 838 523.10	12.07.1993 р.	182	м. Запоріжжя, просп. Металургів, 30

Банки, включені до Державного реєстру банків у лютому 2013 р.

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК "ЮНІСОН"	ПАТ	123 331 000	08.02.2013 р.	344	м. Київ, просп. Науки, 30-а

¹ "Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків" опубліковано у "Віснику НБУ" № 2, 2013 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.

Дослідження/

Сергій Козьменко

Проректор Державного
вищого навчального закладу
"Українська академія банківської справи
Національного банку України",
доктор економічних наук
E-mail: kozmenko@uabs.edu.ua

Тарас Савченко

Доцент Державного
вищого навчального закладу
"Українська академія банківської справи
Національного банку України",
кандидат економічних наук
E-mail: tar-savchenko@yandex.ua

Формування експліцитного правила монетарної політики для національної економіки

У статті досліджено наукові підходи до впровадження експліцитного правила монетарної політики в Україні. Визначено етапи розробки монетарного правила та обґрунтовано базову форму монетарного правила для України.

In the article discussed are scientific approaches to the introduction of the explicit monetary rule in Ukraine. Determined are stages of the monetary rule development; grounded is the basic form of monetary rule for Ukraine.

Ключові слова: правила монетарної політики, центральний банк, грошово-кредитна політика.

Key words: monetary policy rules, central bank, monetary policy.

ДОЦІЛЬНІСТЬ І СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА МОДЕЛЬ РОЗРОБКИ ЕКСПЛІЦИТНОГО МОНЕТАРНОГО ПРАВИЛА ДЛЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Найвідомішим правилом монетарної політики (monetary policy rule) вважається правило Тейлора, вперше сформульоване професором Стенфордського університету Джоном Тейлором (John Taylor) у 1993 році [1, 2]. До основних форм правила Тейлора можна віднести модифікації: Лоренса Бола (Laurence Ball) [3], Річарда Кларіди (Richard H. Clarida) [6, 7], Петерса Амоса (Peters Amos) [8]. Інші науковці в другій

половині 1990-х років та на початку XXI ст. також активно вивчали напрями розробки та вдосконалення монетарних правил [4, 5]. (У цій статті терміни "правило монетарної політики", "монетарне правило", "правило політики" та "правило" вживатимуться як тотожні). Монетарні правила активно використовують центральні банки Канади [9], Угорщини [10], України [11, 12] та інших держав.

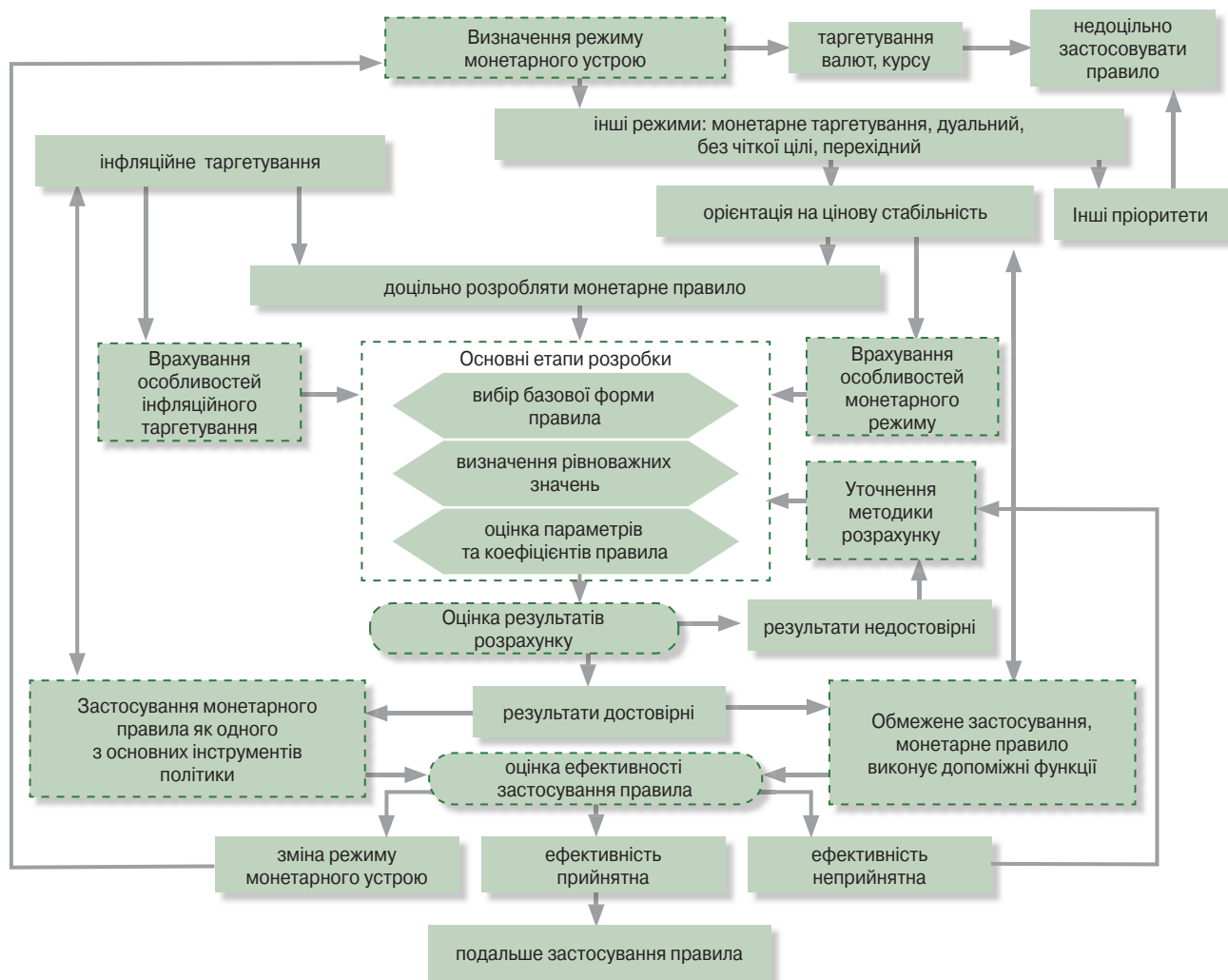
Джон Тейлор визначав [2, 13] правило монетарної політики як опис (формалізований графічно, формулою або числовими значеннями) способу застосування інструментів монетарної політики залежно від динаміки економічних параметрів. Це

визначення пояснює зміст експліцитного монетарного правила, яке застосовується центральним банком.

Нами розроблено структурно-логічну модель формування експліцитного монетарного правила (див. схему).

Як видно зі схеми, спочатку передбачається дослідження режиму монетарного устрою. Слід зазначити, що професор Олександр Петрик [28], який займається цією проблемою, виділив такі основні режими монетарного устрою: монетарне таргетування, таргетування обмінного курсу, режим без чіткого визначення проміжної цілі та з підтриманням дуального мандата в довгостроковому періоді, інфляційне таргетування. Резуль-

Схема. Структурно-логічна модель розробки експліцитного правила монетарної політики

тати досліджень зарубіжного досвіду розробки та застосування монетарних правил свідчать, що повноцінне використання даних правил доцільне лише за умови впровадження режиму інфляційного таргетування.

Джон Тейлор визначає п'ять основних проблем, вирішення яких дасть змогу застосовувати правила монетарної політики в країнах із ринком, що формується [13]: впровадження інфляційного таргетування; значення обмінного курсу при формуванні монетарного правила; вибір інструментів для монетарного правила (відсоткова ставка або монетарні агрегати); рівень формалізації правила; врахування розвитку ринку довгострокових боргових цінних паперів. На нашу думку, перші дві проблеми визначають методологію розробки монетарних правил, тоді як останні три – переважно стосуються методичних аспектів розробки правил монетарної політики.

Таким чином, ключовою перед-

умовою використання монетарного правила є впровадження режиму інфляційного таргетування. Після внесення 09.07.2010 р. змін до закону "Про Національний банк України" пріоритетною ціллю НБУ є досягнення та підтримка цінової стабільності у державі. Внесення зазначених змін до нормативних актів та до Меморандуму з МВФ [14] засвідчили стратегічну орієнтацію України на реформування власної монетарної політики щодо впровадження режиму інфляційного таргетування. На нинішньому етапі монетарний устрій України можна охарактеризувати як "перехідний із орієнтацією на цінову стабільність". Тобто відбувається перехід від таргетування валютного курсу до таргетування інфляції. Отже, доцільно розробляти експліцитне монетарне правило, однак доки не буде повністю впроваджено режим інфляційного таргетування, воно матиме обмежену сферу застосування.

На нашу думку, впровадження ін-

ших режимів монетарної політики (крім таргетування валютного курсу), коли однією з пріоритетних цілей монетарної політики є досягнення цінової стабільності, також створює умови для обмеженого застосування монетарних правил. Це засвідчує досвід США. Стратегічна ціль монетарної політики Федеральної резервної системи формулюється досить широко: збільшення виробництва, досягнення максимальної зайнятості, забезпечення стійких цін, формування помірних довгострокових процентних ставок. Із другого боку, найвідоміше експліцитне монетарне правило було розроблене американським дослідником Джоном Тейлором на основі ретроспективного аналізу макроекономічних даних США. Таким чином, незважаючи на те, що цінова стабільність є лише однією з цілей монетарної політики США, ця країна має великий досвід розробки та застосування монетарних правил. Отже, проблема розроб-

ки експліцитного монетарного правила є досить актуальною та набула практичного значення для України.

Існує два підходи щодо визначення параметрів та оцінки коефіцієнтів монетарних правил. Перший підхід передбачає формування системи рівнянь, що описують трансмісійний механізм монетарної політики або функціонування економіки в цілому. Монетарне правило використовується як складова цієї моделі, відповідно його коефіцієнти та параметри будуть формуватись у процесі розробки і застосування моделі в цілому. У такому випадку говорять, що монетарне правило застосовується центральним банком імпліцитно (невиражено) як одне з рівнянь моделі. Іншим варіантом реалізації першого підходу є використання моделі для визначення коефіцієнтів монетарного правила, яке застосовуватиметься експліцитно. Тобто передбачається формування простого монетарного правила поза межами моделі, яке безпосередньо використовуватиметься центральним банком для оцінки доцільності зміни способу застосування інструментів монетарної політики.

Другий підхід ґрунтується на розробці багатофакторної регресії, що пов'язуватиме ключовий параметр монетарної політики, для якого розробляється правило (базову ставку або грошовий агрегат), із певними макроекономічними показниками (інфляція, розрив ВВП, обмінний курс, швидкість обігу грошей). Причому ключовий параметр монетарної політики виконуватиме роль результативної ознаки, а макроекономічні показники – факторних ознак. У цьому випадку оцінка коефіцієнтів та параметрів правила ґрунтується на застосуванні методу звичайних найменших квадратів (ordinary least squares) [5]. Такий підхід також передбачає формування експліцитного монетарного правила.

Імпліцитні правила політики характеризуються складнішою формою та методикою розрахунку їх параметрів. Фахівцями Національного банку України розроблено квартальну прогностичну модель трансмісійного механізму монетарної політики в Україні [11, 12]. У цій моделі імпліцитно використовувалося модифіковане правило Тейлора. Однак ми вважаємо за доцільне розробити спрощене експліцитне правило політики. Впровадження експліцитного правила надасть переваги від його безпосеред-

нього використання здебільшого у плані підвищення ефективності комунікаційної політики Національного банку та формування раціональних очікувань у суб'єктів грошового ринку. Переваги відходу від виключно дискреційної монетарної політики до політики, що передбачає часткову орієнтацію на експліцитні монетарні правила, досить ґрунтовно розглянуто у працях [1, 9].

НБУ спробував запровадити експліцитне монетарне правило для облікової ставки у 2001 році. У результаті було затверджене Тимчасове положення “Про визначення Національним банком України процентних ставок за своїми операціями” [15]. Цей документ скасовано у серпні 2004 року [16].

Як видно зі схеми, після підтвердження доцільності розробки монетарного правила переходимо до його безпосереднього формування. Нами виділено три ключові етапи розробки правила монетарної політики: 1) обґрунтування базової форми правила; 2) розрахунок рівноважних значень параметрів, що включаються у правило; 3) визначення параметрів, що доцільно включати у правило. Надалі матеріал статті викладатиметься у розрізі зазначених вище етапів.

ВИЗНАЧЕННЯ БАЗОВОЇ ФОРМИ ПРАВИЛА

Вибір базової форми монетарного правила повинен здійснюватися на основі врахування відповідного зарубіжного досвіду. Основною проблемою при визначенні базової форми правила є вибір ключового інструменту монетарної політики, для якого розробляється правило. Світовий досвід свідчить, що для визначення базової відсоткової ставки центрального банку переважно застосовуються монетарні правила. Однак науковці зазначають, що за недостатньо ефективної роботи процентного каналу трансмісійного механізму монетарне правило може розроблятися для визначення рівноважної (оптимальної) динаміки грошових агрегатів [2, 3, 13].

Представники Національного банку України у своїх дослідженнях [11, 18, 19] постійно наголошують на недостатній ефективності процентного каналу трансмісійного механізму в Україні, яка проявляється у відсутності реакції (або реакції зі значними лагами, що унеможливають ефективне за-

стосування процентної політики) ставок оптових та роздрібних сегментів грошового ринку на зміну базових ставок НБУ. Зокрема, за результатами аналізу функціонування процентного каналу трансмісійного механізму в умовах фінансової кризи фахівці Національного банку дійшли висновку, що офіційні ставки НБУ (облікова та середньозважена за всіма інструментами рефінансування) істотно не впливають на ставки міжбанківського ринку. Дослідники роблять висновок щодо наявності розриву в дії процентного каналу трансмісійного механізму в Україні вже на першій фазі передачі монетарного імпульсу. Також виявлено вплив зростання облікової ставки НБУ на зростання ставок за кредитами та депозитами з лагом більше 11 місяців. На нашу думку, цей лаг нівелює навіть слабкий вплив базової ставки на динаміку ставок роздрібного грошового ринку. Протягом року (величина лагу) на динаміку ставок впливає значна кількість різноманітних факторів (макроекономічних, політичних, соціальних, внутрішньобанківських і т. д.), внаслідок чого вплив зміни базової ставки НБУ складно виокремити й практично неможливо використовувати на практиці.

Подібні висновки за результатами дослідження функціонування процентного каналу в передкризовий період 2000–2007 років також наводяться у монографії [18]. Зокрема в ній зазначається, що вплив облікової ставки НБУ, як і інших процентних ставок, на ставки міжбанківського кредитного ринку статистично незначущий. Отже, дослідники роблять висновок щодо мінімального впливу Національного банку на інфляцію через інструменти процентної політики.

Враховуючи зазначене вище, видається доцільним на нинішньому етапі розвитку монетарної політики в Україні розробляти монетарне правило для грошових агрегатів. Варто зазначити, що в пункті 14 Меморандуму України з МВФ про економічну та фінансову політику (надалі – Меморандум) [14] зазначається: “...В міру відновлення фінансової системи України та підвищення ефективності механізмів трансмісії монетарна політика поступово переорієнтовуватиметься на використання процентної ставки як основного інструменту монетарної політики...”. Таким чином, у середньостроковій перспективі, можливо, будуть сформовані передумови для розробки правила монетарної по-

літики для базової відсоткової ставки.

Національний банк України перманентно використовує таргетування монетарних агрегатів як проміжний орієнтир монетарної політики. Цільові рівні динаміки монетарних агрегатів часто визначаються в Основних засадах грошово-кредитної політики. Отже, підтверджується доцільність розробки правила політики для монетарних агрегатів на поточному етапі розвитку грошово-кредитної політики.

Потрібно зазначити, що монетарні правила для грошової маси були розроблені раніше, ніж монетарні правила для процентних ставок. Правило постійного темпу приросту грошової маси (constant growth rate rule) ще у 1950-х роках сформулював М.Фрідмен (M.Friedman). Мілтон Фрідмен обґрунтував доцільність використання правил монетарної політики, спираючись на аргументи щодо складності реалізації дискреційної грошово-кредитної політики та враховуючи результати дослідження монетарної історії США. На його думку, неефективність дискреційної монетарної політики переважно зумовлюється наявністю лагів під час її реалізації: лагу спостереження, лагу рішень та лагу впливу. Також Мілтон Фрідмен провів дослідження монетарної історії США, акцентуючи на взаємозв'язках зміни грошової пропозиції з динамікою цін та реального ВВП. Зробивши висновок, що динаміка грошової маси істотно впливає на ключові макроекономічні параметри, він запропонував підтримувати фіксовані номінальні темпи приросту грошової маси в економіці (за розрахунками автора, для

економіки США темпи приросту грошової маси повинні були становити 2% на рік). Аналітична форма монетарного правила Фрідмена наведена у формулі 1 [4]:

$$\Delta m = \pi + \Delta q - \Delta v, \quad (1)$$

де Δm — темп приросту пропозиції грошей;

Δq — темп приросту реального ВВП;

Δv — темп приросту швидкості обігу грошей;

π — темп приросту рівня інфляції.

Усі показники формули 1 для приведення їх у порівняльний вигляд наводяться у темпах приросту. Мілтон Фрідмен вважав, що на основі рівняння 1 можна визначити постійний темп приросту грошової маси, використовуючи для розрахунків такі показники, як цільовий приріст рівня інфляції, приріст потенційного (рівноважного) реального ВВП, обраний тренд зміни швидкості обігу грошей. Варто зазначити, що це правило ґрунтується на рівнянні обміну (Equation of exchange), запропонованому Ірвінгом Фішером (Irving Fisher) (формула 2):

$$M \times V = P \times Y, \quad (2)$$

де M — грошова маса;

V — швидкість обігу грошей;

P — рівень цін;

Y — реальний ВВП.

Едвард Нельсон (Edward Nelson) на основі порівняльного аналізу правил Тейлора та Фрідмена зробив висновок щодо подібності поглядів авторів цих правил на механізм функціонування економіки [5].

Наступне правило монетарної політики, яке ґрунтується на використанні грошових агрегатів, було запро-

поноване у 1988 році Бенетом МакКаламом (Bennett McCallum) [20, 21]. Його можна розглядати як результат діалектичного розвитку правила постійного темпу приросту грошової маси Фрідмена. Правило МакКалама має такий аналітичний вигляд (формула 3):

$$\Delta m = \Delta x^* - \Delta v - \phi_{\Delta x} (\Delta x - \Delta x^*), \quad (3)$$

де Δm — темп приросту пропозиції грошей;

$\Delta x^* = \pi^* + \Delta q^*$ темп приросту рівноважного номінального ВВП;

Δv — темп приросту швидкості грошей;

Δx — темп приросту номінального ВВП;

$\phi_{\Delta x}$ — константа.

Застосовуючи це правило, Бенет МакКалам довів, що ефективність монетарної політики США могла бути набагато вищою. Ця теза передусім стосувалася 1930-х та 1970-х років, коли ФРС допустила найбільші помилки у монетарному регулюванні.

Незважаючи на фундаментальний характер зв'язку між грошовою масою та рівнем цін (формула 2), існує багато чинників, що визначають силу, напрям та форму такого зв'язку. До них можна віднести: рівень монетизації, швидкість обігу грошей, структуру каналів емісії грошової маси, попит на гроші, частку готівки в структурі грошової маси і т. д. Розглянемо динаміку деяких показників, що впливають на параметри взаємозв'язку грошової маси та цінової динаміки в Україні (див. таблицю 1).

За результатами розрахунку показників, наведених у таблиці 1, а також аналізу їх динаміки протягом 2002–

Таблиця 1. Основні показники, що визначають характер зв'язку між динамікою грошової маси та макроекономічними параметрами в Україні

№ п/п	Показники	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
1	Грошовий агрегат МЗ на кінець періоду, млн. грн.	63 896	95 043	125 801	194 071	261 063	396 156	515 727	487 298	597 872	685 515
2	Коефіцієнт зростання МЗ	–	1.49	1.32	1.54	1.35	1.52	1.30	0.94	1.23	1.15
3	Грошовий агрегат МЗ середній за період, млн. грн.	54 826	78 917	113 744	157 616	218 704	314 474	451 316	472 678	537 017	645 322
4	Швидкість обігу грошей (р.9/р.3)	4.12	3.39	3.03	2.80	2.49	2.29	2.10	1.93	2.02	2.04
5	Коефіцієнт зростання швидкості обігу грошей	–	0.82	0.90	0.92	0.89	0.92	0.92	0.92	1.04	1.01
6	Грошова база, млн. грн.	30 808	40 089	53 763	82 760	97 214	141 901	186 671	194 965	225 692	239 885
7	Коефіцієнт зростання грошової бази	–	1.30	1.34	1.54	1.17	1.46	1.32	1.04	1.16	1.06
8	Грошовий мультиплікатор (р.1/р.6)	2.07	2.37	2.34	2.34	2.69	2.79	2.76	2.50	2.65	2.86
9	Номінальний ВВП, млн. грн.	225 810	267 344	345 113	441 452	544 153	720 731	948 056	913 345	1 082 569	1 316 600
10	Рівень монетизації, (р.1/р.9), %	28.3	35.6	36.5	44.0	48.0	55.0	54.4	53.4	55.2	52.1
11	Коефіцієнт зростання монетизації	–	1.26	1.03	1.21	1.09	1.15	0.99	0.98	1.04	0.94
12	Дефлятор ВВП, %	105.1	108.0	115.1	124.5	114.8	122.7	128.6	113.0	113.8	115.7
13	Реальний ВВП, млн. грн.	214 853	247 541	299 838	354 580	474 001	587 393	737 213	808 270	951 291	1 137 943
14	Коефіцієнт зростання реального ВВП	–	1.10	1.12	1.03	1.07	1.08	1.02	0.85	1.04	1.05
15	Індекс споживчих цін, %	99.4	108.2	112.3	110.3	111.6	116.6	122.3	112.3	109.1	104.6
16	Офіційні резервні активи, млн. дол. США	4 469	6 943	9 714.78	19 390.6	22 358	32 479	31 543	26 505	34 576	31 795
17	Коефіцієнт зростання офіційних резервів	–	1.55	1.40	2.00	1.15	1.45	0.97	0.84	1.30	0.92

Джерело: власні розрахунки на основі статистичних даних офіційного сайту НБУ.

2011 років, сформульовано кілька висновків, що істотно впливають на зв'язок грошової маси та цінової динаміки. По-перше, значення показників монетизації, грошового мультиплікатора та швидкості обігу грошей, починаючи з 2006–2007 років, наблизилися до їх рівноважних рівнів (див. таблицю 1), що спричинить поступове відновлення тіснішого зв'язку між зростанням грошової маси та ціновою динамікою в Україні. Детальніше обґрунтування нашого висновку щодо наближення цих показників до їх рівноважних значень наведено у монографії Т.Савченка [17]. По-друге, можна зробити висновки щодо подібності динаміки офіційних резервів і показників зростання грошової маси та грошової бази протягом досліджуваного періоду. Отже, інтервенції на валютному ринку України були основним каналом емісії грошової маси протягом досліджуваного періоду. По-третє, аналіз показників, наведених у таблиці 1, свідчить про досить складну форму зв'язку між динамікою грошової маси та ціновою динамікою, що значною мірою зумовлюється ефективністю функціонування окремих каналів трансмісійного механізму в Україні.

ОЦІНКА РІВНОВАЖНИХ ЗНАЧЕНЬ ПАРАМЕТРІВ, ЩО ВКЛЮЧАЮТЬСЯ У МОНЕТАРНЕ ПРАВИЛО

Одним із найточніших та найпоширеніших методів оцінки рівноважних значень макроекономічних індикаторів є фільтр Ходріка-Прескотта (Hodrick-Prescott Filter), який активно застосовується дослідниками для визначення рівноважної динаміки параметрів, що включаються у монетарне правило [2, 4, 9]. Класичний підхід до його застосування зумовлює певні труднощі для практичних розрахунків. Якщо відомі лише вхідні значення часового ряду, то знайти його складові звичайними математичними методами досить складно. Тому реалізація класичного підходу до застосування фільтра передбачає формування додаткової оптимізаційної задачі з певними обмеженнями, що вирішується у декілька етапів. Приклад реалізації класичного підходу з використанням фільтра Ходріка-Прескотта з додатковими обмеженнями та застосуванням VAR-моделей наведено у праці фахівців департаменту економічного аналізу та

прогнозування НБУ [22].

З метою вирішення зазначених проблем розроблено різні модифікації фільтра Ходріка-Прескотта. Для оцінки рівноважних рівнів номінального та реального ВВП ми застосуємо модифікований фільтр Ходріка-Прескотта, який запропоновано південнокорейськими дослідниками [23]. Цей підхід також використовується фахівцями Світового банку [24]. У загальному вигляді модифіковану модель фільтра можна представити так (формула 4):

$$y_T = (\lambda \times F + I_T) \times g_T, \quad (4)$$

де y_T – вхідний (незгладжений) часовий ряд;

g_T – трендова (згладжена) складова ряду;

λ – параметр згладжування відхилень трендової складової;

I_T – одинична матриця розмірності $T \times T$ (квадратна матриця довжини вхідного ряду);

F – спеціальна матриця відхилень трендових показників.

Потрібно зазначити, що матриця F є симетричною та була визначена на основі статистичного підбору. Вона має стандартний вигляд для будь-яких вхідних часових рядів, що досліджуються.

Виходячи з формули 4, трендова й циклічна компоненти можуть бути розраховані на основі таких рівнянь (формула 5):

$$g_T = (\lambda \times F + I_T)^{-1} \times y_T;$$

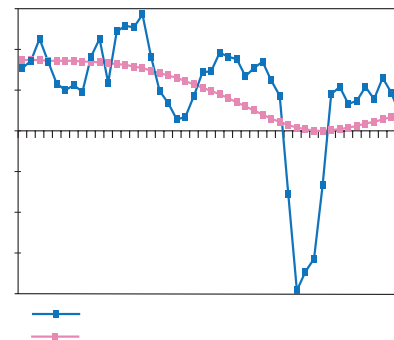
$$c_T = y_T \ominus g_T. \quad (5)$$

Таким чином, застосовуючи фільтр Ходріка-Прескотта, можемо дослідити будь-який вхідний часовий ряд на наявність циклічної компоненти і трендової (рівноважної) складової. Отримані результати доцільно застосовувати для прогнозування поворотних точок економічних циклів, у кореляційно-регресійному аналізі виявлених тенденцій, а також для формування економіко-математичних моделей, які передбачають використання рівноважних значень макроекономічних показників.

Враховуючи розглянуті вище аспекти, проведемо дослідження темпів приросту реального ВВП України за період із першого кварталу 2001 року до першого кварталу 2012 року. Для дослідження використані статистичні дані сайту НБУ [25]. Результати застосування фільтра для зазначеного вище часового ряду наведено на графіку.

Потрібно зазначити, що в контек-

Графік. Згладжена (трендова) складова квартальних темпів приросту реального ВВП України за період із 01.01.2001 р. до 01.04.2012 р., частки одиниці

сті формування монетарного правила нас передусім цікавить трендова (рівноважна) складова макроекономічних параметрів. Відповідно до правила політики для грошової маси Бенета МакКалама (формула 3) одними з ключових параметрів є зміна рівноважного реального та номінального ВВП. Отримавши рівноважний (згладжений) часовий ряд реального ВВП (див. графік), ми також можемо спрогнозувати зміну цього показника в майбутньому на основі екстраполяції показників згладженого ряду. Крім того, можна визначити аналітичну функцію, що описує цей ряд із прийнятним рівнем достовірності та дослідити її. Способи використання отриманих рівноважних значень макроекономічних показників визначатимуться методикою їх включення у монетарне правило.

ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ, ЯКІ МОЖУТЬ БУТИ ВКЛЮЧЕНІ У МОНЕТАРНЕ ПРАВИЛО

Побудуємо багатофакторну регресію, яка пояснюватиме залежність фактичної динаміки грошової маси (результативний показник) від факторних ознак, що є складовими монетарного правила МакКалама: швидкість обігу грошей, рівноважний реальний ВВП, розрив номінального ВВП, рівень інфляції.

Відповідно до правила МакКалама (формула 3) всі показники використовуватимуться у формі квартальних темпів приросту до відповідного кварталу попереднього року. За результатами розрахунків за період із четвертого кварталу 2003-го до першого кварталу 2012 року (34 спостереження) отримана така багатофакторна регресійна модель (формула 6):

Таблиця 2. Статичні характеристики рівняння багатофакторної регресії

Показники	Значення показників					
Регресійна статистика						
Множинний R	0.947560663					
R-квадрат	0.897871211					
Нормований R-квадрат	0.887658332					
Стандартна помилка	0.055351462					
Спостереження	34					
Дисперсійний аналіз						
	df	SS	MS	F	Значущість F	
Регресія	3	0.808063173	0.269354391	87.91558349	5.84102E-15	
Залишок	30	0.091913531	0.003063784			
Усього	33	0.899976704				
Характеристика параметрів						
	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення	Нижні 95%	Верхні 95%
У-перетин	0.161956023	0.014760621	10.97216892	5.05071E-12	0.1318108	0.1921012
Змінна X 1	-1.100720162	0.142283919	-7.736082664	1.24649E-08	-1.3913026	-0.8101376
Змінна X 2	0.871250518	0.091066531	9.567186878	1.26906E-10	0.6852678	1.0572332
Змінна X 3	1.865530251	0.406867894	4.585100661	7.49785E-05	1.034595	2.6964653

(6)

де Δm – приріст пропозиції грошей (агрегат М3);

Δv – приріст швидкості обігу грошей;

Δx – приріст номінального ВВП;

Δx^* – приріст рівноважного номінального ВВП;

Δq^* – приріст рівноважного реального ВВП;

π – приріст рівня інфляції (індекс споживчих цін).

У цілому отримана регресійна залежність є значущою на рівні 0.95%. Значущими також є всі коефіцієнти (крім інфляції π). Побудова регресійної моделі з лагом за показником інфляції в 1 квартал поліпшує регресійну статистику, однак коефіцієнт показника інфляції залишається незначущим. Використання інших лідів (інфляційні очікування) та лагів (інерційність впливу інфляції) на економічно обґрунтованих інтервалах не призводить до поліпшення моделі.

На нашу думку, незначущий вплив індексу споживчих цін на динаміку грошової маси пояснюється тим, що аналіз проводився протягом 2004–2011 років, коли пріоритетна ціль НБУ (крім 2011 року) полягала у забезпеченні стабільності обмінного курсу, а основним каналом нарощування грошової маси були валютні інтервенції на міжбанківському валютному ринку. Як зазначалося вище, зміни до Закону України “Про Національний банк України” щодо визначення пріоритетної цілі НБУ – “підтримки цінової стабільності” – були внесені лише у липні 2010 року.

Таким чином, для підвищення

якості регресійної моделі виключимо з неї чинник інфляції. Підкреслимо, що для подальших досліджень, які проводитимуться не на ретроспективних даних, включення у монетарне правило показника споживчої інфляції як основного орієнтира грошово-кредитної політики, є доцільним. Після виключення чинника інфляції отримано таку регресійну модель (формула 7):

(7)

де Δm – приріст пропозиції грошей (агрегат М3);

Δv – приріст швидкості обігу грошей;

Δx – приріст номінального ВВП;
 Δx^* – приріст рівноважного номінального ВВП;

Δq^* – приріст рівноважного реального ВВП.

Регресійна статистика за цією моделлю наведена у таблиці 2. Проаналізувавши наведені дані, можемо зробити висновок, що модель у цілому, а також кожен із її коефіцієнтів є статистично значущою. Результати аналізу кореляційної матриці дають підстави для висновку щодо відсутності істотних зв'язків між факторними ознаками (відсутня мультиколінеарність). На основі розрахунку критерію Дарбіна-Уотсона отреблено висновок про відсутність автокореляції залишків регресійної моделі. Середня помилка апроксимації становить 4.3%, тоді як для економічних досліджень прийнятною є величина помилки до 10%. Таким чином, можна зробити висновок, що сформована нами багатофакторна модель є якісною та може використовуватися для

аналізу взаємозв'язків між її параметрами, а також для прогнозування.

Відповідно до теоретичних положень зростання швидкості обігу грошей (за інших рівних умов) повинно спричиняти зменшення приросту грошової маси. Отримана регресійна модель (формула 7) підтверджує наявність досить сильного зворотного зв'язку між цими показниками.

Найістотніший прямий вплив на динаміку грошової маси здійснює приріст реального ВВП. Удвічі менший прямий вплив на результативний показник спричиняє розрив ВВП ($\Delta x - \Delta x^*$). Даний показник використовується для визначення відхилення поточних рівнів ВВП від його рівноважної (згладженої) траєкторії. Теоретично між цим показником і грошовою масою (для перспективних правил монетарної політики) повинна існувати обернена залежність. Тобто центральному банку доцільно проводити антициклічну грошово-кредитну політику, інтенсивніше нарощуючи грошову масу протягом періодів низького зростання або спаду ВВП, та помірно збільшувати або скорочувати обсяг грошової маси протягом піків зростання ВВП, що відображають ефект “перегріву” економіки. У монетарному правилі, розрахованому на ретроспективних даних для економіки України, між розривом ВВП та динамікою грошової маси є пряма залежність, що зумовлюється відсутністю антициклічної монетарної політики за досліджуваній період.

Протягом 2000–2005 років проциклічна політика НБУ була виправдана і сприяла урівноваженню параметрів грошового ринку та забезпечувала високі темпи зростання реального

ВВП. Однак починаючи з 2006 року (з моменту стабілізації швидкості обігу грошей і забезпечення прийнятного рівня монетизації), доцільно було впроваджувати елементи антициклічної грошово-кредитної політики, особливості впровадження якої в Україні та деяких інших країнах СНД були проаналізовані в попередніх працях авторів [26, 29].

Для підвищення об'єктивності результатів дослідження нами також проведено аналіз багатофакторних регресійних залежностей, у факторні та результативну ознаки яких внесено певні модифікації порівняно з правилом МакКалама. Зокрема проводилася перевірка доцільності: використання як результативної ознаки рівноважної динаміки грошової маси, визначеної на основі правила Фрідмена (формула 1); включення в монетарне правило динаміки валютного курсу; використання альтернативних показників інфляції (індекс цін виробників промислової продукції, базова інфляція, цільові показники інфляції).

Модифіковані багатофакторні регресійні залежності узагальнено в таблиці 3. Розрахунки проводилися за період із четвертого кварталу 2003 року до першого кварталу 2012 року (34 спостереження).

Зазначимо, що регресійні залежності характеризуються досить високою загальною статистичною значущістю на рівні 0.95%. Однак коефіцієнти при показниках, що відображають динаміку інфляції чи динаміку валютного курсу, є незначущими, так як і для основної моделі (6). Також цікавим є факт неістотного коливання абсолютного значення коефіцієнтів за більшості факторних ознак та величини константи і близькості величини коефіцієнтів до відповідних показників основних моделей (формули 6 та 7). Істотно коливається та відрізняється від основних моделей лише величина коефіцієнта незалежної змінної, що відображає динаміку рівноважного реального ВВП (Δq^*).

ВИСНОВКИ

Таким чином, нами обґрунтовано доцільність розробки для економіки України експліцитного монетарного правила для грошової маси та досліджено методичні підходи до його формування. Зокрема визначено порядок розрахунку значення рівноважного ВВП, що використовується при формуванні правила політики.

Таблиця 3. Модифіковані багатофакторні регресійні залежності грошової маси та параметрів монетарного правила для України

Форма рівняння	R ²	Значення та значущість F-критерію	Значущість коефіцієнтів
Δm^* – рівноважний приріст пропозиції грошей (агрегат M3)	0.96	188; 2.80643E-20	Усі значущі, крім коефіцієнта π
	0.96	247; 2.99807E-21	Усі значущі
Δe – квартальний приріст курсу гривні щодо долара США	0.96	181; 4.6261E-20	Усі значущі, крім коефіцієнта Δe
Δp – індекс цін виробників промислової продукції	0.96	183; 4.049E-20	Усі значущі, крім коефіцієнта Δp
π – орієнтири інфляції	0.96	180; 5.17E-20	Усі значущі, крім коефіцієнта Δq^* та π^*

Розроблено багатофакторну регресійну модель, яка підтверджує наявність статистично значущого зв'язку між основними параметрами монетарного правила.

На нашу думку, концепція “монетарних правил”, як і будь-яка економічна концепція, що передбачає використання певних стійких взаємозв'язків між макроекономічними параметрами для вирішення поточних економічних проблем, має ряд недоліків. Вони зумовлені переважно нестійким характером соціально-економічних відносин та складністю прогнозування поведінки економічних агентів на макроекономічному рівні. Голландський дослідник Ван Ліра Вільям (Van Lear William) на основі узагальнення змісту наукових публікацій виокремлює п'ять основних недоліків розробки та застосування монетарних правил [27].

Однак ми вважаємо, що дві ключові тези на підтримку монетарних правил нівелюють більшість недоліків, які наводяться у науковій літературі. По-перше, всі розробники монетарних правил, зокрема Джон Тейлор, застерігають від їх механічного використання та акцентують на доцільності їх застосування поряд з іншими інструментами підтримки рішень (експертні судження, моделювання і т. д.) монетарних органів влади. По-друге, поки що не існує теоретично обґрунтованої та емпірично підтвердженої альтернативи монетарним правилам, що набуває особливого значення при використанні режиму інфляційного таргетування.

Потрібно зазначити, що до моменту повноцінного впровадження режиму інфляційного таргетування в Україні експліцитне правило монетарної політики матиме обмежену сферу застосування. Його доцільно використовувати лише як додатковий

інструмент аналізу ефективності реалізації грошово-кредитної політики. Однак після завершення переходу до інфляційного таргетування та відновлення стійкого зв'язку між грошовою масою і ціновою динамікою в економіці України (що зумовить можливість включення у монетарне правило для грошової маси показника інфляції) це правило може стати одним із основних інструментів формування та реалізації монетарної політики. □

Література

1. Taylor, John B. 1993. *Discretion versus policy rules in practice*. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy 39:195–214.
2. Taylor, John B. *A Historical Analysis of Monetary Policy Rules*// University of Chicago Press, January 1999// <http://www.nber.org/chapters/c7419>.
3. Ball, Laurence (1999), “Policy Rules for Open Economies”, in John B. Taylor (Ed.) *Monetary Policy Rules*, University of Chicago Press.
4. Orphanides A. *Taylor Rules // Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, Washington, D.C., January 2007*.
5. Nelson Edward. — *UK monetary policy 1972–97: a guide using Taylor rules* // Bank of England, 2000.
6. Clarida, R., J. Gali, and M. Gertler. 1998. *Monetary policy rules and macroeconomic stability: Evidence and some theory*. NBER Working Paper no. 6442. Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research.
7. Clarida, R., J. Gali, and M. Gertler. 1998. *Monetary policy rules in practice: Some international evidence*. *European Economic Review* 42: 1033–67.
8. Amos Peters. *Exchange rate targeting in an estimated small open economy* //

University of North Carolina at Chapel Hill, April 21, 2009.

9. Côté Denise, Lam Jean-Paul, Liu Ying, and St-Amant Pierre. *The Role of Simple Rules in the Conduct of Canadian Monetary Policy / Department of Monetary and Financial Analysis // Bank of Canada review, summer 2002.*

10. Agnes Horvath, Csaba Kober and Katalin Szilagyi: *MPM – The Magyar Nemzeti Bank's monetary policy model // MNB Bulletin – June 2011 – P. 18–24.*

11. Монетарний трансмісійний механізм в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 9 / В.І.Міщенко, О.І.Петрик, А.В.Сомик, Р.С.Лисенко та ін. – К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 144 с.

12. Петрик О., Ніколайчук С. Структурна модель трансмісійного механізму монетарної політики в Україні // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3. – С. 12–20.

13. Taylor, John B. *Using Monetary Policy Rules in Emerging Market Economies // Conference, "Stabilization and Monetary Policy: The International Experience," November 14–15, 2000, at the Bank of Mexico, December 2000.*

14. *Ukraine: letter of intent and memorandum of economic and financial policies* // <http://www.imf.org/external/country/UKR/index.htm?pn=2>.

15. Про визначення Національним банком України процентних ставок за

своїми операціями. Тимчасове положення, затверджене постановою Правління НБУ від 27.04.2001 р. № 183 // <http://zakon1.rada.gov.ua>.

16. Про процентну політику Національного банку України. Положення, затверджене постановою Правління НБУ від 18.08.2004 р. № 389 // <http://zakon1.rada.gov.ua>.

17. Савченко Т.Г. Банківська система у формуванні та підтриманні рівноважних станів в економіці: монографія / Т.Г.Савченко. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. – 368 с.

18. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В.С.Стельмаха. – К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

19. Міщенко В.І. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи: / В.І.Міщенко, А.В.Сомик, Р.С.Лисенко – К.: Центр наукових досліджень НБУ, УАБС НБУ, 2010. – 96 с.

20. McCallum, Bennett T. (1988), "Robustness Properties of a Rule for Monetary Policy," *Carnegie Rochester Conference on Public Policy*, 29: 173–203.

21. McCallum, B.T., Nelson E. *Performance of Operational Policy Rules in an Estimated Semiclassical Structural Model* // University of Chicago Press, January 1999 // <http://www.nber.org/chapters/c7413>.

22. Половнюв Ю., Ніколайчук С. Оцінка циклу ділової активності української економіки // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 8. – С. 4–8.

23. Hyeonwoo Kim. *Hodrick-Prescott Filter*. March 12, 2004 // <http://www.auburn.edu/~hzk0001/hpfilter.pdf>.

24. Eduardo Ley. *The Hodrick-Prescott Filter*. Knowledge Brief for Bank Staff. / The World Bank. December 17, 2006. // <http://eduley.org/hp.pdf>.

25. Офіційний сайт Національного банку України // <http://www.bank.gov.ua>.

26. Serhiy Kozmenko, Taras Savchenko *Countercyclical monetary policy in major economies of the Commonwealth of Independent States // Investment Management and Financial Innovations International Research Journal Volume 8, Issue 4, 2011 – P. 8–20.*

27. Van Lear William. – *A review of the rules versus discretion debate in monetary policy* // *Eastern economic journal*, vol. 26 № 1, Winter 2000.

28. Патрікац Л., Компанієць С. Проблеми вибору та визначення оптимальної моделі монетарного устрою в Україні // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 7. – С. 2–7.

29. Савченко Т. Циклічність економічних процесів та вплив Національного банку України на фази економічних циклів // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 6. – С. 38–44.

Хроніка/

Національному заповіднику "Гетьманська столиця" презентовано пам'ятні монети

Інформацію надано
управлінням НБУ в Чернігівській області.

Круглий стіл/

Захист прав споживачів фінансових послуг: виклики для України

У рамках відзначення Всесвітнього дня прав споживачів 13 березня 2013 року в Києві відбулося засідання Міжнародного круглого столу на тему “Захист прав споживачів фінансових послуг: виклики для України”. Його організували Київський національний торговельно-економічний університет, Всеукраїнська федерація споживачів “Пульс” та Міжнародний фонд “Відродження”. Участь у засіданні взяли представники Кабінету Міністрів України та зацікавлених міністерств і відомств, громадських організацій, провідні спеціалісти й експерти з питань розвитку фінансових ринків, банків, науковці, а також фахівці Світового банку та Агентства США з міжнародного розвитку.

0

Відкриття засідання Міжнародного круглого столу “Захист прав споживачів фінансових послуг: виклики для України”.

*Учасники засідання круглого столу
заступник голови ради Незалежної асоціації
банків України Юрій Блащук та керівник
відділу Агентства США з міжнародного
розвитку Юлія Вітка.*

У залі засідання за круглим столом.

Микола Пацера,
"Вісник НБУ".
Фото **Сергія Міненка.**

Підсумки/

Діяльність платіжних систем на ринку України в 2012 році¹

У тому числі:

— **поточних** — **129.2 млн.** (70.6% від загальної кількості рахунків, відкритих у банках), із них 119.0 млн. рахунків у національній валюті та 10.2 млн. рахунків, облік коштів за якими здійснюється в іноземних валютах;

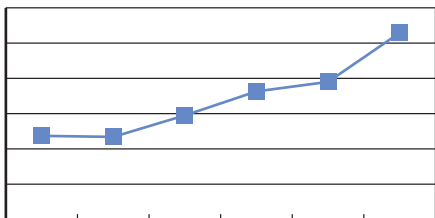
— **вкладних (депозитних)** — **53.7 млн.** (29.4%), у тому числі 51.2 млн. у національній валюті та 2.5 млн. рахунків, облік коштів за якими здійснюється в іноземних валютах.

Аналіз даних свідчить про те, що в шести банках обслуговується майже 73% усіх рахунків клієнтів (див. графік 2).

Правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних, вкладних (депозитних) рахунків у національній та іноземних валютах резидентів України (юридичним особам, їхнім відокремленим підрозділам, фізичним особам) та нерезидентам України (юридичним особам-інвесторам, представництвам юридичних осіб в Україні, фізичним особам) (надалі — клієнт) регулюються Законом України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні”. Для забезпечення своєї господарської діяльності та власних потреб зазначені клієнти мають право відповідно до власного вибору відкривати рахунки в будь-яких банках України на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам.

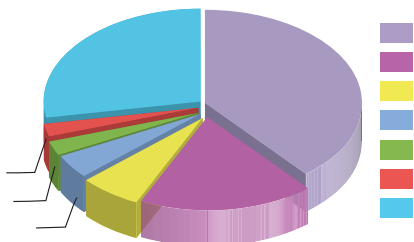
У 2012 році збереглася тенденція щодо збільшення кількості рахунків клієнтів банків. Загальна кількість відкритих рахунків клієнтів становила **182.9 млн.** (див. графік 1).

Графік 1. Кількість рахунків клієнтів банків*

* У тому числі 54.6 млн. рахунків, відкритих в Ощадбанку до 02.01.1992 р.

Графік 2. Частка банків, які обслуговують найбільшу кількість поточних та вкладних (депозитних) рахунків клієнтів*

* Відсоток від загальної кількості рахунків, відкритих у банках України.

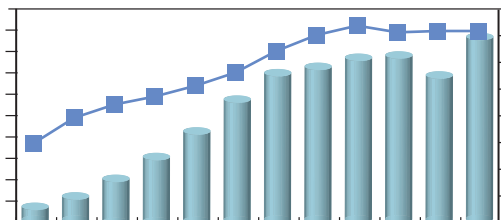
¹ Аналітичний огляд щодо основних показників роботи Системи електронних платежів Національного банку України у 2012 році опубліковано у № 3 (2013 р.) “Вісника НБУ” на стор. 10–11.

Протягом 2012 року спостерігався швидкий розвиток ринку платіжних карток в Україні як у кількісному, так і в якісному вираженні. Зокрема, активно впроваджувалися нові платіжні послуги та операції, які дають змогу контролювати й управляти банківським рахунком, а також здійснювати платежі за допомогою мобільного телефону.

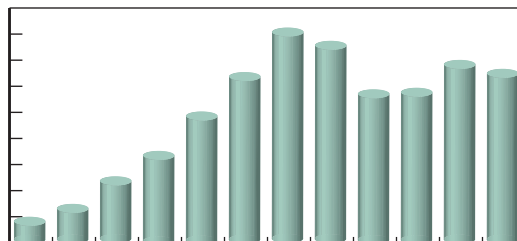
Протягом року постійно збільшувався обсяг безготівкових платежів із використанням платіжних карток, зростала кількість платіжних карток і термінального обладнання.

За станом на 1 січня 2013 року членами карткових платіжних систем були 142 банки (81% від загальної кількості),

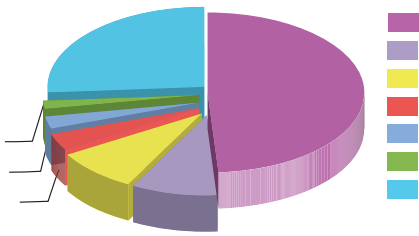
Графік 1. Кількість держателів платіжних карток і банків – членів карткових платіжних систем

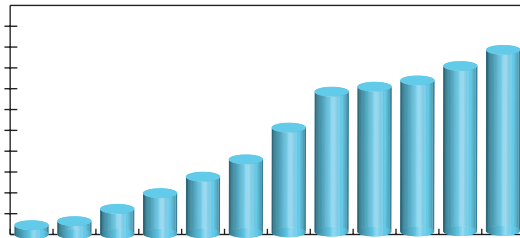
Графік 2. Динаміка кількості емітованих карток

Графік 3. Банки, що емітували найбільшу кількість платіжних карток

Графік 4. Динаміка кількості встановлених банкоматів

котрі обслуговували понад 44 млн. клієнтів (див. графік 1).
Нині в Україні функціонують такі карткові платіжні системи:

- внутрішньодержавні — Національна система масових електронних платежів (НСМЕП), Укркарт, одноемітентні (внутрішньобанківські) платіжні системи, створені окремими банками;
- міжнародні — MasterCard, VISA, “Юніон Кард”, “American Express”, “Золотая Корона”.

Згідно з даними статистичної звітності за станом на 1 січня 2013 року загальна кількість платіжних карток, термін дії яких не закінчився, становила понад 69 826 тис. Із них кількість платіжних карток, за якими була здійснена хоча б одна операція протягом трьох місяців, зменшилася на 1 744 тис. шт. (5%) — із 34 850 тис. шт. до 33 106 тис. шт. (див. графік 2).

Лідерами за кількістю емітованих платіжних карток є (див. графік 3):

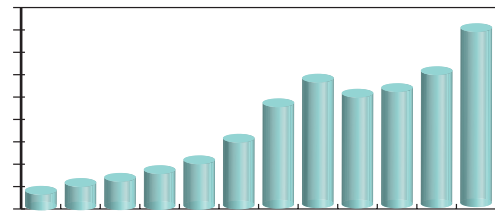
- ПАТ “КБ “Приватбанк” — понад 16 246 тис. шт.,
- ПАТ “Державний ощадний банк України” — близько 2 929 тис. шт.,
- ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль” — близько 2 851 тис. шт.,
- ПАТ “Укрсиббанк” — майже 1 075 тис. шт.,
- ПАТ “Укрсоцбанк” — понад 812 тис. шт.
- ПАТ “ПУМБ” — понад 598 тис. шт.

За 2012 рік кількість банкоматів, що обслуговували держателів платіжних карток збільшилася на 3 155 од. (8.7%) і становила 36 152 од., із них із функцією: внесення готівки — на 3 551 од. (до 7 059 од.), видачі готівки — на 9 од. (до 26 769 од.), переказу коштів — на 1 244 од. (до 2 324 од.) — див. графік 4.

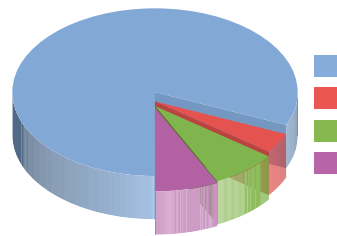
Кількість платіжних терміналів збільшилася на 39 184 од. (24.1%) і становила 162 724 од., із них кількість торговельних збільшилася на 39 223 од. (до 133 964 од.), а банківських — зменшилася на 39 од. (до 28 760 од.) — див. графік 5.

Лідерами розвитку інфраструктури приймання платіжних карток у регіональному розрізі за станом на 1 січня 2013 року були такі регіони:

Графік 5. Динаміка кількості встановлених платіжних терміналів

Графік 6. Питома вага за видами підприємств торгівлі та сфери послуг, які приймають платіжні картки

— Київська область та м. Київ — 21.75% від загальної кількості;

— Дніпропетровська область — 10.51%;

— Донецька область — 8.47%;

— Харківська область — 6.32%;

— Одеська область — 5.43%;

— Львівська область — 4.65%.

Інші регіони мають менше 43% встановлених технічних засобів, що використовуються під час здійснення операцій із застосуванням платіжних карток.

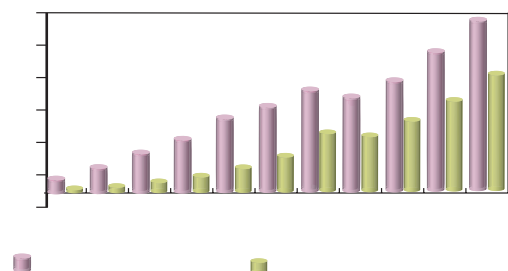
Порівняно з показниками 2011 року в 2012 році кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, у яких встановлено торговельні платіжні термінали та імпринтери, збільшилася на 38 449 од. (48.5%) і становила 117 789 од. (див. графік 6).

За 2012 рік кількість операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, перевищила 1 млрд. шт., а обороти за цими операціями становили 741.4 млрд. грн. (див. графік 7).

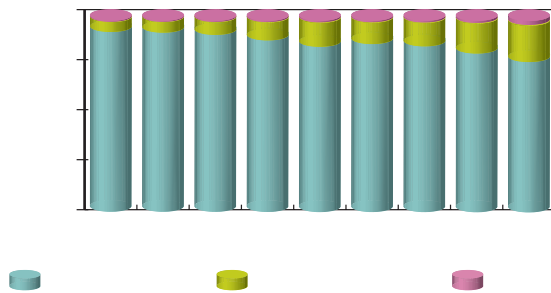
Держателі платіжних карток, емітованих українськими банками, протягом 2012 року (див. графік 8), переважно більшість операцій здійснювали у мережі банку-емітента (79%) і лише 18.88% — у мережах інших банків-резидентів. За кордоном було здійснено 2.12% операцій.

За сумою операцій, здійснених у 2012 році в Україні за

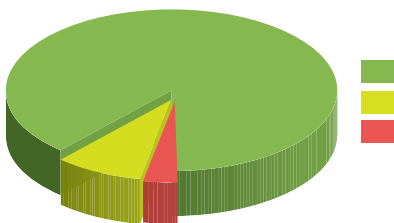
Графік 7. Динаміка кількості й суми операцій за платіжними картками, емітованими українськими банками

Графік 8. Використання платіжних карток, емітованих українськими банками, у розрізі мереж їх оброблення (за кількістю операцій)

Графік 9. Використання платіжних карток, емітованих українськими банками у 2012 році, в розрізі мереж їх оброблення (за сумою операцій)

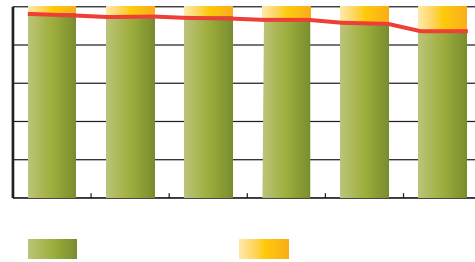
платіжними картками, емітованими українськими банками (див. графік 9), 96.95% (703.7 млрд. грн.) від їх загальної суми становили операції, які виконувалися на території України, при цьому з них у:

- власній мережі банку-емітента – 88.4% (641.6 млрд. грн.),
- мережах інших банків-резидентів – 8.6% (62.1 млрд. грн.).

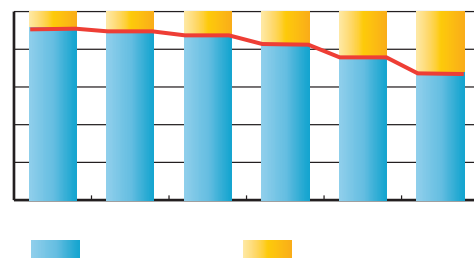
Обсяги операцій за кордоном становили 3% (22.1 млрд. грн.) від загальної суми операцій, здійснених у 2012 році.

Обсяг операцій з отримання готівки за 2012 рік (див. графік 10) збільшився на 120 млрд. грн. (18.5%) порівняно з показниками 2011 року і становив близько 650 млрд. грн. (87.7% від загальної суми операцій за картками), а

Графік 10. Частка безготівкових платежів та готівкових операцій у загальному обсязі операцій із використанням платіжних карток (сума)

Графік 11. Частка безготівкових платежів та готівкових операцій у загальному обсязі операцій із використанням платіжних карток (кількість)

безготівкових платежів – на 46 млрд. грн. (99.5%) і становив понад 91 млрд. грн. (12.4% від загальної суми операцій за платіжними картками).

Кількість операцій з отримання готівки за 2012 рік порівняно з 2011 роком (див. графік 11) збільшилася на 64 млн. шт. (8.8%) і становила понад 725 млн. шт. (67.6% від загальної кількості операцій за платіжними картками), а безготівкових платежів – на 134 млн. шт. (38.6%) і становила понад 348 млн. шт. (32.4% від загальної кількості операцій за платіжними картками).

На замовлення “Вісника НБУ” матеріал підготовлено департаментом платіжних систем Національного банку України.

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за лютий 2013 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	553.3961	16	434 LYD	100 лівійських динарів	637.6546
2	986 BRL	100 бразильських реалів	401.6785	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	62.9216
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	196.0270	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	57.4004
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	7.3500	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	665.5591
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.8340	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.1841
6	981 GEL	100 грузинських ларі	482.2614	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	312.2266
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	103.0174	22	642 ROL	100 румунських лейв	246.8373
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	119.5519	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	213.1353
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	214.3528	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	11.2816
10	356 INR	1000 індійських рупій	148.7208	25	901 TWD	100 нових тайванських доларів	27.0587
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.6510	26	972 TJS	100 таджицьких сомоні	167.8496
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6873	27	952 XOF	1000 франків КФА	16.4233
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	16.7250	28	152 CLP	1000 чилійських песо	16.9433
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2840.4407	29	191 HRK	100 хорватських кун	142.5246
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.3127	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	639.4400

* Курс встановлено з 01.02.2013 року.

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.02.2013 р.	02.02.2013 р.	03.02.2013 р.	04.02.2013 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	832.5402	832.5402	832.5402	830.4637	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1263.7707	1263.7707	1263.7707	1265.5970	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1018.9954	1018.9954	1018.9954	1018.9954	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0092	0.0092	0.0092	0.0093	
5	208 DKK	100 датських крон	145.1559	145.1559	145.1559	146.1844	
6	840 USD	100 доларів США	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.3061	6.3061	6.3061	6.3331	
8	124 CAD	100 канадських доларів	797.7105	797.7105	797.7105	799.7103	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3000	5.3000	5.3000	5.2976	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1548.3224	1548.3224	1548.3224	1557.2825	
11	440 LTL	100 литовських літів	313.6734	313.6734	313.6734	315.8494	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	66.0589	66.0589	66.0589	66.1574	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	145.6693	145.6693	145.6693	146.8280	
14	985 PLN	100 польських злотих	258.2075	258.2075	258.2075	260.9506	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.6629	2.6629	2.6629	2.6646	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	645.9038	645.9038	645.9038	644.0090	
17	792 TRL	100 турецьких лір	453.6151	453.6151	453.6151	455.6170	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	37.0565	37.0565	37.0565	37.3008	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3999	0.3999	0.3999	0.3999	
21	203 CZK	100 чеських крон	42.2753	42.2753	42.2753	42.5371	
22	752 SEK	100 шведських крон	125.4621	125.4621	125.4621	126.7774	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	877.5332	877.5332	877.5332	882.9770	
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	128.5262	128.5262	128.5262	128.3546	
25	392 JPY	1000 японських єн	87.8245	87.8245	87.8245	86.7042	
26	978 EUR	100 євро	1083.0515	1083.0515	1083.0515	1090.5649	
27	960 XDR	100 СПЗ	1231.9895	1231.9895	1231.9895	1234.1886	
			15.02.2013 р.	16.02.2013 р.	17.02.2013 р.	18.02.2013 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	827.1039	827.1039	827.1039	825.9537	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1239.5009	1239.5009	1239.5009	1237.8745	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	1018.6058	1018.6058	1018.6058	1018.6058	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093	
5	208 DKK	100 датських крон	142.7842	142.7842	142.7842	142.7915	
6	840 USD	100 доларів США	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	
7	352 ISK	100 ісландських крон	6.1980	6.1980	6.1980	6.1894	
8	124 CAD	100 канадських доларів	798.3415	798.3415	798.3415	797.2060	
9	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3110	5.3110	5.3110	5.3127	
10	428 LVL	100 латвійських латів	1522.4055	1522.4055	1522.4055	1522.3946	
11	440 LTL	100 литовських літів	308.5111	308.5111	308.5111	308.4648	
12	498 MDL	100 молдовських лейв	66.3083	66.3083	66.3083	66.2698	
13	578 NOK	100 норвезьких крон	144.7221	144.7221	144.7221	144.0351	
14	985 PLN	100 польських злотих	255.0526	255.0526	255.0526	254.1563	
15	643 RUB	10 російських рублів	2.6575	2.6575	2.6575	2.6543	
16	702 SGD	100 сингапурських доларів	645.9445	645.9445	645.9445	646.0043	
17	792 TRL	100 турецьких лір	451.2718	451.2718	451.2718	451.8358	
18	795 TMM	100 туркменських манатів	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	
19	348 HUF	1000 угорських форинтів	36.4155	36.4155	36.4155	36.4275	
20	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.3976	0.3976	0.3976	0.3976	
21	203 CZK	100 чеських крон	41.9662	41.9662	41.9662	41.9549	
22	752 SEK	100 шведських крон	126.0743	126.0743	126.0743	125.9585	
23	756 CHF	100 швейцарських франків	866.5314	866.5314	866.5314	865.6972	
24	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	128.2448	128.2448	128.2448	128.2534	
25	392 JPY	1000 японських єн	85.6361	85.6361	85.6361	85.8717	
26	978 EUR	100 євро	1065.2271	1065.2271	1065.2271	1065.0673	
27	960 XDR	100 СПЗ	1219.4192	1219.4192	1219.4192	1220.1004	

щодо іноземних валют, України щоденно (за лютий 2013 року)

Офіційний курс										
	05.02.2013 р.	06.02.2013 р.	07.02.2013 р.	08.02.2013 р.	09.02.2013 р.	10.02.2013 р.	11.02.2013 р.	12.02.2013 р.	13.02.2013 р.	14.02.2013 р.
	833.8810	830.4009	824.1771	824.3105	824.3105	824.3105	825.9804	821.5079	819.4853	826.5238
	1256.7715	1258.3003	1251.7829	1255.4868	1255.4868	1255.4868	1263.0517	1254.0628	1246.7781	1244.1760
	1018.9954	1018.7357	1018.6058	1018.4760	1018.4760	1018.4760	1018.4760	1018.4760	1018.4760	1018.4760
	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0092	0.0093	0.0092	0.0092
	145.2045	145.0516	144.8334	145.1286	145.1286	145.1286	143.2897	143.4449	143.9522	144.4002
	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000
	6.3286	6.3086	6.2947	6.3026	6.3026	6.3026	6.2523	6.2072	6.2275	6.2568
	801.8442	800.8381	800.7217	802.7371	802.7371	802.7371	800.0777	793.1989	794.9225	797.0531
	5.3015	5.3064	5.3103	5.3110	5.3110	5.3110	5.3096	5.3074	5.3099	5.3120
	1546.7819	1545.9529	1543.6688	1547.2017	1547.2017	1547.2017	1527.9929	1530.1539	1534.8662	1539.8834
	313.7197	313.3725	312.9095	313.5808	313.5808	313.5808	309.5991	309.9927	311.0807	312.0529
	66.2149	66.3898	66.3700	66.3567	66.3567	66.3567	66.4422	66.4113	66.3578	66.4102
	145.8379	145.9418	145.5495	145.6263	145.6263	145.6263	144.6332	145.0427	145.4040	146.1751
	260.1372	258.7618	258.0524	258.5011	258.5011	258.5011	257.0167	257.6841	257.2077	258.2713
	2.6710	2.6534	2.6679	2.6599	2.6599	2.6599	2.6504	2.6503	2.6492	2.6582
	645.4987	645.5151	645.7943	645.4437	645.4437	645.4437	645.7946	644.8236	642.6345	645.3380
	455.3221	453.9214	452.8518	452.2689	452.2689	452.2689	450.9148	450.7845	450.1862	452.9411
	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561
	36.9407	37.0134	36.7200	36.7838	36.7838	36.7838	36.5815	36.6908	36.8751	37.2693
	0.3988	0.3988	0.3988	0.3988	0.3988	0.3988	0.3988	0.3976	0.3976	0.3976
	42.1992	42.1887	41.9872	42.8381	42.8381	42.8381	42.3477	42.4066	42.4294	42.3812
	126.2146	126.3561	125.7831	125.4047	125.4047	125.4047	124.3728	124.8155	125.3310	127.1065
	877.0942	879.7564	874.9707	879.4118	879.4118	879.4118	870.3662	870.6220	871.2681	871.3760
	128.2180	128.2902	128.2573	128.2554	128.2554	128.2554	128.1878	128.2493	128.2185	128.2472
	86.2223	85.6497	85.4217	85.3351	85.3351	85.3351	86.5434	85.5453	84.8420	85.5464
	1083.2114	1082.0124	1080.4138	1082.7318	1082.7318	1082.7318	1068.9838	1070.3426	1074.0993	1077.4564
	1229.6204	1229.4199	1227.1719	1228.5771	1228.5771	1228.5771	1225.3414	1222.7845	1223.3029	1225.0297
	19.02.2013 р.	20.02.2013 р.	21.02.2013 р.	22.02.2013 р.	23.02.2013 р.	24.02.2013 р.	25.02.2013 р.	26.02.2013 р.	27.02.2013 р.	28.02.2013 р.
	824.3669	826.8001	824.5229	819.6259	819.6259	819.6259	825.7909	824.5241	818.9647	815.1715
	1238.2241	1236.2247	1223.7079	1219.5753	1219.5753	1219.5753	1222.6170	1209.9087	1210.7548	1211.5540
	1018.6058	1018.6058	1018.4760	1018.6058	1018.6058	1018.6058	1018.6058	1018.6058	1018.3463	1018.3463
	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093	0.0093
	143.0674	143.0295	143.2449	141.2887	141.2887	141.2887	141.2887	142.5187	140.1339	140.3915
	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000	799.3000
	6.1789	6.1808	6.2149	6.1466	6.1466	6.1466	6.2883	6.3226	6.2952	6.3296
	794.1256	790.1256	787.6937	784.3693	784.3693	784.3693	783.1453	781.7885	778.9869	779.2491
	5.3117	5.3110	5.3138	5.3180	5.3180	5.3180	5.3205	5.3194	5.3180	5.3127
	1525.6974	1524.9186	1527.3176	1506.2984	1506.2984	1506.2984	1506.2984	1519.3438	1494.0603	1494.2095
	309.0898	309.0204	309.5065	305.2470	305.2470	305.2470	305.2470	307.9787	302.7238	303.1867
	66.1196	65.9750	65.9619	65.8836	65.8836	65.8836	65.8088	65.7038	65.5933	65.4515
	144.0833	143.8568	144.2873	140.9882	140.9882	140.9882	141.1487	142.4022	140.1226	140.1960
	254.7624	256.0008	257.0820	252.5355	252.5355	252.5355	253.7271	256.4236	250.7905	251.3550
	2.6532	2.6530	2.6599	2.6437	2.6437	2.6437	2.6328	2.6348	2.6130	2.6104
	645.2780	645.4843	646.1089	644.8587	644.8587	644.8587	645.8070	646.2798	644.8545	645.2038
	452.4634	449.8253	449.1695	445.5347	445.5347	445.5347	445.8551	445.3238	442.2070	442.8271
	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561	280.4561
	36.5526	36.6927	36.6848	36.0364	36.0364	36.0364	36.0266	36.2264	35.4404	35.4202
	0.3965	0.3965	0.3965	0.3965	0.3965	0.3965	0.3965	0.3955	0.3955	0.3955
	42.0366	41.9512	42.0850	41.3381	41.3381	41.3381	41.3446	41.6688	40.8922	40.8333
	126.1526	126.2959	126.7737	124.5591	124.5591	124.5591	124.6224	125.4884	123.5601	124.1041
	865.4114	865.2170	865.5253	857.5728	857.5728	857.5728	858.8307	864.1924	859.0816	859.6889
	127.9785	128.0035	128.1356	128.1033	128.1033	128.1033	128.0799	128.1469	128.2808	128.3478
	85.2144	85.4888	85.4316	85.7922	85.7922	85.7922	85.7015	85.0711	86.9588	87.1933
	1067.2254	1066.9856	1068.6641	1053.9570	1053.9570	1053.9570	1053.9570	1063.3887	1045.2446	1046.8432
	1220.1004	1219.0993	1218.9375	1212.6610	1212.6610	1212.6610	1211.8354	1213.4876	1209.1681	1210.8038

Підготовлено департаментом аналізу та прогнозування грошово-кредитного ринку Національного банку України.

Ексклюзив/

Основні показники діяльності банків України на 1 березня 2013 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.	01.01. 2012 р.	01.01. 2013 р.	01.03. 2013 р.
1	Кількість банків за Державним реєстром банків	198	198	197	194	198	176	177
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	1	7	6	6	0	26	0
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22	23
4	Кількість банків, що мають банківську ліцензію	175	184	182	176	176	176*	176*
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	47	53	51	55	53	53	53
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	22
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	39.5**
Активи, млн. грн.								
1	Активи, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 135 292
1.1	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892	1 277 406
2	Готівкові кошти та банківські метали	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	30 346	29 873
3	Кошти в Національному банку України	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	33 740	34 625
4	Кореспондентські рахунки, відкриті в інших банках	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	99 472	86 571
5	Кредити надані	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327	814 613
5.1	У тому числі: кредити, надані суб'єктам господарювання;	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202	617 210
5.2	кредити, надані фізичним особам	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775	161 939
6	Довгострокові кредити	291 963	507 715	441 778	420 061	426 430	394 246	391 424
6.1	Із них: довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348	276 683	276 110
7	Прострочена заборгованість за кредитами	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292	72 520	75 601
8	Вкладення в цінні папери	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	96 340	114 996
9	Резерви під активні операції банків	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319	142 707
Пасиви, млн. грн.								
1	Пасиви, всього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 135 292
2	Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	171 942
2.1	У тому числі: сплачений зареєстрований статутний капітал	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204	175 381
2.2	Частка капіталу в пасивах, %	11.6	12.9	13.1	14.6	14.7	15.0	15.1
3	Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872	963 350
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550	205 894
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786	86 693
3.2	Кошти фізичних осіб;	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003	379 114
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129	302 719
Довідково								
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	72 265	123 066	135 802	160 897	178 454	178 909	179 198
2	Достатність (адекватність) регулятивного капіталу (H2), %	13.92	14.01	18.08	20.83	18.90	18.06	17.77
3	Доходи, млн. грн.	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449	25 426
4	Витрати, млн. грн.	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550	24 638
5	Результат діяльності, млн. грн.	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	788
6	Рентабельність активів, %	1.50	1.03	-4.38	-1.45	-0.76	0.45	0.42
7	Рентабельність капіталу, %	12.67	8.51	-32.52	-10.19	-5.27	3.03	2.79
8	Чиста процентна маржа, %	5.03	5.30	6.21	5.79	5.32	4.51	3.98
9	Чистий спред, %	5.31	5.18	5.29	4.84	4.51	3.75	3.34

* Із них один банк має ліцензію санаційного банку.

** Для розрахунку використано суму іноземного капіталу за даними форми звітності № 670 "Звіт про двадцять найбільших учасників банку" за станом на 01.01.2013 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у лютому 2013 року

Структура кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у лютому 2013 р. (в розрізі інструментів)

Показники	2013 р.	Відсотки
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	У тому числі за лютий 100.00
У тому числі через:		
– кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	5.39	8.53
– кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	6.51	13.84
– операції прямого РЕПО	86.45	77.63
– інші короткострокові кредити	–	–
– стабілізаційні кредити	1.65	–
– інші довгострокові кредити	–	–

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у лютому 2013 р.

Показники	2013 р.	Відсотки річні
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, усього	7.72	У тому числі за лютий 7.92
У тому числі за:		
– кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	9.70	9.62
– кредитами, наданими шляхом проведення тендера	7.50	7.50
– операціями прямого РЕПО (розрахунково)	7.58	7.81
– за іншими короткостроковими кредитами	–	–
– стабілізаційними кредитами	9.50	–
– іншими довгостроковими кредитами	–	–

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у лютому 2013 р.*

Показники	Лютий 2013 р.	Відсотки річні
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банком**	2.27	
за депозитами, розміщеними в інших банках	3.58	
Фізичним та юридичним особам:		
за кредитами**	15.63	
за депозитами	10.90	

* За щоденною звітністю банків; відображено вартість кредитів (депозитів), фактично наданих (отриманих) банками.

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у лютому 2013 р.

Агрегати грошової маси	01.01.2013 р.	01.02.2013 р.	01.03.2013 р.
	%	Млн. грн.	%
		Млн. грн.	
M0, до початку року	105.5	Готівка. Гроші поза банками	99.1
		10 580.2	–5 271.6
		97.4	–1 808.9
M1, до початку року	103.9	M0 + переказані кошти в національній валюті	102.0
		12 178.7	3 270.4
		101.0	6 609.0
M2, до початку року	113.1	M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти	101.9
		89 325.4	6 774.6
		100.9	14 396.1
M3, до початку року	112.8	M2 + цінні папери власного боргу банків	101.9
		87 684.1	6 910.9
		100.9	14 906.9

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у лютому 2013 року не змінювалася і, починаючи з 23.03.2012 р., становить 7.5% річних.

Відповідно до постанови Правління НБУ від 19.06.2012 р. № 248 з 30 червня 2012 року встановлено такий порядок формування обов'язкових резервів банками України:

- на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками" – у розмірі 50% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування;
- на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України – залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період.

Обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, повинен становити не менше, ніж 50% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування.

Крім того, встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів:

строкові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб у національній валюті – 0; короткострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 9; довгострокові кошти і вклади (депозити) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті – 3; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 0; кошти вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб в іноземній валюті на вимогу і кошти на поточних рахунках – 10; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у національній валюті – 0; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів в іноземній валюті (крім російських рублів) – 3; кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у російських рублях, – 0.

Водночас банкам дозволено зараховувати для покриття обов'язкових резервів, що формуються на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками", придбані ними:

цільові облігації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі 50% від їхньої номінальної вартості; облігації внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті, у розмірі 10% від їхньої номінальної вартості в гривневому еквіваленті, розрахованому з огляду на офіційний курс гривні до іноземних валют, установлений Національним банком України на перше число місяця після закінчення попереднього звітного періоду резервування.

З 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки Національного банку України за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів (постанова Правління НБУ від 29.09.2009 р. № 567).

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Ринок державних цінних паперів України у лютому 2013 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих у національній валюті, у лютому 2013 року

Номер розміщення	Дата проведення розрахунку за придбання облігацій	Пропозиція			Результати розміщення					Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Загальна сума розміщення облігацій, тис. грн.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Інші		
25	06.02.2013 р.	-	1 000	-	06.11.2013 р.	-	-	-	-	-	-
26	06.02.2013 р.	157 036	1 000	71.50	13.12.2017 р.	157 036	159 983.57	159 983.57	-	14.30	14.30
27	06.02.2013 р.	-	1 000	-	30.10.2019 р.	-	-	-	-	-	-
Постанова КМУ від 09.01.2013 р. № 12											
30	06.02.2013 р.	-	1 000	71.50	08.11.2017 р.	1 500 000	1 500 000.00	-	1 500 000.00	14.30	14.30
31	13.02.2013 р.	-	1 000	-	12.02.2014 р.	-	-	-	-	-	-
32	13.02.2013 р.	-	1 000	-	27.01.2016 р.	-	-	-	-	-	-
35	20.02.2013 р.	-	1 000	-	10.02.2016 р.	-	-	-	-	-	-
36	20.02.2013 р.	-	1 000	-	20.11.2013 р.	-	-	-	-	-	-
37	20.02.2013 р.	-	1 000	-	07.02.2018 р.	-	-	-	-	-	-
40	27.02.2013 р.	-	1 000	-	12.02.2020 р.	-	-	-	-	-	-
41	27.02.2013 р.	50 200	1 000	71.50	26.02.2014 р.	50 200	50 467.57	50 467.57	-	14.30	14.30
42	27.02.2013 р.	-	1 000	-	07.02.2018 р.	-	-	-	-	-	-
43	27.02.2013 р.	-	1 000	-	12.02.2020 р.	-	-	-	-	-	-
Постанова КМУ від 09.01.2013 р. № 12											
Разом	27.02.2013 р.	-	1 000	71.50	28.06.2017 р.	2 000 000	2 000 000.00	-	2 000 000.00	14.30	14.30
						3 707 236	3 710 451.13	210 451.13	3 500 000.00		

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик, номінованих в іноземній валюті (долари США), у лютому 2013 року

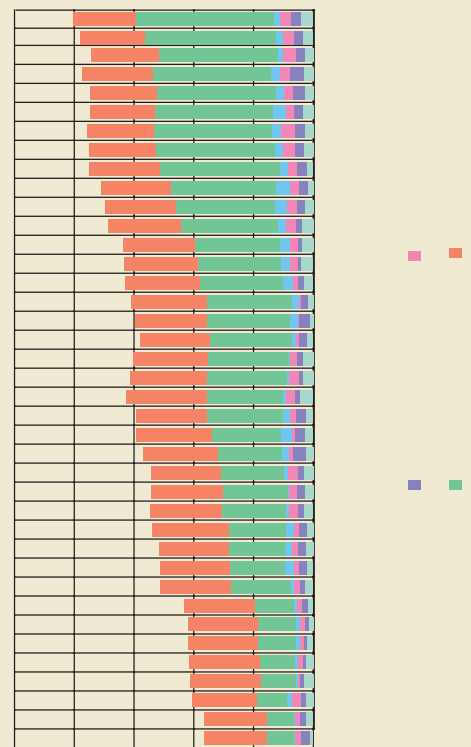
Номер розміщення	Дата проведення розрахунку за придбання облігацій	Пропозиція			Результати розміщення					Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважений рівень дохідності облігацій, %
		Встановлені обмеження на загальну кількість розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, дол. США	Розмір купона на одну облігацію, дол. США	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. дол. США	Встановлений рівень дохідності облігацій, %	Середньозважений рівень дохідності облігацій, %		
28	06.02.2013 р.	71 500	1 000	42.50	07.01.2015 р.	71 500	72 422.16	8.15	8.14	8.15	8.14
29	06.02.2013 р.	4 000	1 000	41.25	03.02.2016 р.	4 000	4 000.88	8.25	8.25	8.25	8.25
33	13.02.2013 р.	92 000	1 000	40.45	11.02.2015 р.	92 000	92 013.04	8.10	8.10	8.10	8.09
34	13.02.2013 р.	-	1 000	-	03.02.2016 р.	-	-	-	-	-	-
38	20.02.2013 р.	-	1 000	40.45	11.02.2015 р.	126 500	126 772.40	8.07	8.07	8.07	8.07
39	20.02.2013 р.	-	1 000	-	03.02.2016 р.	-	-	-	-	-	-
44	27.02.2013 р.	25 916	1 000	40.10	25.02.2015 р.	25 916	25 921.70	8.02	8.02	8.02	8.02
45	27.02.2013 р.	-	1 000	-	03.02.2016 р.	-	-	-	-	-	-
46	27.02.2013 р.	294 000	1 000	39.85	23.07.2014 р.	294 000	296 268.38	8.00	8.00	7.97	7.97
47	27.02.2013 р.	50 000	1 000	40.10	18.02.2015 р.	50 000	50 086.50	8.02	8.02	8.02	8.02
Разом	27.02.2013 р.	-	1 000	40.10	-	663 916	667 485.06	-	-	-	-

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик у 2013 році*

Період	Результати розміщення облігацій, номінованих у гривні				Результати розміщення облігацій, номінованих в іноземній валюті (долари США)		
	Кількість розміщених облігацій, у тис. шт.	Обсяг розміщення облігацій, тис. грн.	Із них: залучено коштів до державного бюджету, тис. грн.	Усього	Кількість розміщених облігацій, номінованих в іноземній валюті, шт.	Залучено коштів до державного бюджету, тис. дол. США	Усього
Счень	4 393 373	4 403 374.04	1 903 374.04	927 492	929 657.89	667 485.06	1 597 142.95
Лютий	3 707 236	3 710 451.13	210 451.13	663 916	667 485.06	667 485.06	1 597 142.95
Березень	8 100 609	8 113 825.18	2 113 825.18	1 591 408	1 597 142.95	1 597 142.95	1 597 142.95
Квітень							
Травень							
Червень							
ІІ квартал							
ІІІ квартал							
Листопад							
Грудень							
Усього за період року	8 100 609	8 113 825.18	2 113 825.18	1 591 408	1 597 142.95	1 597 142.95	1 597 142.95

За станом на 01.03.2013 р.

Обсяг облігацій внутрішніх державних позик, які перебувають в обігу (на 1 березня 2013 року)

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками Генерального департаменту грошово-кредитної політики Національного банку України.

Хроніка найважливіших подій і рішень

4–12 лютого

Перебування місії МВФ в Україні.

25 лютого

Національний банк України надав роз'яснення з питань фінансового моніторингу.

5 лютого

Призначено заступника Голови Національного банку України.

26 лютого

Набрала чинності Постанова Правління Національного банку України від 15.01.2013 р. № 10 “Про внесення змін до нормативно-правових актів Національного банку України щодо міжбанківського переказу коштів в Україні в національній валюті”.

5 лютого

Відбулася міжвідомча нарада з питань запобігання та протидії шахрайським діям із використанням платіжних карток та систем дистанційного банківського обслуговування для фахівців, відповідальних за банківську безпеку.

27 лютого

На сторінці Офіційного інтернет-представництва Національного банку України для зауважень та пропозицій розміщено проект Постанови Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури”.

15 лютого

Набула чинності постанова Правління Національного банку України від 18.01.2013 р. № 16, якою затверджено зміни до Положення “Про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності”.

21 лютого

Відбулося чергове засідання Ради Національного банку України.

На замовлення “Вісника НБУ” огляд підготовлено департаментом офіційних публікацій та інформаційного забезпечення Національного банку України.